

D E

VESUVIANO
INCENDIO,

4

662.c. 16.
4

ET DE

TERRAEMOTV CALABRIAE,

N V N T I V S

IN LVCEM ITERVM EDITVS.

Auctore

IVLIO CÆSARE RECVPITO

Neapolitano.

E SOCIETATE IESV. *Al*

Ex Typographiæ Manelphi Manelphij. M.D.C.XLIV.

SVPERIORVM PERMISSV Google

*Hieronimus de Alexandro E societate IESV
Prouincialis In Prouincia Neapolitana.*

CVM libellum de Vesuuiano Incendio à P. Iu-
lio Cesare Recupito Societatis nostræ latinè
conscriptum, tres eiusdem Societatis Theologi,
quibus id commissum fuit, recognouerint, & in
lucem edi posse probauerint: nos, potestate no-
bis facta à Reu. admòdum P. N. Generali Mutio
Vitellesco, facultatem, vt in lucem edatur, con-
cedimus: sijs videbitur, ad quos editio librorum
spectat. Romæ. die 10. Apr. 1632.

Hieronimus de Alexandro.

EMIN. MO ET REVERENDISS. MO ³

Dom. Meo Colendissimo

D. FRANCISCO

S. R. E. Cardinali

BARBERINO.

Vdet, Eminentissime Cardinalis, opella hæc sustinere maiestatem aspectus tui : atque inter excursions flammaram exarata cursim, per plures menses à me tenebris, quibus eam perpetuo destinaueram, inuoluta, lucem tandem à claritate tui nominis mutuatur, quam à Vesuuij flamma non hauserat. Leniet acerbiteriam materiae, libello præfixa commemoratio benignitatis tuæ, atque amarissimis deflenda lacrymis Apes tuæ gentilitiæ mellea dulcedine aspergent, Nam illud inter tot infortunia fortunatissimum contigit, quòd Vesu-

A 2

uiana

4
uiana flamma, quæ, vt olim, toti pæne Europæ vastitatem minitabatur, Urbem planè non attingit. Urbem appello, quæ Orbis terrarum caput, ac propè vna Orbis est. Arsit hoc incendio Campania: cinis vltra Italiam auolauit: fudit vndequaque Vesuuius nubes flammeas, dum interim Romæ, iuxta Amos vaticiniū, stillant montes dulcedinem, & colles fluunt lac, & mel. Agnosco Apes Romanorum collium regnatrices: agnosco in Aureis Apibus aureos mores tuos, auro incendia nihil formidante, & , si flagret, exploratiore. Eadem erit, vti spero, fortuna libello huic auspice Te, qui ad maxima natus, minima non aspernabere. Nam diuinum quoque Numen, cui Solis celo lampas accenditur, cereas aris faculas non dedignatur.

Eminentia Tuæ

Seruus humillimus

Julius Cæsar Recupitus.

5

DE INCENDIO VESUVIANO NUNTIVS.

INCENDIUM Vesuvianum conscribere, eiusque causas inquirere, consilium mihi est. Anno à nostræ salutis exordio MD.C. XXXI. xvij. Kal. Ianuarias, imminente hora post Solis occasum decima quarta, albescente iam die, nefanda tragædiæ spectatores decessent, cum viginti, & eo amplius terra motus ea nocte præcessissent, prima quædam future calamitatis veluti tentamenta: mons Vesuvius duodecim à Christo nato, multò pluribus ab Orbe condito clarus incendijs, ex colatere, quo per subiectam planitiem ad mare vergit, post bombi sonitum, quasi dato signo, flammam eructare cepit, & cinerem, Cipsis fumo, bitumine, aliæque materia picea permixtus, iam in nubem concreuerat, quæ quò longius agebatur è monte, eò se latius porrigens, primò vt olim, teste iuniorè Plinio, in pini similitudinem, tum in vastissimi effugiem montis exereuit quæ hiantis in voragines, quæ in antra, & cavernas recedentis introrsum, & prærupta rupium ostentant is: vt mons montem peperisse videretur. Hic incredibili celeritate primam aëris regionem, nubefque transuectus, Neapolim versus, urbem non procul à Vesuuiio sitam, vento impellente, ferebatur. Cumque globi cinerei, alij ex alijs perpetuò erumperent: montes videbantur aggesti montibus; quasi, iuxta Poetarum fabulas (quod in alio eiusdem montis incendio sub Tito suspicatos fuisse ethnicos, tradit Dio) gigantes noua in Iouem bella instaurarent. Emicabant identidem inter offusam caliginem fulgetra, lapidum ignitorum prænuincia; qui è fundo submissi iactabantur in aërum, ingenti boatu tonitrus imitante. Montem di-

Plin. iunior. epist. lib. 6. in epist. ad Tacitum.

Xiphilinus e Dione in Tito.

ceres fulminare, tonare, miscere Campaniam, & non semel olim de cælo tactum fulmina in cælum retrudere. Interea vicina loca fumus obsedit, qui momento temporis Neapolim vsque delatus, adulta iam die, ita lucem eripuit; vt vrbs in vrbe media quæreretur, hoc vno non iniucundus, quod periculi prospectum adimeret. Oppidani Vesuio propiores eò, vnde sonitus acciderat, animis, oculisque conuersis, vt montem latè flammis relucentem, cinereos inter flammam vomentem turbines, fumoque opplentem omnia conspexere: inopinato malo percussi, & iam sibi extrema imminere rati, desertis laribus, raptimque asportatis ijs, quæ cuique expeditiora casus obrulerat, sese in effusam fugam dedere. Diffugiebant hac, illac, inter agrestium terribam multi viri nobiles semisopiti, seminudi, cum coniugibus, ac liberis, tanto impendentis mali pauore; vt à Sacerdotibus itinere obuijs publicè noxarum solutionem exposcerent. Cardinalis Boncompagnus, Neapolitanus Archiepiscopus, qui tum fortè commorabatur Herculani, quò se paucis ante diebus ob cæli clementiam receperat, eamque noctem inter terræmotuum iactationes, ac strepitus planè insomnem traduxerat; animaduerso viciniore periculo ab igne, quàm quod sibi à terra metuerat, pedes protripuit se ad littus, mox equo, dein scapha exceptus. qua celeritè Neapolim appellens, ciues aspectu montis iam terribis, illico ad preces, ac vota conuertit. Princeps Castilionis Gonzaga, hospes apud Casertæ Principem in pago, quem Porticus appellant, paganorum trepidatione comperta, ex diuturna febri adhuc æger valentissimè fugam arripuit, quandoque ingenti metu vires addente, quas leuior solet infringere. Erat hic in Siciliam nauigaturus ad abducendam coniugem, Katholicæ Principis filiam, nisi morbus importunè detinisset. sed, nondum transmissio freto, Aetnam in Vesuio reperit, faces maritales ea flamma commutaturus; ni se opportunè discrimini subduxisset. Hunc mox secutus est Casertæ Princeps Aquauia, qui suorum vociferationibus excitatus, cum muliebrem metum suspicaretur, monitus vt aspiceret, decerneretque; oblato per fenestram montis aspectu, ad quem expalluisset audacia, expiari se vel-

le

7
le inclamauit. Quod ut à Sacerdote; quò tum forte aderat, ritè, raptimque præstitum est; ipse cum ceteris Neapolim versus contendit. Visebantur refertæ fugientibus viæ, quasi hostis vrgeret à tergo: & miserabilis turba mulierum, infantibus appressis ad vbera, gradum celerare conantium, omnia luctu, ac terrore complebat. Hæc cum rerum facies inter initia surgentis incendij: hic, veluti amoto sipario, primus fuit scenæ conspectus, mox datum tragœdiâ nobis, ac posteris lacrymabilem, quæ quasi quinque conclusa actibus, inter damna innumerabilia, quinque terrores exhibuit.

Primus terror, terræmotus. Præluserat futuræ cladi paucis ante diebus cœca quædam montis obmurmuratio; quæ à nonnullis nocturno silentio animaduersa, nec vulgata, metu vel dissimulato, vel spreto. Tum nocte, quæ incendium prægressa est, terræmotus identidem auditi, sed tenues, quasi leues quædam velitationes ante præliam. Demum, erumpente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus: quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænucciasset terræmotus excepere adeo crebri; ut non multi, sed vnus per dies multos, continenti ductus halitu videretur. Natura perpetuò solum, sæpissime succussari, frequenter etiam subsultare: idque ea quæ secuta est, nocte circa primam horam, & quintam; postridie circa decimam septimam tanto impetu, ut urbem suis diuellendam sedibus putaremus: neque moueri tecta, sed euenti. Nemo certè fuit pectoris adeo saxei, quin saxi, terræque tremantibus contremuerit. Ræpente mutata facies vrbs: & iam, silente forensi strepitu, exaudiebantur clamores veniam, ac misericordiam deposcentium. Conuolauere pæne omnes ad eluendas confessione ac labe: neque solum confertissima suere templa, sed in foro etiam sacerdotes petentibus aures dedere. Extortæ sunt eo metu confessiones criminum, quæ longo, aut etiam toto vitæ decursu pudor impudentissimus obstinato silentio tæxerat. Vetusissimæ inimicitia deposite: nefariæ amicitia refectæ: concubinae aut deserte, aut in coniuges commutate. Profectò nullus maior terror mortalibus, quam è terræ concussionè: dum ab ea ingruit bellum, quæ nos, vè communis parens, excipere solet, atque alere. Vnicum

in ceteris malis præstare illa per fugium. si fulserit, si tonne-
rit, si fuerit quidpiam tactum de cælo; præbens valles, &
antra securitatem. si venti, si pluuia, si grando furit; æ-
nis iniurias recta defendunt. si flumina exundent; tuta est in
siccis salus. si mare deficiat; ad littora, portusque confugi-
tur. at; dum terra concutitur, quæ cetera sustinet; ipse res
nam minari videretur orbis terrarum; & quasi fundamento
lapso, cuncta contruere. Admoneamur etiam, nihil hic fi-
xum, ac stabile reperiri; quando nutant immobilia, atque
illud ipsum experimur instabile esse, in quo stamus. Pericu-
lo tamen huic minus patent campi patentes, ac liberi, quam
consita tectis vrbes. nam qui degunt in campis, quamuis
terra fluctet; nisi defuiscat, liberi sunt ab omni pernicie. in
urbibus verò tecta ruentia habitatores vna præcipites tra-
hant, & subruente ruinis opprimunt. Itaque, vt ad insti-
tutam narrationem redeam, cum, exacto iam die, aduecta
nox planè illius metum solito spissioribus tenebris gemi-
nasset: commigrare plerique ad apertam planitiem, quæ
Neapoli latè funditur circa suburbia, atque vrbs in solitu-
dinem, campi in urbem transiere. Deserebantur alta pala-
tia serico, aulisque constrata. non hyemis asperitas, non
noctis inclementia, non venti, non pruina, non nives, non
halitus æris è vicina conflagratione grauior timebatur. vi-
tia hæc omnia metu maiore. Erecta per campos viris pri-
marijs tentoria, quasi aduersus naturæ bella castramentis:
multi etiam, thedis per campos, atque hypodromia dispo-
sitis sternebantur, vehiculis itidem in quietis domicilia
commutaris. Quamquam quæ quies mortalibus esse pot-
erat, cum quietam tellus ipsa dedisset? Quotus enim quis-
que fuit, qui noctes alias non planè vigiles duxerit, strepitum
excitante soporem, & timore, quasi tortore, vigilias im-
perant e ad supplicium? Quod, si quando somnus se fessis ubi
reperet; non territi excitebantur, inter somnia variis lu-
dente imaginibus, atq; animis obstrepente metu. Plerique
ad templa confugere quasi, diuina insectante iustitia, ad co-
mune asylum eorum: rati aduersus naturæ insulsum non sibi
se præsidium habituros, quam apud conditorem, & mo-
deratorem naturæ: nati apud aras per fugium, si euasissent;

tumul-

tumulum, si cecidissent. Ex hac rariem peste damni minus
 illatum est, quam terroris. Per duos dies terrae trepidatio
 perpetua, succussus frequentissimi quinque diebus conse-
 quentibus terrae motus. per intervalla rariores: tandem in-
 stantia cessavit: nulla Neapoli domus corruit: multae concus-
 sae, laxatis compagibus, rimas egere: Herculani, ne quid
 illi ad cladem desset, palatium Neapolitani Archiepiscopi
 tremotui aliqua ex parte collapsum est. Tanti scilicet terroris
 septem diebus: & tantum ingens tremotum vix tam parva
 clade detonuit. Equidem crediderim hanc terrae, quam ex-
 peri sumus, in actionem non eadem causa ascribi debere,
 cui ceteri terrae motus. Eduntur fore hi a spiritibus calidis
 intra terrae cavernas occlusis, atque exitum molientibus,
 nempe indignatis, quadam se ignis cognatione ad celsiora
 loca natos, inferne quasi carcere detinoris: adeoque, una inri-
 petu facto, tentantibus claustra perfringere, atque evadere
 ad aethera. Quamobrem a spiritu, qui extra fuit, venti ab
 eo, qui intra, terrae motus proficiscuntur. Quod testatus
 est Aristoteles, cum dixit, *causam terrae motus esse spiritum,*
cum intro fluxerit. Longe aliter hic dicendum existimo:
 neque hanc terrae concussionem spiritibus delitecentibus,
 sed flammis prodeuntibus tribuendam. Nam, quemadmo-
 dum in tormentorum explosione, ignis exiliens ex angusto,
 tanta vi aethem elidit, ut tormentum ipsum aereum sponte,
 resiliat, & vicinae contremant domus: ita ex angusto mon-
 tis hiatu percurrentibus flammis, atque ingentis magnitu-
 dinis lapidibus magno impetu, quasi e tormento pilis explo-
 sis, tum monti circumfusus aer, tum eiusdem cavernis in-
 fusus magno impetu collidebatur. Concussio montis, adae-
 qua planities, ut loquuntur Philosophi, *per consensum* con-
 tremuit, cuncta quadam partium inter sese inhaerentium
 serie, cohaerent. Eius rei argumento est, quod vicina iacta-
 bantur, remittitur aere immania: & quod longius fereba-
 tur a monte, ad terrae motus tenuior, donec sensim evanes-
 ceret. Huc accedit, quod initio fenestrae per totam vr-
 bem, valisque sponte sua quatiebantur, dum neque terra
 vllus motus, neque ventorum vis vlla appareret, tanto in-
 solentis terroris spectaculi, ut iam terrae motus esset in vocis.

2. 61. 55. 11.
 2. 61. 55. 11.

Arist. lib. 2.
 meteor. c. 2.

2. 61. 55. 11.
 2. 61. 55. 11.

Id

Id verò referri non potest, nisi in aërem concitum impetu, iactuque volitantium faxorum. Resonabant etiam non raro ingentes bombi, explosioni tormentorum simillimi, quos mox terræ motus validissimi consequebantur: vt hinc facile appareat viciniora intremuisse, dum Vesuuius vilentium flammarum ex angusto foramine sacras pilas extruderet; atque inusitato naturæ miraculo in bombardæ locum montis cederet. Illud etiam animaduersione dignum, *terramotus* teste Aristotele, plurimos, & maximos tranquillitate fieri foriantibus ventis, ac silente Cælo, nempe spiritibus intra terræ viscera digladiantibus. Hi verò *terramotus plurimi, & maximis* contigere, ventis flantibus: quia scilicet non à spiritibus ortum duxerant intra terram luctantibus, sed ab ipsidem sese foras ex arcto efferentibus; cum faucium angustia impetum morarentur. Quamobrem intra paucos dies disrupto monte, & laxata voragine, cuius nunc diameter ad mille fere passus protenditur, liberiore flammis exitu patefacto, terræ motus conquieuerunt. vnde etiam licet conijcere, Vesuuiantum incendium maximo Dei beneficio esse adscribendum; siquidem terræ motus, conflagrationum commites, leuiores esse solent, & citra ingentem ruinam. Nulla in maximo illo Vesuuij incendio sub Tito ex terræ motu iactura: adeo vt senior Plinius, teste iuniore, nutantibus tectis, altè, & securè dormierit, halitu postea igneo suffocatus in littore. Sub Nerone verò, vt refert in libello de terræ motu Seneca, ob terræ motus, qui absque vlla conflagratione contigere Vesuuijo, magna Herculani pars, & Pompeij integri absorpti. Quare, si pene immensa spirituum, & materiæ bituminosæ copia, quæ iam perpetuò incineres, & fumum egeritur, subterraneis constricta specubus, obstructos aditus reperisset; facile, quasi per latentes cuniculos accensopulvere tormentario, oram omnem Vesuuijo finitimam, ipsamque Neapolim subruisset. Ita Urbis regis incolumitas vnus montis ruina, & multorum oppidorum impendio cõempta est. Hæc de terræ motu, qui Vesuuiantæ flammæ comes, & primus vicinarum urbium terror fuit.

Secundus terror, pluuia cinerum. Nam nubes illa, quæ, vt paulo ante diximus, è Vesuuij fastigio inter incendij primordia

*Arist. lib. 2.
meteor. c. 2.*

*Plin. iunior
lib. 6 epist.*

*Senec. in lib.
de terræ mot.*

mordia se in similitudinem montis crexerat, pæne momento temporis ventorum impulsu delata Neapolim, mox defecit in cinerem. qui interdium minutissimus, noctis accessu spissior, grauiorque decidit, frigore constipante partes terreas, easque ab igne excernente. Postridie mane ut illuxit, apparuere omnia conspersa cinere, tecta, solaria, via. Crederes, Urbem soluto in cineres Vesuuii tumulum contidisse. Quamquam non Urbis vna, sed Orbis ipse terrarum omnis angustio rem Vesuuiano cineri parabat vnam. Pæne fidem excedit, quod dicam: sed, qui veteres legerant annales, multò etiam maiora reperiet. Eodem die, quo mons primùm ardere visus, per plerasque Neapolitani regni vrbes cinis depluit, Beneuenti, Baroli, Barij, Tarenti, Lupijs: quò nubes cinera, vigesima secunda eiusdem diei hora, peruenerat, octo dierum itinere totidem horis confecto. Nubes alia expeditior, ventis ferentibus, in Dalmatiam transmisit, igneum globum, quasi facem præferens, inter eam, quam vehebat, noctem ferali luce internitente, quæ periculum ostentaret. Ignis aspectum secutus est cinis, qui per diem integrum pluit Aseruij. Neque immunita fuit maria. Cinis excussus è nube, Ægæum prope tetit horrendo spectaculo, fluctu inter cineres canescente. Nauibus incidens, à uautis exceptus, atque inter merces asseruatus, circumlatuque ostenti loco. Ex altera verò parte, quæ meridiem spectat, cinerem aduectum nouimus in Lucaniam, atque Stilum, extremæ Calabriae oppidum, facile hinc, traiecto mari, in Africam transfretaturum. Rêdebunt profectò hæc posteris, quæ nos stenda conspicimus; vicemque nobis rependent, qui Vesuuianum cinerum pluuisse Bizantij, quod Procopius, & alij referunt; transuolasse in Africam, quod tradit Dio; totam Europam faciem contextisse, quod refert in Chronico Marcellinus; denique testimonio agnitum Vniuersitatis, ut loquitur in epistolis Cassiodorus, numerebamus inter splendidiora mendacia. Nimirum hæc postrema conflagratione vidimus per triginta serè dies perpetuò cinerem è montis faucibus inhalari compactum in nubes, quas venti quotidie diuersis commissas, in omnes Orbis partes immigrasse credimus, quasi eas vndequeque

desti-

Procop. lib. 2.
de bello Go-
thico.
Dio in Tito.
Marcell. in
Chron.
Cassiod. va-
riar. Epi. 50.

destinante Vesuvio, nuncios incendij, testes fortunæ suæ.
 Has tandem vento senescente destituras, ac per diffitas Mû-
 di plagas iam solutas in cinerem, propediem nuncios expe-
 ctamus; vt non immeritò dixerim, Vesuviano cineri vnam
 esse Orbem terrarum. Quantos verò in ijs vrbibus, vnde
 literas iam accepimus, prodigiosa ea pluuia motus animo-
 rum exciuerit, nemo facillè poterit aut cogitatione assequi,
 aut narratione complecti. Lupijs, duabus ante Solis occa-
 sum horis, offusa nox visa est solito celerius maturasse. Sub-
 ducta repente lux, *nocturnis in die tenebris*, vt accidisse olim
 in eiusdem montis incendio, Marcellinus tradit. Cinis mox
 decidens, tactu potius, quàm visu deprehensus. Sanè ma-
 ior ex insperato metus. Nihil eiues de Vesuvij conflagra-
 tione audierant: nihil omnino suspicabantur. Obstupescere
 primùm: tum, admiratione in metum versa, obrigere
 omnium animi: non quidem, vt olim apud ethnicos conti-
 gisse refert Dio, arbitrati omnia in fabulosum Chaos redi-
 tura, sed igneum diluuium elementa soluturum in cineres, &
 Mundo iam adesse supremum diem. Itaque hac, illa clym-
 phati, & vix mentis compotes serebantur. Vt verò ex ino-
 pinato metu spiritum collegerunt, ad flagitandam à Deo mi-
 sericordiam, ac veniam, omnium cura, & cogitationes con-
 versa. Itur è vestigio ad preces, ad supplicationes, ad vota.
 Inerea nubes illa cinerea ita prospectum oculorum abstu-
 derat: vt, dum sacras per vrbem imagines circumferrent,
 comes comitem non videret. Quod Nola etiam, & atabi
 euenisse traditur, perscis Ægypti tenebris denuo redditis,
 quando denuo in multis morabimur cor voluit Pharaonis ob-
 duruit. Idem planè in incendio sub Tito contigisse narra-
 Dio, qui, *occulthatus*, inquit, *solum aliter, quàm si defecisset*.
 Cinis Lupijs vsq; ad quinta noctis horam pluuuis recta, viaq;
 omnes oppleuit. Par Bario terror illatus, quò, quamuis ea
 vebs, multò propius à Vesuvio distet, quàm Lupix; cinis
 multò ferius inuectus est, nimirum circa secundam noctis ho-
 ram. Quid nocturno non potuit caligo illa sedissima, quæ no-
 ctis obscurerat diem? Nempe ad teterrimas nubes aspectu
 tenebra visa exhorrescere, & nox ipsa nosciscere. Secuta
 mox intra paulò maiora. Pluie primò cinere, tum arena, po-
 stea cinemò

Marcell. in
 Chron.

Dio. in Tito.

Dio. in Tito.

stremod fulgine. Nox apud omnes precationibus, ac votis exacta, nocturno tumultu veros, vanosque aggerate metus. Illucescente die apparere campi late nigrantes, & quasi pul- la veste contacti, Vesuuius quodammodo pareutaturi. Fe- runt, cum omnes ad D. Nicolai confugerent, Sacerdotem quendam, accepta crystallina phiala, in qua manna è sacris Nicolai ossibus fluens asseruabatur, eo aerem aspersisse, cui cinereus turbo infidebat: hunc disiectum mox aliò aduolasse. Scilicet eius liquorem, cuius patrociniò, vt canit Ecclesia, *à Gebenna incendij liberamur*, tartareus cinis ferre non po- tuit. Baroli aliud quidpiam admirabilius contigisse traditur. Nam, cum ciues in eodem metu, ac periculo versarentur, & sacram Eucharistiam per plateas christiano ritu circum- gestarent; scribunt viri fide digni, ad salutaris hostiæ aspectû nubem luctificam refugisse: columbam præterea cuidam vi- sam neque turba, neque clamoribus territam, ante sacra- mysteria leuiter volitasse, ijsque in templum illatis, præ fo- ribus constitisse, omen felicitatis. Certe, quas memora- uimus vrbes, ex leue hæctenus à portentosa pluuia detri- mentum cæpere. timetur quidem campis, timetur frugibus, timetur segeti. Non defuere tamen loca, quibus cinis dam- num creauit timore maius. Nolæ cinis tectis insidens, tan- to oneri fuit; vt lacunaria decubuerint: & multæ domus, muris hinc inde stantibus, cælo pateant, detecto vertice. Erat quippe cinis ille grauissimus, tantique ponderis, vt in cinere Montem agnosceres. Vidi ego è diuersis Apuliæ lo- cis huc ad nos missum, quasi ad inspectandum prodigium. vbi que pluerat onerosus, nempe lapidum flammis absum- ptorum reliquiæ, spissus, sub nigri coloris, illique simillimus, quo Christianorum capita rite conspergi solent, Sacerdote insuffrante, *Memento homo, quia puluis es*: vt, quando ad hominum voces obsurdescimus, mones ipsi diuino nutu vocales fiant, sparsoque cinere nostræ nos mortalitatis ad- moneant. Nuntiatum est etiam ex agro Melphitano pluif- se ferro, ferreum restante seculum: pluifse etiam chalybe. Certè ciuis inde huc remissus, partes aliquas præferebat in- ternitentes, & chalybi similes. enim uerò armatus è cælo ca- debat imber, quasi cum hostibus dimicaturus, chalybe, ac

ferro bellum ferentibus, cinere funerum nuntio. Longè
dispareius cineris conditio, quem primo incendij die Nea-
poli pluuisse diximus. hic enim, vt animaduertent non
pauci, continebat probatissimi argenti non parum, quasi
caelo argenteus imber efflueret, Ianuario Martyre metus,
ac terrores populorū in anspicium nobis vertente felicitatis.

Tertius terror fuit pluuia lapidum. Lapidatum enim de
caelo in modum creberrimæ grandinis non solum Nola, &
ia oppidis Vesuuii vicinioribus; sed etiam, quod magis mi-
rere, in agro Melphitano. qui quidem quasi in vmblico A-
pulia situs, distat ferè centum millibus passuum à Vesuuiio.
Vnde lapides exerti tanta copia, vt imbrem faxeum effice-
rent; tanta vi, vt procul etiam naturalis oblita ponderosa
uolarent. oppressere animantia sub dio reperta: protriuere
portas: perrupere muros: pefregere tecta; vt profectò la-
pidibus vi flammarum iactatis, quasi tormentarijs pilis im-
missis, Mons vnus vrbes plurimas quatere, ac bello petere
videretur. Neque tantum pumicibus pluit, aduersus quos
olim, quia magno imperu concidebant, Plinius patruus, vt
depos refert, capiti cervical imposuit; sed faxis etiam ma-
gnitudine planè immanibus. quorum vnum ferunt tantæ
reperit molis, vt decem bouum paria vix, aut vix quidem
dimouere loco potuissent. Diceres non lapidem pluuisse, sed
rupem. Fides esto penes auctores. Consonant tamen his
ea, quæ refert Dio, dum dicit, ex hoc monte *immensos lu-
pides emilisse*. Concinnius rem eandem explicat Cassiodo-
rus, qui de Vesuuiio loquens *Longè, inquit, lateque pulue-
res rotat: vicinis autem quasdam moles eructat: Quis cre-
dat tam ingentes glebas vsque in plana deductas de tam pro-
fundis hiatus ebullisse; & spiritu quodam efflante, mon-
tis ore consputas, quasi leues paleas esse proiectas?* Hactenus
Cassiodorus. Neque inconsultò Marcellinus addit, eun-
dem Vesuuium *exusta viscera vomere*. Quippe non desunt
testes oculati quamplurimi, qui montem viderunt lapidos
ignitos eiaculantem. Hi, quocumque incidissent, ceteras
inter clades noua miscebant incendia, atque oblucantes
arbores, Vesuuij dorso imminentes; tum mole, tum flama
euulsas, atque incensas, propellabant ad maria. Littora

*Plin. in ep. loc.
cit.*

Dio in Tito.

*Cassiod. lib.
variarum
epist. 50.*

*Marcell in
Chron.*

ego ipse vidi pluribus in locis fumantia, ingentes truncos, ac ramos adhuc depascente flamma. Sunt, qui testantur, lapides in altum iactos quandoque in easdem montis fauces, vnde prodierant, decedentes occurrisse alijs eodem impetu subsilientibus tanta inter se collisione, ac fragore; vt inde mugitus ille contigeret, quo identidem vicina omnia perforabant. Vicina, dixi: addiderim etiam, remotiora; si res quam in superiori æno absque exemplo reperio, repertura sit apud posteros fidem: Dicam tamen id, quod idè solùm euenire potuisse credo, quia scio euenisse. Teate, & Adriæ in Samnio, Baroli, & Siponti in Apulia, Recinæti in Piceno, Perusij in Hetruria, &, vt postremi nunciij referunt, Ascrinij in Dalmatia auditus est Vesuij bombus adeo terrificus; vt Teatini è proximo monte Nicate (Maiellam vulgus indigitar) eiusmodi fremitum accipi existimarent. Barolitani verò sedentes ad maris littora, similitudine soni decepti, qui à tormentis æneis in pilarum iactu reddi solet, arbitrarentur aut nautali bello duas inter se classes in alto decernere, aut, quia è continenti sonus accidere videbatur; urbem aliquam ex improviso obsessam, tormentis peti. Dalmatæ etiam præmissis exploratoribus instruxere aciem, ac strenuè comparauerunt se ad prælium. Alibi quoque ad arma conelamatum ab ignaris, cum monte esse bellandum. Huius rei testes habemus, quotquot eæ vrbes incolas habent. *Qlim emugit Vesuius*, vt testatur Procopius; & *proximos accolas ingenti formidine affectit*. Aliquando eiusdem *tantos mugitus extitisse, vt Capuam vsque audirentur* urbem, quæ à Vesuio quindecim miliaribus distat, pene miraculo vertit Xiphilinus. Vesuij sonus nunc ad trecenta miliaria auditus: dum ijs, qui propius aberant, non tam strepere, quàm obmurmurare mons, & quasi mussare videretur. Sanè, quòd fragoris exaudiri potuerit in Apulia, ac Dalmatia, expeditior est ratio: quia venti eò è Vesuio flantes, vna cum nubibus cinereis conuexere sonum. nam recta per aerem multò minus spatium intercipitur, quàm per sola terrarum; vbi iter agentes, viarum anfractibus circumducuntur. Non eadem ratio est de Samnio, & Piceno: quòd, si venti è Vesuio mouerentur, vna cum sustitu cinerum

impor-

importassent, quod minime euenisse compertum est. An-
 dum prope Vesuuium Apenninus in Samnium, ac Picenum
 continenti tractu montium ducitur, perlatentes cauernas,
 & specus altè defossas, sibi inuicem responsantes ita fragor
 est ductus; vt mons monti sonum, numerosiore repercussu,
 Echo congeminante, redderet? An, quod vero viderur si-
 milius, immensa igneorum spirituum copia, quæ in Vesuij
 visceribus rixabatur, aliqua sui parte per occultos terræ
 meatus ad Samnij, Picenique montes traducta, ibidem eo-
 dem tempore tumultuata, strepitum edidit Vesuuiano simi-
 lem? An denique Mons tonitru sonare potuit, qui rupibus
 pluerat? Certè, vndecunque id contigerit, res fuit admi-
 ratione dignissima: tantumque sonum inter naturæ miracu-
 la recensendum, fama in æternitatem protendet. Hæc oc-
 casione soni, quo mons immugijt in illa ingentium lapidum
 eruptione. quæ tertia lues, ac terror fuit in incendio Ve-
 suuiano.

Quarta lues ac terror, torrens igneus. Portentum narro,
 cui fidem faciunt populorum clades, oppidorum ruinæ, cam-
 porum vastitas. Die Mercurij, qui ab ortu incendij alter il-
 luxit multis mortalium, totique fere Campaniæ feralis, no-
 bis ac posteris luæuosus, cum cinerum, pumicumque repe-
 tita pluuia, & crebri terræ motus terrorem ipsamet multi-
 tudine minuissent, multisque assuetudo pæne securitatem
 fecisset: non pauci oppidanorum, quibus pecunia potior,
 quàm salus fuit, domos ad bona vel tuenda, vel recuperan-
 da, rediere. Percrebuerat rumor, nec sine suspitione veri,
 fures eò aduolasse, vnde coloni decesserant, opportunitatem
 nactos furandi, non cinerum, non lapidum, non flamma-
 rum vicino periculo territos. à quorum vnguibus magis,
 quàm à Vesuij faucibus bonorum depopulatio timebatur.
 Multi præterea, cum in extremo discrimine quisque sibi pro-
 spiceret, in illo æstu se à coniugibus, ac liberis quereban-
 tur auulsos; ad quos quærendos amor extimulabat, subituros
 eandem fortunam, & commune periculum. Non pauci
 destituerant parentes, quibus ætate confectis animus, aut
 pes ad fugam defuerat: eoque pietas reuocabat, vnde metus
 deduxerat. Alios cura Larium, & ipse nescio qua perfusus
 dulce-

dulcedine patrij cæli halitus alliciebat; cùm vel inter calamitates, & clades dulcis Ithaca sit cuique sua. Multos famas adigebat flamma vicinior, & durum telum, necessitas, etenim per campos vagabantur palabundi, & extorres, custodibus ad Neapolitanæ vrbis portas dispositis, ne tanta multitudine agrestium introducta (plusquam decem milia ferebantur) annonæ charitas, & fames ciuibus importarentur. Quod postea decretum meliore consilio mutatum est: dum plus ciuium ex vrbe terræmotuum metus deduceret, quàm eò aduenarum adduceret montis æstus. Ergo, dum ab ijs, qui aditu prohibiti fuerant, alijsque non paucis, vt diximus, deserta oppida repetuntur; & iam quisque domi sedet vicini spectator incendij, formidine pænè in voluptatem conuersa: ecce tibi subito sub meridiem inter fumeos turbines. cæca nox; quasi recedente Sole ne Mundi oculus aspiciere cogeretur tot funera mox lacem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice montis exiit, qui bitumine, sulphure, cinere illitus per cliuam se summo impetu, parique fragore deiciens, in planitiem cœpit excurrere. Hic hæret calamus, horretque vel ipsam tantæ calamitatis memoriam. Recrudescit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere, quàm scribere. Certè eo ipso die, effusa post ignes pluuia, visum est ipsum met cælum nostris cladibus illacrymasse. Itaque cùm largissimè ignis deflueret, atque horrendo sibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur oppidani vndique flammis obsepti, sera intempestiui reditus poenitentia, quæ loca fugerent, quæ vitarent incerti, hærent, trepidare, omnia luctu, & clamore miserre. Exaudiebantur ciuitatus mulierum, fletus infancium, vociferationes virorum: & cuncta sono incondito, ac lamentabili personabât; qualis esse solet in vrbe capta, dum hostis ferro, flammaque grassatur. Multis timore consilium, ac vires excusserat, animis, pedibusque labantibus; inhibente metu fugam, quam selet imperare. Iam pallor ori suffusus mortem præuertebat, nec desuere sortasse, quibus, obrigescens sanguis, metus ipso spiritum hausia, quem mox flamma poscebat. Multi tamen collegere sese ad fugam. sed profecto parua sæpe mora

magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars ceteris
 mercibus, pars coniugibus, ac liberis prospicit, pars
 opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur
 pars festinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adorna-
 tura fuga, alij tentata, inter fugiendum oppressi. Antei-
 tum remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, an-
 sequam e monte deuolueretur ad campos, in plures veluti si-
 uos ac ramos quadam fluminis similitudine deriuatus, sep-
 tem, vt ferunt, alijs, atque alijs flammatum fecit diuortia:
 vt scilicet vndequaque simul plures opprimeret, neque vi-
 lus fuga locus daretur. Vnus ignei fluij riuus in pagum ef-
 fusus, qui tergo montis impositus a Sancto Georgio nomen
 accepit, pagum, paganos, pectora, tuguria, tecta, conti-
 gnationes, supellecilem, vno verbo, omnia exhausit. Duo
 in obscuri oppidali ruina lace digna reperio, quae a Ferdi-
 nando Capycio viro & genere, & legum peritia nobili com-
 perta sunt: cuius ibidem praedium satis amplum conspicie-
 batur, & villa turrita. Vnum est, quod cum eo is inspec-
 tus honorum suorum reliquias, aduolasset; cinerem reperit
 in tantam altitudinem excreuisse, vt ad centum fere palmos
 assurgere crederetur, longè supra turrin elatus quae ad quin-
 quaginta palmos excitata culmen cineri supponebat. Alte-
 rum praeterea memoratu dignum oculatus testis narrabat,
 visos inter cinerem sanguinis riuos decurrere: humum vbi-
 etumque defoderetur, elicere sanguinem, qui largè manarat
 exanimantibus inter tectorum ruinas, & saxorum fragmèta
 obtulis, quasi flamma ipsi deflueret in vulnera, ne dolore
 tanta clades vacaret. Alter ignei fluij riuus (riuum ap-
 pello: mare igneum, vt narrant superstices, ab inspectanti-
 bus putabatur: quasi ipsi ignis elementum suis delapsum
 sedibus exundasset). Herculannum ad radices Vesuij collo-
 catum maiori clade deflaxit. Haec hoc oppidum ob calis tem-
 pertem antiquissimis quoque mirandis exploratissimum, adeo
 celebre, vt in eo ab deo milia captiuum redierentur.
 Ampli domus, cuncta culmina, augusta templum, vno pro-
 pece temporis momento partim flammis absumpta, partim
 cineribus confusa. Iacene nunc omnia ne feruatis qui-
 dent: vestigio prioris fortunae: solumque cinerem aequaliter
 super-

Notae Prae-
 pios de bello
 Goth. lib. 2.

superfluo vix à gnaris locum digito commonstrantibus dici potest: Hic Herculaneum fuit. Oppressi multi oppidanorum una cum domicilijs in sepulcra conuersis, hoc vno fortunati, quòd nazalis soli rùinas non viderint; Ideoque supremis fuerit & civibus, & patrie dies. Herculano enersio, latius peruagata calamitas adiunxit Pompelos, quod appàtum pariter, eò derivatis aliò fureulo flammis, delictum est: vt, quòdo Herculaneum, & Pompeij, vetustissimi vicini Parthenopari crateris, eandem semper sibiere fortunam, sub Nerone eodem terramotu diruti, sub Tito eodem incendio deuastati, pari eadem conditoris gloria nobiles: nuncetiam communione cladis in eundem pane rogam impositi, pari fato, pari flamma decumberent, excitandi fortasse posterorum beneficio ex hoc cinere, atque ex hac ipsa pyra viuacius reuicari. Multa in hac duarum, prope dixerim, urbium euerfione contigere dignissima, quae posteritati transmittantur historici, desenda lacrymis Orbis terrarum. Ego ijs confulto praeteritis, in hoc destituteo ad abdentes nuncio communem dolorem leniendam euerfio fusta, & commemoratione diuinae herouolentiae, quae in pueri quindam in colamitate inter tot clades eluxit. Remita subijeto, vt mihi spectatissimae fidei Sacerdos narrauit ex eorum familia, qui pie se errotorum seruitio deuouerant, ab oculatis testibus veritatem diligentissimè perscrutatus. Herculani mulier, Camilla nomine, càm inter fugam aduocantes flammaz vidisset, atque effugia terere lassa; consilium ab ea cepit, quae rebus exanimis spem facit, desperatio. Saltem rape se proiecit ad litus: & nepotem quinquennem, Iosephum nomine, in ipsa planè mortis faucibus coacta relinquere, elatis ad calum oculis, Sancte, inquit, Ioseph tibi commendo Iosephutum. Nec plura; Mox tota in fugam incubuit, quam celerissime licet legens, timore pedibus alas addente, atque arenis vix hauritis vestigio. Vt periculum euasit; subijt iam sui securam prima cura puerulus; quem, quoniam rebarum iam mortuum; flebat primo aetatis flore despectum, & vrsula lacis defundum, quam vix libauerat. Interuidata, ac septus, cum deuenisset ad pontem, sub quo interingentes saxones veni Sobethus tempore detolpiant, nomine compellat

Seneca in lib. de Terramotu.

Dio in Tito: Pompeij à pompa disti, qua Hercules, deuicte Geyrons, vacuas egit. Solinus lib. 2.

se sensit. eò conuersa, vnde nota: sonum vocis acceperat,
 Iosephum videt suum, eumque sospitem, ac subridentem.
 Hæsit primò prope faxea præ stupore: tum recepto spiritu,
 percontatur, Quis eò tam multis ereptum periculis duxisset?
 Respondit alacriter puerulus: Sanctus Ioseph manu prehensum
 per flammæ medias huc ocysimè me duxit incolumè:
 vbi iam diu te moror. Mulier puerum amplexata marorem
 in gaudium, eiulatus in diuinas laudes, sicutum acerbissimum
 in lætitiæ lacrymas commutauit, altero felicius fonte dedu-
 ctas. Hæc è diuina pietate solatia reliquijs excidij Hercu-
 lani, è quibus vnus pueri miraculo quaesita salus inter mul-
 torum cædes clarior; dum Pompeijs vnus feminæ mors in
 communi salute miserrabilior. Nam quamuis tectis prope,
 omnibus dirutis, Herculæ, Pompeiosque peruaferit ca-
 lamitas pæne par; fuit tamen incolarum conditio longè di-
 spar. Herculani, vt dictum est, multi mortalium absumpti:
 Pompeijs præter mulierculam extinctus nemo. Neque id
 vacasse miraculo dicitur, quippe cum primùm ignis micare
 cepit è monte, plerosque ex oppido Pompeijs tantus inna-
 sit timor, vt illico fugam capessentes, nunquam postea, la-
 xato timori sedando spatio, ad sua tuenda redire, in animum
 induxerint, tacito quodam horrore cohibiti. Pauci quidam
 ex aduerso in suis ædibus perstiterunt instinctu nescio quo
 inter communem trepidationem, ac fugam, quasi fide à
 flammis accepta, solui metu, curisque. etenim vtriusque partis
 consilium, eorum, tum qui fugerant, tum qui manserant,
 probauit euentus. Ignis transuersim actus, domos eorum,
 qui aberant, vacuas depopulatus: à paucis eorum, qui ade-
 rant, prorsus abstinuit, vnico capite, eoque iam pridem,
 morti debito contentus, anicula. Hoc à clarissimo teste;
 oppidi eiusdem Domino compertum, Virginis patrocinio
 iure adscribitur: cuius, vt vocant, Annuntiatione appellatio-
 ne nobile apud Italos oppidum, ea conditione flammarum,
 arbitrio permissum est; vt incolis parceretur, deditione fa-
 cta, saluis, innoxisque capitibus. Templum Deiparæ qua
 oppidanis incolumitatem peperit, ruinas inter, immune,
 inuiolatumque perstuit, ingentium arborum strue eò ap-
 pulso spirituum antelam, que fuit pro munimento, atque

aggere. Alia torrentis ignei scatebra Resinam, pagum, Herculano proximum adorta, antiquissimum sanum D. Matris, ut vulgo appellant, ab Apuliano sacrum, Petri Apostolici olim presentia, nunc memoria celebre, plane intactum, præterijt, totius vicinæ vastatione. Alia Massam non Lubrensem, sed alteram Vesuvij tergo insidentem, clarissimorum virorum eò se Neapoli recipientium domicilio illiustré, pagosque finitimos omni ex parte subruit. Massæ quidem illud accidit memorabile. Concurrerant plerique ad templum; cùm igneus turbo minasé vicino monte intentaret, ibi, obferatis foribus, continebant se pauidæ tremebundæ attoniti vultus, suspensæ aures: neque silentium, neque tumultus; sed mæsta quedam obmurmuratio. Obscurato interda cælo cæcus quidam exaudiebatur fragor, quem captabans è limine, horrore perfusus nescio quo, tanquam dirum, aliquid eueniret, quod cogitatione assequi non possent. Vt breuissimo intervallo detonuit; referatis foribus, apparuit maior, quàm pro strepitu clades. Tecta, officinæ, turres, villæ, viæ, forum nusquam visa; perinde ac si evanuisent. Nihil obiectum oculis, præter cinerem, & campos, ubi pagus fuit. Refugerat ignis ab æde sacra, quòd viri quidam pijs, ex ara maxima ad limen Deipare imagine asportata, eo propugnaculo templi aditum obuallassent. Duo præterea Neapoliti versus ignei riuus excursionem fecere. Vnus pagum, cuius paulo ante meminimus; Porricus, appellatum magna ex parte vastauit. Erat is inter paganorum casas multis externorum procerum ædificijs clams. Locatus etenim in aprico, largissimè, & ex integro Solis radiose recipit, ægorum plethi laborantium suprema spes, Neapolitanorum nobilium hyemales deliciae, hortis, fontibus, xistisque conspicuus. Squaller nunc illud oblitus, atque horrorem incutit ex voluptatis memoria grauiorem. Intumescere aggeribus cinerum ibi saxa camporum, quibus insana turrium substructiones æquas. Videntur etiam nunc ingentes murosum fornices semisepulti, victricium monumenta flammarum, ignis Vesouiani trophaea. Excitabo aliquid ex huius pagis dignum, ut ræbitur, memoriae seculorum. Degebat hic quidam obscuri generis, & clarissimæ probitatis,

Nicolaus nomine, viris etiam nobilibus apprime carus. Is, cum sua, tum ab alijs conquisita pecunia, inauratam statuam tutelari Angelo affabre faciendam curauerat, collocatam postea in eiusdem pagi de sacra. Aedes non multo post in hac Vesuuiana procella ignei vi turbinis perijt, partim incensa, partim disiecta supellectili sacra: ne inter tot rapinas, ac caedes execrando Monti sacrilegij crimen deesset. Interea Nicolaus, relicta casa, ac praedio, fugam molitus, Neapolim se recepit. vbi interrogatus ab amicis, Numquid detrimenti eius praedium accepisset? Respondit fidenter, Omnino nullum: nam meus tutelaris Angelus adstat ad agelli limites mei, omnem ignis iniuriam propulsaturus. Ita ille diuino utique afflatu. nam hoc siue votum, siue oraculum non sefellit euentus. Velificante non multo post cymba prope Porticus, ij, qui vehebantur, videre pueri speciem, veluti adnantis littori. Rentur fortuito mersum in aquas, dum ceteri naufragium faciebant a flamma addubitant, an adhuc halitus in eo vitae superfit: imperant nautis, vt vela contrahant: parent illi, eoque remis contendunt. cum propius accessissent, agnoscunt statuam Angeli tutelaris, cuius conflagrans Nicolaus curator fuerat, erecto vertice, extantem vndis, adstantem ripis, quae eiusdem Nicolai praedio prominebant, quasi limites custodire eodem plane modo, quo ille vel optauerat, vel praesenserat. Agnosceres Angelum ad terrestri Paradisi fores instructum gladio non, vt olim, flammeo, sed flammis arcente. Custodiam Angelicam agri eiusdem est testata felicitas, inter ceteros deuastatos innoxij. Luxit in hoc, seu potius iussit diuina clementia: Luxit in altero diuina seueritas. Quidam famosus laqueo a iudicibus conquisitus ad necem, in pagum, quem diximus, ventitabat: forte tunc aderat, cum flagrare Mons coepit. Interiorum fugam admonitus a Sacerdote, vt in re tam plena aetate, plenaque periculi & capiti, & aeternae salutis consuleret. irrisit communem metum iam pridem inter mortis fauces iocari solitus; atque in eo pago persistit contumaciae non semel teus: Gliscente Montis murmure, ille inter metum, audaciamque, sed huic propior, cum in arborem, velut in speculam, ascendisset prospecturus, an quid mali immineret

repen-

repente ignis appulſu, tanquam fulmine iclus, interijt. Dum caderet, ramo traiectus pependit è trabe, ſuſpendij pœna, præpoſtera, ſpectaculum ijs, qui ſuperuenerunt, admiratione digniſſimum: quod laqueum, & flammas meritis, ſuſpenſus perijt, & combuſtus, diuina iuſtitiz vindice, carnificis miſterium præuertente Veſuuiò. Quod adijcio, commiſerationem habet, & nobile in ignoto capite pietatis exemplam, nulla obliuione delendum. Auſugerat quidam ad primos veluti nutus è Monte niſtantis flammæ, deſerto patre; quem inualidum ad iter morbus reddebat, & ſenectus ipſa morbo grauior. Poſtmodum, oblatrante conſcientia, celerius remigrauit, quàm diſceſſerat, parentis vicem ſollicitus. quem enixè hortatur ad fugam, pios humeros cariffimæ ſarcinæ ſuppoſiturus *Aneæ*, inter Troianum incendiũ, Latino Poëtæ celebratam pietatem homo virtute, quàm genere clarior inſtaurabat. Abnuic obſtinatè ſenex iam vita feſſus, mortem ætati maturam intra domeſticos Lares optaturus in patria. Neque hic adduci potuit, vt ſe filio geſtandum præberet: neque ille vt fugam repeteret. relicto patre; cui, obfirmato ad omnem euectum animo, adefſe voluit in extremo diſcrimine ſuprema officia perſoluturus. Non diſcreuit flamma, & fortuna, quos amor, & natura coniunxerat. Reperti poſt effoſſas ruinas velut inter mutuos complexus extincti, reddente filio ſpiritum parenti, à quo hauferat. Poſtremus flammæ riuus per agros traductus, alijs exuſtis, alijs non ſine diuino numine intactis, per labyrinthos, ac ſpiras *Mæandrum* igneum referens, tandem in viam regiam incidit. Erat hæc, vt ſere ſemper, rhedis, equis, pedibus confertiffima: quippe vnica Neapoli per oram maritimam *Salernum* vſque tenditur, indeque ad *Lucanos*, ac *Brutios*. Vt proſpexere viatores ignem è Monte exilientè, in campos delatum, incredibili celeritate decurrere; improviſo monſtro perterriti, qui eò tendebant, gradum referunt; qui contra, diuerſi abeunt, diſſipatique, conſternati omnes in fugam: rati, vt quiſque curſu princeps. ita fore poſtremum periculo. Sanè perperam in libello de terræmotu pronuncianit *Seneca*, *incendium fugientes non ſequi*. Nam inter cetera incendiij *Veſuuij* portentia illud eſt, quod ſine

*Seneca in lib.
de terræmotu.*

defleceret; ignis in fugientes infliebat, multis etiam, dum
 in tergus respiciant, fronte circumuentis. An quia vltor
 sceierum fontes quocunque insectabatur? An quia, si natu-
 rale causam venari velimus, inter fugam pulso anteriori aere,
 & posteriori euocato, simul halitus ille leuissimus traheba-
 tur? Præclusa fuga, rhedæ, vt ferunt, integræ absorptæ:
 multi hominum enecti: pauci ambusti, vix euasere Spectacu-
 lo alijs fore, tanquam flammæ vicissent, qui effugerant,
 speciosa ijs perinde fuga, quam pugna. Narrabant hi, re-
 pentino ignis accessu congemiscentium clamorem vix tolli
 coaptum, & compressum, que velas occupante flammâ; mox
 vias, quæ vtro, citroque turbis fugientium seruebant, appa-
 ruisse desertas, pauci ijs, qui superuixere, addubi tantibus,
 fatine vigilarent? an ea nocturna forent somnia, aut prestigi-
 gæ, captionesque oculorum? Quidam, cum Salerno Noa-
 polim iter faceret, ac forte ea hora in locum incidisset flam-
 mis obnoxium: prospecto periculo, non segnis ad fugam in
 vicinam sylvam deflexit, quò alij etiam duo diuerterant, his
 ille cum se tertium adiunxisset; nescio quo casu deceptus à
 vepribus, paulisper hæsit. Mora in incolamitatem cessit,
 quippe, cum breui se extricassèt; animaduertit, comites
 paululum progressos turbine abripi, atque oculis repente
 subduci: quorum cum ne reliquias quidem, aut supremum
 cinerem videret; existimauit nouo terræ hiatus voratos. Ipse
 ingenti periculo defunctus, consilio casu permisso, inter cir-
 cum uolitantes flammæ deuij saltus angustijs tandem eua-
 sit. Hic, alijque semineces, & mortuis, quam spirantibus
 propiores, Neapolim cum deuenissent; tantum ciuibus in-
 cussere terroris, vt iam iam Vrbi flammam imminere arbi-
 trati non pauci, aliò auolauerint, omnia in manus argenteo
 metu. Descriebat interea vis flammarum, quæ siue fulmi-
 nis in morem, siue igni, vt Meteoristæ vocant, fatuo simi-
 lis, erratica, ex lex, hæc, illac transiens, pterosque cardes
 fluctu ac metu terrosos funestabat. Neque minor è cinere
 pestis, quàm è flammâ. Nempe inter circumducta in or-
 bem flammarum volumina, turbines cinerei admisceban-
 tur. In hos aliqui, quos cineris aspectus fefellerat, dum in-
 tuerunt, miserè conflagraruat, sub doloso cinere flammæ
 deli.

delicescente ad fallendum. Illud admirabilius, quod cinere, quo extincti fuerant, residente in aggeres, tumulabantur, & versis naturæ legibus, præbebat tumulum cinis; dum cineri tumulus præberi solet. Iam in via regia ignis, & cinis publice grassabantur: iam quidquid obuium fuerat, demofitè, si Neapolim attingissent; tectis ruinam, civibus funera, vrbi vastitatem minitabantur. Perfecerant impium consilium, mali Demones, quorum, vt reor, impulsu pestis illa ferebatur; nisi Deipara, vt assolet, eorum impetus retodisset. Surgit ad viæ limites non procul Neapoli aedes dicata Virgini, cui à Succurrendo appellatio. Hic forte Sacerdos coram conferta multitudine faciebat; cum ex improviso fugientium clamores, morientium gemitus, flammarum sibila exaudiret. Perculit omnes præsentia periculi, & sæpe letho gravior lethi metus. Obuersabatur animis, oculisque vicina mors. atque in ea, veluti cauea, deprehensi aut misere expectanda vexerat, aut flammæ temere occurrendum. Timendum etiam, ne inter loca angustias, & ingruentem turbam, sic nitescerent; obstrui (vt superioribus annis in fortuito incendio conigit) vltro interitum anteuertent. Ergo dum inter fugiendæ, sistendique consilium, hæsitant, clarescente iam sonitu, & flamma propius crebrescente; clamitant omnes, pectus tundere, atque humana spe deiecti, operam Virginis implorare, unicuique illi replorata suffragia: cum torrens ille igneus, turboque cinereus, de quo diximus, vix ad fores vsque de curere; mox ad iulam deuoraturus, qui palatia, turre que forbuerant: sed patrocinio Deiparæ, refedit ad fores turbo cinereus: torrensque igneus vel extinctus, vel, vt alij ferunt, ad mare delapsus. Nimirum non poterat ignis ille tartareus è Vesuuij faucibus, tanquam è Gehennæ portis emissus, in templum illi sacrum pertranspere, quæ dicitur Porta Cæli. Cernitur adhuc vsque diem ante fores, vnde decliuis ad templum est aditus, supra tres vlnas elatus cinis, ulterius progressurus; nisi Deipara inhibuisset cuius etiam manus annes igneos, Neapolim, vt ferunt, collineantes, à Neapolitanis muris reiecit, Vrbe indemni, & tam defuncta tanto metu. Multi ex ijs, quos diximus riuo ad mare vicinum procubuerè. Nempe hoc vnum ad fluij si-

mili-

multitudinem deerat, vt siue vndantes flammæ, siue flamma-
 res vndæ, inundatione per campos facta, tandem ad mare,
 defluerent. in quo tamen incendium pertinacius exarsit: vt,
 quo terræ inundauerant, eodem mare conflagraret. Arde-
 bant, nouo miraculo, inter vndarum vertices flammæ: &
 ignei fulgoris affultu lata maria collucebant. Triumphabat
 inter aquas ignis, à quibus toties cladem acceperat. Com-
 miscebatur marinus fremitus stridori crepitantium flamma-
 rum: & fretum æstu nouo, ac non solito exæstuabat. Credo
 res æmulatione vicini Montis nouos è mari erupisse Vesu-
 uios Non præteribo hic lacrymabile quorundam infortu-
 nium, qui cum ignem vndique occurfantem prospicerent,
 fugam ad littora meditati, proiecere se tandem ad mare siue
 mitius occubituri inter aquas, siue nandi pericia salutem si-
 bi ab vndis polliciti, quam à flammis impetrare non possent.
 sed irritæ spes, conatusque: etenim ibidem ab igne depre-
 hensi in ipsummet lethi genus quod fugiebant, incurrunt,
 extincti maritimo incendio, inter aquas non naufragi, sed
 combusti. Profecto incredibile videri non debet, faces in
 Dodonæo fonte succendi: in stagno Samosatæ vrbs linum:
 in Lycia Hæphæstij montibus riuos ardere: ignem in Nym-
 phæo aquis pluuijs inardescere: cum certis auctoribus no-
 uerim, duodecim, & eò amplius dies inter Pyrhenas aquas
 ignem Vesuuiantum arsisse: Erat quippe materia biomina-
 te, & oleagineæ, illi similitis, quæ, vt animaduertit Plinius,
 in Chimæra Lycia monte aquis accenditur: terra, sænoque
 extinguitur. Simile quid narrat Strabo, prope Modonem,
 igneo habitu erumpente, mare ad quinque stadia feruisse.
 Idem planè de flammis Ætnæis Augustinus refert, qui legi-
 mus, inquit, apud ethnicorum historias Ætnæis ignibus ab
 ipso montis vertice usque ad lacum proximum decurrenti-
 bus ita feruisse mare, ut rapes exureret, cum & picces ma-
 uium soluerentur. Hæc Augustinus ex Iulio Echnico: qui
 addit, magnam tum piscium multitudinem exanimatam
 enatasse. Hoc olim contigisse in Vesuuiano incendio tradit
 Zonaras, & Dio: & nunc omnium testantur oculi. Si qui-
 dem aquis inter flammæ ebullientibus, infinita prope vis
 piscium extincta, ne in maris quidem fundo à Vesuuij fragi-
 bus

*Plin. lib. 2.
 c. 103. 104.
 106.*

*Plin. ibidem
 c. 106.*

Strabo lib. 1.

*August. lib. 3.
 de ciu. c. 32.*

*Iulius Eth-
 nicus apud
 Lud. Vices
 ibidem.
 Zonæ. & Dio.
 in Tito.*

bus tuta. Extiterè postea ingentes piscium turmæ ex imo ad mare summum eiecta, flammis iam, & aquis elixæ, atque in dapes paratæ, prædæ, & gulæ irritamentum. Sed abstinuere incolæ, quòd halitu infectos suspicarentur, sapientiores profectò, quàm olim Lipareses; qui, vt narrat Oro-
 sius, pisces Aetnæ incendio exanimatos cum auidè deuorassent, mox morbo arrepti, absumptique sunt, pestilentia in eam Insulam importata. Illud etiam inter hæc contigit prodigio simile. Mare per id tempus visum destituerè littora; vt iure vsurpari possit illud Prophetæ, *Mare vidit, & fugit*, nauibus, quæ Neapolitanum portum tenebant, pæne hærentibus in sicco, nisi mare mox reslueret, perituris. sed æstu reciprocante, & aquis relabentibus, emerfere. Idem contigit in Surrentino litore, per passus fere mille arefcente mari. Non desuere, qui dicerent euocaras è littoribus auxiliares vndas; quâ bellum ab igne timebatur; cum flamma veluti coniuratæ volitarent ad maria. Sed reiicienda isthæc inter commenta, lususque poetarum. etenim, si res ad philosophicam trutinam expendatur, in tanta effusione ignium, cinerum, lapidum, metallorum, ac materiæ prope immensæ, Natura, quæ tantopere abhorret à vacuo, ne in penitissimis Vesuuij recessibus quidpiam interciperetur inane: aquas eò per latibula attraxit, attractasque detinuit; donec, laxato aut intruso aëre, quæ per eosdem meatus ad sedes pristinas dimitterentur. Attestatur hoc arenæ tanta vis effusa, quantam ne mille quidem arenariæ profudissent. Reperta quoque inter cetera purgamenta montis marina conchyliæ; vt parum Vesuuij fuerit se ignibus ingurgitasse, nisi etiam in gulam maria conderet. Pluribus præterea in locis, tum prope Porticus, tum inter Pompeios, & Herculanium mare prorsus euauit. Ibidem superingesta enormi trabium, & cæmentorum materia, quam torrens ille deuexerat, exuberante tellure, portus emerfit non contemnendus peninsulæ in modum, mari hinc inde circumfuso, longo tractu porrectus, opus momento confectum, cui per plures annos vix opes regis sufficissent; futurum posteris perenne Vesuuij monumentum. ad cuius nutum enate peninsulæ, extructi portus, exhausta maria, mutati etiam sinus, stationesque

Orosius lib. 5.

cap. 10.

Psal. 113.

littor-

littorum, mari sedibus alijs decreſcente, ſucceſcente alijs.
 Porro extant longè maiora terris Veſunianæ flamma veſti-
 gia. Apparet alia quædam, & lacrymabilis rerum facies.
 Oppida, quibus frequentiffimis maritimum Montis latus re-
 fertum erat, vbi fuerint, non agnoſcitur. Tecta partim ſolo-
 tenus deiecta, partim ſurgunt deuſta, quaſſata, ſeminuta.
 Pauca, quæ integra ſuperſuere, ſqualent incolis viduata.
 Agri, quæ ignis excurrit, arboribus ſpoliati. Sylvæ reſectæ
 apertam præſtant planitiem. Campi, in quos multi rami,
 truncique iaciderunt, iam pæne ſylveſcunt. Aquatæ valles,
 quæ vicinis oppidorum ruinis creuere: cinerum tumuli plu-
 ribus in locis prope in montes aſſurgunt: ſiquidem turbines
 cinerei, quos vnâ cum torrente igneo Mons aſſauit, ante
 quam ad mare proctumberent, ſubſedere terris. iamque adij
 alijs aggeſſi plurimum referunt collium imaginem ſterilem,
 ſqualidam, horridam, nunquam vnus montis diſpendium
 inſtauraturi. Sed ſpectaculum inter cetera, ſuueſtiſſimum
 exhibent loca, quæ Pompeios, & Herculaneam inuertiacent.
 Nuda cernuntur nullo diſcrimine prope immenſa camporū
 ſpacia, paulò ante diſcriminata villis, ac turribus, & lectiſ-
 ſimis vitibus conuulſis. Non arbor ibi ſuperſtes, non ſeq-
 ges, non frutex, non herbula. Solum, quod læta modò vi-
 riditate herbeſcebat, plane exherbatum, ſaxis perſiſtis, alijs
 que montis reſectamentis conſpergitur. Non vnâ Cam-
 panie iugum, ſed Pelion, Oſſan, Olympum, & pæne quid-
 quid vbiq; eſt montium, diſrupta credas in lapides. Hæc
 ſeralia ignei trauicis, flammæque veſtigia, in vaſtiſſimo
 protenſa tractus, incredibile eſt quantum ſpectatoribus ter-
 roris incurrant. Nemo eò accedit (acceſſere autem ſeræ
 omnes è vicinis vr̄ibus, atque oppidis æquè ſummi, & imi)
 quin ſateatur aſpectu vinci, quidquid magnum mente præ-
 ceperat. Stuporem auget vaſtitas tanta in loca tam diſſita,
 ſere momento importata. Viæ præterea per plures dies oc-
 cluſa obſiſto. Hæc cinera, qui varijs in locis ad ſex, ad de-
 cem, ad quindecim, & etiam palmos attollebatur, domorum
 columnarū, & quædam glomeris, pinnis tribuum, & equatis
 Tentatum eſt per cinerum iter, quæ hæcebat humilior: ſed
 hæc penas pudicis, qui aſſi ſunt. Hæcebat pes in viſo
 cinere

cinere, ac si in tenacem argillam incidisset. Non homo, non equus, non bos inde se expedire poterant; quamvis maxime adniterentur, & nisi celerrime subuentum esset, misere deperibant. Quidam, dum aliorum metum irridet, & contemptim, ac ioco cinerem calcat, intra paucas horas extinctus est. Perurebat acrius cinis, quam ignis: neque, ut solet, flamma iu cinerem, sed cinis abibat in flammam.

Narravit mihi vir fide dignus, qui tertio, aut quarto incendij die ad ea loca propius accesserat auiditate spectandi, vidisse se in via duo iumentorum corpora, sex hominum, cinere demersa, & exanimata. vnus ex his dexteram inter exultantes flammam adhuc inardescentem nihilo secius, quam si piceam faculam ignis corripuisset. Retraxit ille, gradum eo spectaculo territus, ne Plinij audaciam æmulatus, interitum etiam fortiretur. Iacuerit palam in foro quædam delata in Urbem combustorum cadauera, lugubre spectaculum, quod non parum elicuit lacrymarum: ora nigrantia à bustis diffusa, ossa carnibus dilapsis extantia; manus, pedes, crura difiecta, Vesuuianz cladis exuniæ. Huc recidere septem, quos recensuimus, torrentis ignei riui, seu potius, quæ septem nec fabulosa extulit capita noua Hydra, sæcunda in perniciem. Ceterum veritatem eorum, quæ de torrente igneo diximus, comprobatur id, quod scripsit Orosius, qui, *abruptum*, inquit, *Vesuuji montis verticem magna profudisse incendia ferunt: torrentibusque flammarum vicina regionis cum urbibus, hominibusque deleuisse*. Ex Ætna quoque monte, qui Cataniz, celeberrimæ in Sicilia vrbi, adiacet, fluminem igneum decurrere solitum testantur incolæ, perniciæ, quacunque fluit, agris inuecta, omnia deuastaturum, nisi malo ciues occurrant, Agathæ Virginis velum hasta suspensum igni ostentantes. ad cuius aspectum, quasi ad erectum pudicitiz trophæum, reuoluto cursu, flammam trepidantes effugere, constantissimè fama fert:

Orosius lib. 7. cap. 9.

Quintus; & postremus terror, aquarum inundatio. Male consultum reor ijs, qui magna, & noua conscribunt; cum nonarum magnitudo rerum, animis ad dissentiendum pronis, fidem demat historia: Profectò posteri, qui hæc legent à peritioribus dirigenda in annales faciliè in suspicionem venient,

sient, non tam narrationem hanc esse omnia ad veritatis normam metientis historici; quam fabulam multa ad voluptatis licentiam ementientis poetæ. Quis enim credat eodem planè tempore ex eodem Monte ignem, & aquarum scaturigines prodiisse, partamque flammam vnda obstetrice? Quis sibi persuadat (quod inter ea, quæ fieri nequeunt, recenseri solet) aduersantia elementa, ignem, & aquam, coisse inter se se, ac pæne fœdus iniisse? Quis non inter fabulas numeret, eundem Vesuuium, quæ mare prospicit, torrentem igneum quæ conticenti adnectitur, torrentem aquæ demississe; & , quasi diuisis copijs, ex vtroque latere flammis, & vadis, fulmine, & flumine, conflagratione, & inundatione, oras finitimas inuasisse? Hæc tamen verè ita euenisse, nostro detrimento didicimus, non multò graniose à flammis quam ab aquis accepta clade. Scilicet in hac veluti rebellantis Vesuij defectione omnia cùm eo in nostram coniurare perniciem elementa: Terra concussionibus; Aër pluuijs cinereis, ac lapideis; Ignis conflagratione; Aqua inuisione: vt hinc præensionem quandam haberemus extreme dici, & suprema diuinæ ire argumenta: dum iam *pergnat Orbis terrarum contra insensatos*. Itaque, dum Vesuuius per maritimam oram cinere, flammisque bacchatur, pæne maria debellaturus; ex alio latere, quo Palæ, Nolæque campos despectat, ingentem aquarum vim magno impetu cepit effundere. Scruijt hæc, quæ rabies ignis defecerat, quicquid flammarum voracitati subdolum fuerat, demolitura. Namque in agros effusa, omnia longe lateque demersit; vt æquora camporum transiisse viderentur in maria. Primò, vijs oclusis, aquæ ad quindecim palmorum altitudinem affluerere emulatione quadam ingentium fluminum, quæ, quæuis non multò post detumuerint; non tamen transiri vado poterant adsurgentibus, vnde tam subito nouus hic fluvius erupisset? Coniurauerat non cum flammis modò, sed cum aquis etiam cinis, qui plurimum torrentis alio se rebat. Horrent adhuc circumfuso si uentilaborum fibre non sine suspitione, perustarum radicem, se quoque proxima colligenda vindemiarum præcepit. Hæc dubia perniciosa, & futura prospiciens: illa cogit, & cum presententi

Sap. 5.

senti iactura. Aquæ enim eodem, quo flammæ, impetu quasi
 certarim è Monte decurrerent, atque obstantes arbores, gle-
 bas, trabes, cæmenta, saxa, alueo iam tumidiore conuo-
 luerent; non in mapaliâ solum, & tuguriola, sed in domos
 etiam, ac tecta irrupere. & iam, tabulatis effractis, in cel-
 las vinarias intrusæ, dolia vino pretioso abunde plena ruptis
 compagibus, exonerare. Natabant pavimenta vino: &
 inter aquas iam rubescentes, a mnis purpureus excurrerat,
 labore, lucroque præteritæ vindemiæ vnâ cum vini riuis ef-
 fuso. Neque ea solum lues ab aquis fuit. nam per agros vit-
 læ, casæque deturbatæ: per pagos non paucæ domus deie-
 ctæ, aliæ obfessæ: itinera obstructa: commercia sublata;
 quasi perruptis obicibus, Eridanus, aut Danubius exun-
 dasset. Memorandum illud, & in te tenui non tenue diuinæ
 providentiæ argumentum, quod in agro Nolapo corrigisse,
 narratur. Rapiuit cunas & iacentem infantulum: vis aqua-
 rum, quem repente è snorum auexit oculis. Credidit illi
 mortuum dolere, flere. vix trahentem auras, ab sorptum
 aquis, atque in terra naufragum querebantur. itus fortè pla-
 neta ad syluam, reperta ibi cista cum puero incolumi planè,
 ac sospite: quasi aqua illi admurmurantes, blanda somni
 conciliatricule, & frondium aquis adstreptium fragor fuisset
 pro nana. Admirationem peperit, quod rapidissimè ve-
 sta inter aquarum vorricas cuna euassisset in cymbulam; &
 fascioliis viâ pro velis, diuinæ clementiæ afflatu, nauarco
 Angelo, ripam secundo cursu tenuisset. Præfagiare non-
 panicè, puerum ad supremos honores conscensurum, tâquam
 noui Moysen, in fiscella scirpea ad ripam fluminis asseruatû,
 aut nouum inter syluas Romulum maiore miraculo, vnda-
 nutrice, non lupa. Suspicienda scilicet in eo diuina potissi-
 mum providentiâ, quæ magnam se exhibet vel in paruis.
 Suspicienda pietas insalutis pueri, quæ humana ope desti-
 tuit; cum per idem tempus & virorum plerique, & multa
 pecudum, nullia hac clauione demersa perierint, in antiquû
 prope chaos recidentibus elementis; & aqua terris vndan-
 te, cum mare flammis ignesceret. Hic quintus terror, &
 postremum spectaculum Vesaliânæ tragediæ, quæ vna mul-
 tis in locis pluraq; tragediis excitant. Acclamations, &

Exod. 2.
 Lin. lib. 2.

plausus cessere in querimonias, ac lacrymas. magna rerum ac luctuosa catastrophe scenæ seruijt defuncta excidijs vrbium, & funeribus populorum. Inter tot tamen calamitates, & clades vrbs Neapolis vicino malo perstricta leuissimè, immo omni planè pernicie immunis fuit, nullum publicum detrimentum passa præter ingentem timorem. Id secundum Virginem, cuius in primis patrocinium Parthenopes nomen ipsum ominatur, Martyri Ianuario suo præcipuo tutelari, ac patrono acceptum refert. Senferat olim in Vesuuianis incendijs Ianuarij præsidium, non quidem, dum ille viueret; vt nullius antiquioris testimonio nixus, memoriz prodidit Maiolus, sed centum sexaginta septem annis ab eius obitu natalitio: nempe in conflagratione, quæ contigit anno post Christum natum quadringentesimo septuagesimo, non primo, vt plerique, sed secundo; cuius extinctæ laudem omnes Ianuario tribuunt. Puerat ea facillè omnium maxima: in qua, vt supra cum Marcellino diximus, *tota Europa facies minuto puluere contecta est*. Ideoque, vt habetur in peruectusta de S. Ianuario homilia, *toti Europa conflagratio imminere videbatur*. Confugerat per id tempus Neapolitanâ Ciuitas ad Ianuarium; cuius iam tum & patrocinio gloriabatur, & sanguine, experta in præsentissimo periculo opem præsentiozem. Restinctas enim Ianuarij beneficio flammæ & totus pæne terrarum Orbis agnouerat; & Græcia (vt ex Marcellino, & Procopio refert Baronius) annua memoria testabatur. Itaque cum hæc à maioribus tradita, Neapolitanorum ciuium animos imbuissent; vbi flammæ à Mæotis vertice visa splendescere, noui duxit incendij primæ veluti lineamenta: nihil ij habuere antiquius, quam vt ad implorandam Ianuarij opem curas omnes, animosque conuerterent, auctore in primis Cardinali Archiepiscopo, qui periculo ereptus, vix Neapolim attigit; cum Ianuarij sanguinem eductum ex arcula, eiusdem capiti apposuit; vbi vilitato miraculo ad eius aspectum liquefceret, quasi ad fontem resiliens, vnde scaturijt. Sed coeperat iam nouus proffugio antequam cum capite congrediretur, sponte mollescere; commiseratione, credo, cladis, quam Vesuuius, inferens iam coeperat. Indicta præterea ab Archiepiscopo supplicatio,

*Maiolus col.
loq. 16.*

*Marcellinus
in Chronico.*

*Baronius in
notis mart.*

*Marcellinus
in Chron.
Procop. lib. 2.
de bell. Goth.
Baron. loc. cit.*

tio, qua caput, & sanguis Martyris publice deferretur. Af-
 fuit civium multitudo supra captum centum fere millia ca-
 pitum fuisse tradunt. Sequebatur Prorex nobilium corona
 stipatus. Quo sensu animorum id factum sit, dum indæ flam-
 mæ lucere, hic tenebris cuncta nigrescerent, nubes cælo ci-
 neres impenderent, terra motibus quateretur, facilius alij
 coniectura assequerentur, quàm ego narratione. Adstrepe-
 bant terræ fragoribus clamores hominum, veniam à Deo,
 opem à Ianuario flagitantium. Manabant è Vesuvij super-
 cilio flammæ; ex omnium oculis lacrymæ. Nemo eo die, vt
 opinor, ita obfirmatus in scelere, pectorisque adeo ferrei
 fuit, qui vnà cum Ianuarij sanguine non liqueceret. Enim-
 vero non tot hominum millia concionatores disertissimi è
 peccatorum cœno deducta ad Dei amicitiam traduxere vno
 seculo; quot vno die Vesuvius. scilicet Mons elinguis lin-
 guis igneis loquebatur: neque vnquam sine ingenti fructu
 fuere linguæ igneæ. Igitur cum eo, quo dictum est, sensu
 pietatis supplicatio per urbem vaderet: primò ad templum
 D. Mariæ à Carmelo, quod peruetusta religione colitur, tum
 extra portam, quæ Vesuvium prospicit, itum est. Quod cum
 postridie præsentè Cardinali Archiepiscopo, qui primo die
 morbo detentus abfuerat, repeteretur: ferunt qui aderant,
 vt Montis aspectui sacer Ianuarij sanguis oblatuſ est; nubes
 cinereas, quæ à Vesuviano incendio conflata, atque haliti-
 bus igneis intermissa, tunc ad Urbem, quasi meditata per-
 niciem, ferebantur; non ausas progredi, visasque refugere,
 Erubere, credo, flammæ victorem suum, eiusque aspectum
 sustinere ignis non potuit, à quo se victum, prostratumque
 neminerat. Coniectus olim Martyr, dum viueret, in for-
 nacem, illesus euaserat; vt iam tum flammis imperare af-
 sueretur: & paruo Nolæ inclusus camino, præluderet ille vi-
 ctorijs, quas erat tot postea sæculis de Vesuvio reportaturus,
 inter Nolanas flammis integer; vt nos etiam eius beneficio
 inter Vesuvianas innoxij esse possemus. Quod si, vt Cypria-
 nus ait *Gebennæ ignes Martyrum glorioso cruore sopiuntur*;
 certè mirum non est, Vesuvianum ignem, Tartarei indicè,
 Ianuarij sanguine consopiri. Hunc eius diei supplicatio exi-
 tum nata est; cuius omen iam omnes animis, ac spe præce-
 perant.

C

perant.

Cypr. ep. ad
Mart.

perant. Fulserat eo die dubia lux, ut Sol non tam lucere cælo, quam lugere videretur. tum sædissimæ nubes planè Solem condiderant, omnibus cæca caligine circumfusis. Vix Ianuarij sanguis gestandus per Urbem, ex ara maxima efferri cœptus, cum Sol repente intermicuit, ac fenestram, quæ supra ianuam patet, clarissimè collustrauit, omnibus, quasi eo radio spes certa salutis effulserit, auspicatissimam lucem, & miraculo similem inclamantibus. Illud præterea silentio præterire non possum, quod per omnium ora vulgatum, multis etiam persuasum, testantur non pauci, visum ibidem inter eam lucem Ianuarium insula, baculo, & pontificia veste fulgentem, quasi eo aspectu oppignerata fide, Urbem sub eius tutela, ac patrocinio futuram. Ex illo omnia nobis tuta, omnia fausta euenerunt. Illud omnino liquet, Ianuarium si minus aspectu, qui sub oculos cadat, certè ope affuisse. Inter tot terræmotus nulla ruina. Torrens igneus prope Neapolim vel compressus, vel retortus. Cinis qui leuiter hic initio pluerat, opportuna, atque insperata pluuia, mox abstersus. Nubes cinereas sæpe vidimus recta Neapolim à ventis impelli, mox repelli. quandoque etiam animaduertimus, supra proximos colles Vrbi veluti coronam circumduxisse, quasi tacitè sueclamantes accessu se prohiberi. quotidianum Deiparæ, ac Ianuarij miraculum inclamant omnes, diffitetur nemo. Euolatus pæne mensis erat à die nascentis incendij, cum cinis in immensa congestus volumina vndique Neapolitanum cælum obtexit. Instaurantur metus, consternatio, clamores. Rursus omnia luctus, lamentationes, vota. Diluuium cinereum metuebatur, non pluuia; cum ex insperato detectus aër: restitutum cælum: depulsæ nubes, vix tenui cadentis cineris relicto vestigio, quasi nobiscum ea leui aspergine iocarentur. Ridemus iam quotidianas minas adhuc furentis Vesuij. Nubes prodigiosæ, quas è Montis culmine semper egestas videmus aliò iter arripere, quocunque ierint portentum, ac metum asportaturas; iam spectaculum multis exhibent non iniucundum Mōstra, quæ hinc in in alias Mundi plagas luctus, ac funera conuehant. nobis pæne ad voluptatem trahuntur, Quamquam, ut paulo ante dicere cœperam, nihil hic interea prætermis-

termiffum, quod vel ad mukcedam diuini Numinis irā, vel ad conciliandum Deiparæ, ac Ianuarij patrocintum conducere potuiffet. Ter Ianuarij fanguis ad Montis afpectum allatus, vt qui flamma terrorem in cufferat, fanguine terreretur. Supplicationes per menfem quotidie repetitæ tam multæ diebus fingulis, vt fæpe vna pluribus occurreret, inter viarum anguftias implicatæ ad pietatem. Iam forum plateæ, compita non alijs vocibus, quàm gemitibus, fufpirijs, precibus refonabant: adeò vt Vrbs tota vnus templi faciem redderet. Chori virginum pallis crinibus ad commiferationem; turbæ virorum fiue fe loris acriter diuerberantium, manante iam, è laceris humeris faguine Vefuij incendia reftincturo, fiue capite coronam spineam, humero crucem, collo funem geftantium, argumenta concepti doloris; agmina religioforum animo ad pietatem, vultu ad modeltiam compofito, Deiparæ, ac Sanctorum fuffragia implorantium, quotidiana per hos dtes Vrbs fuere fpectacula. Ambigeres, an facra hebdomada præuolaffet? vt non immeritò cordatus vir dixerit, incendia Vefuiiana reponenda effe in optatis. quippe dum, exhibet Gehennam Vefuuius, cælestem Neapolis exhibet Paradifum. Nihil hic exaggeratè dico, Profectò magnus eft officij magifter metus. Illud præterea relatu dignum. Tringinta pellices, quæ venali forma pudicitiam quæftui, animum Diti deuouerant: confilio ad meliora conuerfo, per Urbem turmatim prodire, accifis capillis, atque ad Chrifti è cruce pendentis pedes appenfis, tanquam fciffi cordis indicibus, constantiæ vadibus, pœnitentiæ trophæis. Neque minor in viris ad deteftanda fcelera pietas. Quidam antea facinorofus publicè per plateas ante Chrifti effigiem, elata voce, parata vulgauit crimina tanto animi fenfu; vt ab omnium oculis prope fletum extorferit, iam concionator è reo. Infinitus planè fim, fi perfequar fingula: neque de funt, qui hæc exactius, & minutius conferifere. Vt multa paucis, nemo in communi calamitate fibi deeffe vifus eft, nemo fuis. Inter omnes tamen eminere vifi, & excellere Eminentiſſimus Cardinalis, & Excellentiffimus Prorex; quorum vterque optimi Principis egregiè munus impleuit. Cardinalis Archiepiſcopus tum in Eccleſia matre, tum in ceteris facti

Eucharistiam exponi iussit, inter clades & præsidium, & solatium. Ipse precibus, concionibus, supplicationibus assidue interfuit. Parochus præterea paganos, qui propius periculo aberant, ut pro suo quisque munere suis non deessent hortatus; summo in id studio inuigilauit. Non paucos etiam è religiosis familijs ad oppida, quæ vel ruerant, vel arserant, siue ad tumulandos mortuos, siue ad subleuandos superstites destinauit. Inter quos (absit iustæ commemorationi iactantia) Patrum nostræ Societatis charitas, atque ardor eluxit. qui, cum adhuc serueret incendium, Herculanium vsq. delati, inter æstuantes flammæ, & saxa volantia, cadauera ex alto cinere defossa, atque in humeros imposita, noui Tobie, ne Vesuuiano cineri humanus commisceretur, tumulto honestiori mandauerunt. Vesuij funalibus parentalia celebrata. Hæc profecta ex Archiepiscopi Cardinalis industria. Par apud ciues Proregi commendatio, qui aspectu, imperio, opibus, ope non defuit. nam & supplicationibus per plures dies quotidie affuit pedes, detecto inter imbres capite, vir alioqui dubiæ valetudinis, & ex, quæ secuta est, nocte edicto canit, ne quis ad pellices auderet accedere. qui accederet, quæ accedentem exciperet, capite plectendi. Exemplum sanè, quod omnis admiretur posteritas: qui clauum imperij tenent, etiam imitentur. Eiusmodi edictum eadem noctis hora per duodecim Urbis regiones, præmissotubarum sonitu, promulgatum, maximo ciues terrore compleuit. Quasi ijs tubis inter nocturnas tenebras, ac cinerum pluiam resonantibus, supremæ buccinæ sonitus, supremus Mundi cinis, suprema nox adumbraretur. Vias præterea, quæ altissimo sepultæ cinere, itinera planè intercluserant, missis eò pluribus hominum millibus, aperiendas Prorex curauit: ijsque oppidis, quæ nondum funditus flamma vastauerat, opportunè subuenit. Nocturnas etiam per Urbem excubias, suis distributas locis, aptè disposuit, ne nouæ turbæ excitarentur. Quippe occupati maiore formidine animi non reguntur legibus, aut imperio: & cum semel apud vulgus turbatum, trepidatio in tumultum euadit. Sed inter hæc omnia principem commendationis obtinet locum cum Archiepiscopi, ac Proregis, tum priuatorum ciuium in extre-

ros homines pietas, qui flammam inter elapsi, destitutis laribus, Neapolim pæne omnes confugerant, initio exclusi, postmodum admissi. Hi vastatione oppidorum, & Vesuviana illa veluti proscriptione, bonis omnibus spoliati, egeni, prostrati, quidam etiã semiusti, ac veluti precarium trahentes spiritũ, non homines, sed larum, atq; vmbra hominum vagabatur. Alius ereptum parente, alius coniugem, alius liberos lamentabatur: omnes patriam, qua nihil est plerisque mortalium carius. ex his non pauci paulo ante locupletes, domibus, prædiisque deperditis, decem, viginti, quadraginta etiam millium aureorum vno die effuso pretio, aut fame emori, aut, quod ijs morte gratius videbatur, stipem emendicare cogebantur. Mulierum præterea pudicitia in magnum discrimen adducebatur; quarum multæ parentum, & coniugum interitu orbæ, ac viduæ per urbem errabant, stipatæ gregibus puellarum: in quibus maius periculum creabatur à forma, quàm impendisset à flamma. Ergo, cum non desset pietati materies, ciuium pietas materiam non defuit. Reserata marsupia, detectæ arcæ, aurum veluti è carcere eductum: quæ præcipua Solis progenies longo tempore lucem non viderat. Neque solùm ijs, qui petebant, pecunia, & omnis generis comæatus solito largius erogata; sed multi etiam conuenarum à primarijs viris, deni, quindenii, viceni à singulis excepti perbenigne hospitio, quos Mons arcebat inhospitalis. Multæ præterea domus conductæ, eoque loci mulieres adductæ, eæ potissimùm, quatum pudor periclitabatur; excitatur hic maius incendium, quàm quod in Vesuvio fugientes reliquerant. In has impensas non solùm è publico Urbis ærario, sed ingens etiam pecuniæ vis effusa ex ijs, quos iure Montes vocant, quia ad pietatis munia destinantur, quæ locum obtinent Cælo proximum. Largior in hoc fuit is, quem Montem Misericordiæ appellant, contrahendi etiam æs alienum vsque ad decem millia aureorum potestate petita: vt Montem Monti, & Vesetii scruitiæ non nisi Misericordiæ Montem opponeremus. Septem fere hominum millia, quæ flammam euaserant fame lentius conficienda; Montis Misericordiæ impensis, atque opera enutritæ partim in oppidis, partim Neapoli extra pomerium, ad

eadem Martyri Ianuario sacram : vt vel hinc appareat , eos
 à Vesuuiano æstu subductos, sub Ianuarij tutela, atque vni-
 bra conuiescere . Certatum in his pietate inter eos, qui
 præerant imperio . Atque in hæc opera tum Archiepiscopus,
 tum Prorex non auctoritate solum, atque industria, sed ma-
 gnis etiam largitionibus conspirauere . Præluxere Duces
 exemplo, quo in ceteris pæne sancita lex est. Equidem cre-
 diderim his maximè placatum diuinum Numen, à nostris
 cladibus temperasse. Dixit sanæ impiè Seneca, *Non ira
 Numinis terram concuti suas ista habere causas: neque imperio
 scire* . Nobis quibus hæc sunt Christiano radio metien-
 da, longè aliter sentiendum . Deus est, vt Regius Vates ait,
qui tangit montes, & fumigant . Deus est Moysè teste, qui
montium fundamenta comburit . Non potuit is incendij hu-
 ius auctorem quasi digito clarius indicare. Vesuuium tan-
 tum non nominat . *A Dei facie, vt præsentit Daniel. fluuius
 igneus, rapidusque egrediebatur* . Deus est, vt Tertullianus
 ait, *verus Prometheus, qui signa maiestatis sua iudicantis
 e didit per imbres, per ignes* . Flamma ipsis ab aquis fota, vt
 in euentu cosimili Petrus Damiani dixit, *perficuè fuit diui-
 ni furoris indicium: cum quidquid mergebatur, extingui non
 posset, & aqua quodammodo humida non esset, vt ardentia
 posset extinguere* . Ambigas, an extra communem naturæ
 aleam constitutus ignis ille sit, cuius impetum non circum-
 sepre parietibus domus, non vlli obices remorabantur; so-
 lutis illico cunctis in cinerem, veluti in sarmenta, aut stipu-
 las incidisset. Cinis ipse, qui per mensem fere integrum mo-
 mentis singulis in immensas nubes diffusus, ac postmodum
 deoneratis nubibus, onerata tellure, tecto mari, iam mille
 Vesuuos exhaustisset: olet profecto aliquid natura maius.
 Gehennæ adumbratam quandam imaginem Deus nobis in
 Vesuuio refert: vt vel hoc metu à culpis inhibiti intelligen-
 mus, quam acriter ignis ille torqueat, cuius vel ipse cinis
 exurit. Pausilypsi, Mergellinæ, & Lucullanæ plagæ delicias,
 hinc Puteoli tingunt, inde Vesuuus, gemini Naturæ exe-
 stuantis carmini, adiecta voluptati supplicia. Quippe *de Aet-
 na, Vulcano, ac Vesauo, vt Abulensis ait, à quibusdam
 indubitato asstruitur, quod Inferni quaedam ora sunt*. Neque
 hoc

Seneca in lib.
de terram.

Psal. 103.
Deut. 32.

Daniel. 7.
Tertul. Apol.
contra Gen.

Petrus Dam.
serm. de San-
cto Basso.

Abulensis pa-
rad. lib. 5. c. 99
& sequens.

hoc tantum tulit superstitiosa vulgi, & plerumque fallax credulitas, sed sapientium quoque sententia momentis librata rationum. Profert idem Abulensis Mayronum, clarissimum Scoti affectam docentem, post extremam Mundi diem hanc montium aestuantium spiracula esse occludenda, & tunc demum Inferorum fores obfignandas, quae nunc mortaliu terriculo patent. Non dissentit ab hoc sapientissimus vir Surius, qui, *quidquid, inquit, dicant philosophi, quadam sunt Tartari ostia, aut loca puniendis animabus destinata. Ut in Islandia mons est Hecla dictus qui ignem euomit. Visuntur illic mortuorum spiritus, qui in nota specie efferantur familiaribus colloquijs hominum.* Addit infra. *Voluisse Deum in terris extare huiusmodi loca, ut certius nosset mortales, quae mancant impios post hanc vitam: & sic discant timere Deum; ut possint aeternos ignes euadere.* Testatus est idem (ut e Metaphrasse Maiolus refert) Pion presbyter paulo ante martyrium, cum christianam religionem sanguine testaretur. Consonant his ea, quae Gregorius tradit de Theodorico Rege Arrizano, Ioanne Papa & Sirmaco iudicibus, in ignem Liparitanum demerso. Habemus denique de hoc ipso Vesuuiio apud Petrum Damiani testimonium huculentissimum. Libet verba transcribere, quia ad rem, qua de agimus, maximè faciunt. *Desiderius, inquit, religiosus, Cassinensis monasterij Abbas (hic fuit postea, pace eruditissimorum virorum, non Urbanus II. sed Victor III.) mihi aliquando narrauit, quod ipsa ratio persuadet, ut scribam. Seruus Dei Neapolitanae regionis in praerupta rupe inacta vnam publicam habitabat solitarius. qui nimirum dum noburno tempore psalteret, & fenestram cellule horarum explorator aperiret; ecce vidit multos nigros homines tanquam Aethiopes, iter carpere, & longo tractu sarcinarios comminare. cumque eos inquireret, qui essent, cuiusue reigrentia hae iumentorum pabula denebarent? Maligni, inquirunt, spiritus sumus. hae paramus non pabula pecoribus alendis, sed fomenta potius ignium hominibus comburendis. Ita planè secundam similitudinem illam apostoli, supra fundamentam hoc alij aedificant scenum; & stipulam; quale cuiuscunque opus sit, ignis probabit. per scenum, &*

Mayronus apud eundem.

Sur. in comm. ann. 1337.

Maiolus col. loq. 16.

Greg. Dial. lib. 4. c. 30.

Petrus Dam. epist. ad Dominicanum Lovicatum.

Epist. 1. ad Cor. cap. 3.

stipulam peccata significans, qua Gebenna accensa, incendio perpetuo peccatores incendunt. Pergunt illi: Frastrolarum enim in proximo Principem Capua Pandulphum, qui iam decumbit, & Ioannem, Magistrum militum Neapolitana ciuitatis, qui adhuc uiuit incolumis. Illico vir Dei presatum Ioannem impiger adiit: qua uiderat, quaeque audierat, fideliter cuncta narrauit. Per idem tempus Ottho Imperator II. aduersus Saracenos preliaturus, in Calabria festinabat. Hæc igitur auditis, Ioannes ait. Modò necessesse est, nos Imperatori occurrere, & cum eo simul de huius terra statu prouida consideratione tractare, Parro post Imperatoris abcessum spondeo, quia & seculum deseram, & monasticum habitum sumam. Ut autem probaret, utrum uerum esset, quod ille narrabat, nuntium protinus ad moenia Capuana direxit. qui ueniens, Pandulphum iam mortuum reperit. Ipse quoque Magister militum Ioannes, antequam istas partes Imperator attingeret, uix diebus quindecim superuixit. Quo mortuo, Mons Vesuuus, unde uidelicet Gebenna frequenter eructat, in flammam erupit: ut liquidò probaretur, quia scenum, quod à Demonibus portabatur, nihil aliud fuit, nisi ignis truci incendij, qui prauis, & reprobis hominibus debebatur. Nam, quoadcunque in illis partibus reprobis diues moritur; ignis erumpere de predicto monte uidetur, & tanquam sulphurea resina congeries ex ipso Vesuuio protinus fluit, ut torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare descendat. Vbi uidelicet corporaliter uideri potest, quod in Apocalypsi Ioannis de reprobis dicitur, quia pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Enimuero & Salernitanus Princeps, huius uidelicet Guaimarij æquæ Principis, qui ante non plures annos pro multis uolentijs, atque tyrannicis oppressionibus, suorum gladijs peremptus est, auus, cum procul aspexisset quadam die de predicto monte Vesuuio piceas, atque sulphureas repente flammam erumpere, protinus ait. Procul dubio sceleratus aliquis diues in proximo moriturus est, atque in Infernum descensurus. Sed de cæca mens reprobi hominis, immo super nos terribile iudicium Conditoris? Superueniente siquidem proxima nocte, dum

secu-

securus cum meretrice concumberet, expirauit. quem illa
(ut postmodum referebat) quid contigisset, ignorans, diu-
tius pertulit: & vix tandem à se non homine, sed cadauer
exanime prostituta deiecit. Quibus cognitum est, non re-
probos tantum diuites, sed carnis putredine inquinatos, ac
denique peccantes omnes quouis genere mortalium peccato-
rum, ac sine pœnitentia morientes, Gehenna subituros fore
supplicium. Quidam præterea in Neapolitanis partibus præ-
sbyter, volens certius quàm licebat, addiscere, illuc ubi ge-
hennale baratrum feruentius eructabat, præsumptoria de-
creuit audacia propinquare. Missarum igitur solemnia ce-
lebrauit; sicque insulatus, velut armatus, iter arripuit, sed
dum ultra, quàm solebant homines, temerarius scrutator
accessit; redire non valens, postmodum non apparuit. Alius
verò presbyter matrem suam Beneuenti reliquerat egrotan-
tem. cumque per Neapolitanos fines domina suo comitatum
præberet, exundantibus flammis intendens, clamorem lu-
gentis audiuit, quem sua matris esse procul dubio cognouit.
Notauit horam: & tunc euidentissimè comperit, matrem
fuisse defunctam. Hæc Petrus Damiani. è quibus faciliè co-
nijcias, maiores nostros constantissimè in ea fuisse sententia,
ignem Vesuuianum, tanquam Gehennam umbratilem, à
Deo nobis identidem ostentari ad terrorem. Quod verò ad-
dit de Æthiopum prænunciatione scœnum gestantium, simi-
le quid nunc quoque contigisse narratur, nec tantæ cladi sua
defuisse præsgia. Multa circumferuntur in vulgus, quæ ha-
ctenus mihi sunt dubiæ fidei. inter ingentem calamitatem,
animis ad deteriora credenda, linguis ad narranda pronissi-
mis, in Vrbe præsertim rerum nouarum studiosa, serendis,
augendisque rumoribus nata. Fama est, Æthiopem ea ipsa
nocte, quæ fudit incendium, cuidam visum manu scœnum
gestantem, & indicato Monte, dixisse magnam inde im-
minere cladem. rhedam præterea inter montis auia conspe-
ctam, auditumque insuffrari ab ijs, qui vehebantur, expe-
ctari serendæ flammæ Plutonis imperium. armatos demum
è Vesuuiio prodire visos, ac faces incendio subdere. Illud
horribilius, si auctor pro comperto haberetur. Dicitur in
cœnobio supra tumulum sito prope Herculanium monachus

Camal-

Camaldulensis, per noctem referata fenestra, qua prospectus ad Vesuvium patet, armatos equites in Monte vidisse, quasi ad bellum instructos, sonitu etiam raucius insonantis buccinae exaudito. Nec reticendum censeo, quod certò didici, repertam in agro Nolano sub eo, qui pluerat, cinere sepultam tubam an fortuito, an prodigio? Neque hæc tantum ex vrbe Nola narrantur monstra. Effigiem humanam maiorem, & giganteas umbras vidisse se mulierculæ affirmant, testes impares tantæ rei. Gigantes etiam inter flammæ olim visos, Dio refert. Magnus profectò spectrorum artifex metus. Fortasse conflagrationem præsensere mulieres, ne Vesuviano incendio suæ decessent Cassandra. Nuntij insuper accepti, in via regia extare ferarum vestigia insolentis figuræ recta Nolam versus, hinc inde quasi mathematico radio designata, interiectis indicijs, tractibusque catenarum. In celeberrimo templo S. Mariæ, cui ab Arcu cognomen, visam Deiparæ faciem animari, moveri, inditia doloris efferre: tum etiam illacrymare quidam citra dubitationem affirmant. Rumor incertus, & anceps de his sententia pro cuiusque studijs & ingenio, distantibus multis apud ethnicos quoque horum non absimilia vel dolo facta, vel metu credita. Illud hic singulare: sed recensendum inter fabulosa, nisi foret ab ijs, qui auctoritate fidem extorquent, accuratè indagatum, & pro explorato habitum. Rusticus, cui Io. Camillus nomen, ad villam ierat in Vesuvio sitam ipso diei paschalis pervigilio. Ibi repente alto sopore deprimitur incænatus. Non multò post, somno sponte discesso, expergiscitur. neque vltra loci facies, vbi dormire iam cœperat, oculis redditur. nouum calû, nouum solum, noua regio. non vltra Mons visitur arboribus consitus; sed murus longissimo spatio exporrectus, viam obsederat. Inerat muro porta igens. Obstupuit ille nouo aspectu: & vbi nam locorum esset, exploraturus, portam versus iter atripuit. excubantem ibi ianitorem offendit fratrem è familia S. Francisci, ætate, vti præferretur aspectus, adolescentem. Antonium Paradinum fuisse, multorum fert coniectura. Ab hoc ille primò in speciem repulsus, tum introductus in atrium, indeque procul abductus, eo duce ad locum frequenter adifi-

Dio in Tito,

ædificijs confutum peruenit . An id re contigerit ; an (quod
 folemne prophetis fuit) per fimulacra rerum obiecta menti ;
 fapientibus diudicandum relinquo . Ædificia ibidem horri-
 diflima ignem vndequaque vomebant , non tam faxis ex-
 tructa , quam flammis . Inferorum eas effe fedes & ille facilè
 coniecit ex fele , & à ductore didicit . Multos ibi fe agnouif-
 fe narrabat infelicium domorum incolas infeliciores . Xeno-
 phojij præterea speciem oblatam , & turbam flammam inter ,
 & angues decumbentium : quofdam etiam , addito fupplij
 ludibrio , à nigris vmbrijs ad bufonem vorandum adactos , ve-
 læ in pœnam indignè fufceptæ Euchariftiæ , & haufi ad mor-
 tem vitæ pabuli . Inde traductum fe ad Purgatorij , vt appel-
 lant , loca . Demum poftero die redditum fibi , ac Vefuuij
 imperatumque , vt nunciaret , magnam ex eo Monte im-
 pendere accolis cladem : proinde in preces , ac vota incum-
 bendum . Die fagro Pafchatis fub meridiem oppido reftitu-
 tus : vifus ab oppidanis cinere infperfus , fumofa , ac nigran-
 te facie , tanquam ex incendio euafiffet . Interrogatus à mul-
 tis , qui quafi ad oftentum confluxerant , Ecquid illi accidif-
 fet ? Narrauit omnia candidè homo antiquæ fimplicitatis :
 & futuram Vefuuij conflagationem prope duobus ante an-
 nis pronunciauit . Ne morer pluribus , Amens habitus eft ;
 vt leniffimè , ebrius . Centies auditus : centies irrifus . nunc
 euentu probante oraculum , irrifio in admirationem ver-
 fa . Simile quid ante euersionem Hierofolymæ vrbis con-
 tigiffe , narrat Iofephus , hominem è fæce plebs , ac terræ fi-
 hium quotidie clamaffe , *Vae tibi Hierufalem* , primùm fibilo ,
 ac rifu . tum virga , ac verberibus exceptum . Hæc , horum-
 que confimilia in tectis , in triuijs , in angulis , paffim cun-
 cti narrant : multi credunt : quidam irrident : pueriles mugas ,
 aniles fabulas , fonniantium deliramenta , virgula cenforia ,
 ac fe uero fupercilio difficiles Ariftarchi conclamant . Equi-
 dem neque hæc temere probanda pronuncio , neque incon-
 fukò irridenda . Par in vtroq; ftulticia . Nempe afflicta Repub.
 & femel in deterius inclinata fortuna , falfa , vera , dubia ,
 comperta , inania , folida nuntiantur : & fæpe tenuiffimæ
 auditiones vnus ore fubnatæ quam citiffimè adolefcunt , Sed
 fi veritas multis , vti affolet , intermiffa mendacijs excernat-
 tur ;

*Iofephus de
 bello iud. lib.
 7. cap. 12.*

tur; consentaneè credi potest, tam ingentem calamitatem suis non caruisse prælagijs: vt intelligeremus hæc non sine diuino numine, nutuque contingere, igne vlt ore scelerum ac diuinæ iustitiæ vindice: primam huic incendio facem nostra iniiecisse flagitia: his flammam follibus euentilata. Quamquam non inficior, suas hæc etiã naturales causas agnoscere, quibus vtitur naturæ conditor, *disponens omnia suauiter*. Has quoque causas vt breuiter attingam, admo-
neor. quod quò præstari clarius possit, non accidet, nisi fallor, ingratum; si Montis huius aspectum, situm, figuram, historiam, breui-narratione perstricta, quoad eius fieri poterit, oculis, animisque subiecerò.

Est Vesuuius, qui & Veseus Latinis dicitur, Poëtis etiã Vesuuius, Campaniæ Mons, septem fere millibus passuum distans ab vrbe Neapoli. cui Sol tum æstate, tum hyeme quæ è dorso, quæ è capite Montis enascitur, in aduersum Paufilypi collem occubiturus: vt mirum nou sit, ex eo Monte per interualla seculorum ignem effundi, à quo quotidie cernimus fundi Solem igneæ naturæ, vt quidam autumant, & (si Anaxagoræ credimus) glebam igneam Geminum (quod proprium habet, ac singulare) celo caput attollit: vt vel vnum in duplici, vel duplicem in vno Montem agnoscas. Dissidium hoc ortum habuisse fertur ab incendio, quò antea inter se compacta sub vno vertice latera dissiluerè per interiectam voraginem diametro vltra mille passus hiantem. Montem congeminasse, & non solum bicorpitem, sed etiã dicas esse bicorpitem. Voraginis huius meminere Procopius, Zonaras, & Dio; cui Vesuuius amphiteatri formam habere visus est, Vrbi regiæ, in quam procumbit, ludos, & spectacula daturus, sed ludos funebres, & spectacula tragica, Mihi verò pyramidis formam refert. nam margo per latissimam planitiem circumfunditur viginti trium millium passuum ambitu. Quòque Mons altius assurgit, eò latera arctius coeunt; donec sensim in pyramidem cuspidentur. Gemina in vtroque fastigio cuspis, gemina pyramis, siue geminum nomentum in eo Monte ad vbertatem, & voluptatem, luxuriantis ac veluti triumphantis Naturæ, siue omen incendij, geminus erectus condendo tanto cineri tumulus.

Gemi-

*Procop, lib. 2.
de bell, Goth.
Zonaras, &
Dio in Tito.*

Gemina etiam bijugo Monti vtrinque suffusa planities: quarum altera mari, altera montibus cingitur. Tyrrhenum Vesuvio mare substernitur, quod ex aperto conductum, sinu illo beatissimo clauditur, quem Sirenum sedem, & craterem argenteum lacte plenum admirata dixit antiquitas. Primæ cernitur in ipso crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, Vrbs regnorum prope æmulatrix, numero civium inter Italas facilè maxima, opportunitate mercium nobile, Europæ totius emporium, amœnitate situs Bizantio non ab-fimilis. quippe mare procurrens & maris alluètes vndas complectitur: bis lunata in semicirculum, omen deficientis fortunæ: latere in campos excurrit: fronte iugis attollitur, corona collium cinctæ, & (si fas est dicere) Tyrrheni maris Regina. Vesuvium à læua prospicit imminentem tantæ Urbis, spectaturum, & spectandum. Inde inter beneficia cetera dulces manant aquæ, quæ partim obstrictæ in riuos, atque in Regios aquæ ductus infusæ, ad vrbanos pnteos, fontesque magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac salubres: partim labuntur in fluuium; qui ad Vesuij pedes latissimos campos tortuosis flexibus ambiens, mira fertilitate perfundit, atque hinc, inde arboribus inumbratus, leni, & vix sub aures cadente murmure, lapsuque placidissimo aquas in vicinum mare demittit. annis quidem perexiguus, & impar tanto Monti progenies, sed Poetarum carminibus, & Sebebethi nomine celebris, fama maior, quàm a lueo Non procul hinc ad Vesuij radices frequentibus pagis, castellisque conspersas celeberrima oppida, Herculæum, & Pompeij, pæne dixeram, sedent, deceptus recenti memoria pristinae felicitatis. Dicendum potius, iam sederunt, desederunt, nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta posteris, Vrbes quoque esse mortales. Inde qua littus flectitur ad meridiem, visunt antiquæ Stabiae, seu potius vmbrae antiquarum. Secundùm has, æstiuæ deliciae, Surrentum: cui breui spatio iungitur Massa Lubrensis, pernetusta Mineræ sedes, à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc angustissimo, ac procelloso freto diremptæ Capræ, Insula Tiberij domicilio, qui Urbem Seiano dilacerandam dederat, non tam nobilis, quàm infamis, nempe

flagi-

flagitiorum latebra. Hæc in Austrum obuerfa, in altiffimam fe rupem attollens, certare videtur culmine, cum Vefuuius, quem recta profpeâat è mari: fed a fpeâu ipfo humilior deprehenditur, & infra Vefuuiantum iugum. Hic fitus Montis ex ea fronte, qua mare defpicit, & cadentem Solem ex altera vero qua Solem nascentem excipit, in ampliffimam Palmæ planitiem definit, atque arua latiffima. Iacent sub eo Vefuuij vertice, quafi sub umbra, ac turela Montis, innumerabilia per campos oppida. Inter quæ vrbs Nola confpicitur, tum Felicis, ac Paulini memoria, tum Annibalis clade, quem prima docuit poffe vinci, & Marcelli victoria, celeberrima. Hæc Vefuuius Appenninis montibus iungitur, qui dorfo Italiæ totius impofiti ad Alpes vſque tenduntur. Ab ijs tamen inter fe tractim connexis ſuperba quadam oſtentione diuulfus, & in ſemet ſidens, longè altius tollitur, quafi cereris imperaturus. Per tria paſſuum fere millia euaditur ad cacumen. Ad medium vſque Montem iter clementiffimum, cliuo ſenſim fallente, & leniter accliuui. reliquum vero præruptum, & aſperum; vt ad apicem non tam ambulando, quam reptando enitare. In vertice non parua planities: quamuis Mons ex imo cernentibus appareat ſaltigatus in cuſpidem, vnde longè, lateque deſpectus pater ad cæpos, & maria. Tota inde Campania proſpici poteſt vnico proieâu oculorum, quafi ſedens ſub vnus Montis imperio quod in tyrannidem, ac vaſſitatem euafit. Certè nihil Vefuuius, vt ira, æſtusque detumuit, aut iucundius, aut vtilius. Totus ex orientali lætere, qua continenti iungitur, culturæ patiens. Summa ſui parte nemora procera, & antiqua ſuſtinet, Montis vertici capillamentum: quo, dum per hyemem albet niuibus, quafi canitiem oſtentat. Inde cædunt trahuntur ſyluæ ſiue ignis pabulum, ſiue nauium materies, deſtinatæ aut flammas, aut aquis. Montem reliquum ex vmbilico ad ima vitæ veſtiunt: quæ non, vt plerifque in locis, repentes humi, ſed altis adnixæ populis, ramis vtrinque multiplici flexu implicatis, mutuo complexu in arbuſta confurgunt: vt mirum non fit, dici à Floro *inter Campania montes amictos vitibus pulcherrimum omnium Vefuuium*, Pulchritudini reſpondet vbertas. Integrum quandoque ex vna vite

vite dolium repleri affirmant. Vina habentur in pretio tum sapore, tum robore, vinetis latè apricantibus, & Sole percoctis, arenoso etiam solo humoris luxuriam depascente. Incendium, nisi aqua domentur, venis excitant, in quo agnoscas Vesuuium. Prima nobilitas albis, quæ Græca vocitant peregrina etiam ad vites traducta litteratura. Sanè ijs Græca fides. Quippe largius epota, dum palato, ac stomacho blandiuntur, capiti moliuntur insidias, mentemque dimouent Baccho perfusam. Laudantur etiam rubra, succo apud omnes nationes inclyto. lacrymas appellant, funestum omen Montis in vtraque fortuna lacrymabilis. Solum, quamuis vina fundat abunde; olerum semina non respuit. & nunquam feriata tellus, eodem tempore & vitibus, & feminibus pabula, succumque sufficit, quodque captum superat, nullo flumine, nullo ne riuulo quidem, aut fonticulo irrigata. Par in occidentali Vesuij fronte fertilitas, sed non vbique constans, nam quàm Neapoli iungitur, omnia non ad fecunditatem solum, sed etiam ad voluptatem composita. Montis ferè semper herbescens viriditas, qualem nulla ars pennicillo imitari, sola natura nutu possit effingere. Cæli sæper verna temperies, quæ omnes anni partes pari amoenitate percurrit, Quod causæ est, cur non solum villæ, ac prædia, sed oppida quoque, pagique plurimi quæ lateri, quæ margini Montis insistant. Visuntur hic horti lætissimi, arte, manuque confiti, inter quos longæ ambulationes concameratæ in fornices, buxo myrtoque contextæ in multiformes aspectus ductili. Sylvæ aureis pomis refertæ, Vere per hyemem in frondibus prope smaragdinis perennante. Fontes inter gemmea prata pellucidi, aquas per tubos exilientes marmoreo labro exudante. His Vesuuius blanditijs cineri præludit, ac flammæ. Quanquam ex eo latere, quo demittitur in oppida, Pompeios, & Stabias, ipse sibi constat, ac se verè prodit Vesuuium. Horret ibi saxis exesis; retris, perustis, quæ vetus ad huc incendium spirare, & nouum minari videantur. Inter hos tamen præruptos scopulos verius, quæ rupes, virgulta quædam sponte nascuntur; quæ ignis pabula maximè ad coquendos panes accommodata, non mediocri lucrum apportant: vt vel ipsa Vesuij saxa, dum

flagrant,

flagrant, nobis aurum excludant. Demum ne ipsa quidem vorago fructu vacat, & lucro. Inter ipsos hiatus perforati montis, & terræ dehiscens abscissus, quæ gemino interiecta vertici vallis decubat, pascua læta reperies, æstate alendo pecori aptissima. Nam, quæ imminent annosæ quercus, æstum ingentibus ramis propellunt, mitius inter umbras cadentæ Sole. Patuere cælo Montis viscera; ut se totum nobis euisceraret ad fruges, aurum cerrè nullo fossore daturus, si condidisset. Quanquam quæ sodinæ tantum auri contingunt, quantum Vesuvius exhibet? Decies fere centum millibus aureorum æstimatur id, quod singulis annis ex hoc Monte devehitur. Tantum in vno iugo ad humanam vitam præsidij parens Natura constituit. Sed profectò nihil ex omni parte beatum. Rara omnino apud mortales, aut nulla est sincera felicitas. Ingentibus bonis ingentia mala eadem Natura permiscuit, non (ut quidam sentitur) ex parente nouerca, & odio planè nouercali, sed sapientissimo consilio cauens, ne animum inescaret nimia dulcedo fortunæ. Ex eodem Vesuvio vina, & flammæ; segetes, & cineres; annona, & vastitas; pabula, & clades; vita, & nex. Ambigas, an plus inde detrimenti vno die, quàm vno seculo emolumentum proueniat. Non semel arsit incredibili Campaniæ totius pernicie, cuius toties sinus elatum; quoties funereis facibus præluxit Vesuvius. Huius à Christo nato conflagrationes duodecim ante postremam hanc, quam oculis hausimus, hæcenus ex historijs comperi.

Sueton. & Dio
in Tito.

Plin. iun. lib. 6.
in epistol. ad
Tacitum.

Oros. lib. 7. c.
9. Niceph.

lib. 3. c. 12.

Cædrenus in
epitome.

Zonaras lib.
2. annali.

Sabellicus
ann. 1. lib. 6.

Io. Boccacius in
tract. de mon.

Prima conflagratio contigit Anno octogesimo primo, Kal. Nouemb. hora septima, cuius meminit Suetonius, Dio, Plinius iunior, Orosius, Nicephorus, ac plerique alij. In hac conflagratione, ut ait Dio, *cinis duas verbes, Herculanum & Pompeios, populo sedente in teatro, penitus obruit*. Corruerant etiam hæc paulò ante sub Nerone, breui postea interuallo instauratæ, illata quidem ab eodem Vesuvio clade, non publicitus per exilientes flammæ, sed latenter per interclusos spiritus, ac terræ concussionem. Id causæ est, cur hanc inter Vesuuij conflagrationes non numerem. In quo à veritate deflexit Io. Boccacius in tractatu de Montibus, vbi Vesuuijanum sub Nerone refert incendium; cum sub eodem, nulla

nullo incendij mentione facta, terra motum referat Seneca
 fortasse ad Neronianas caedes contremiscente tellure, sup-
 pressa intra Montem flamma, neque audente Vesuvio cer-
 tare de saevitia cum Nerone. Lapsi etiam videntur Eusebius
 in Chronico, & Platina in Benedicto II. quorum alter hoc
 incendium ad Nervae; alter ad Traiani tempora referunt;
 cum ceteri omnes recenseant idem sub Tito. Neque di-
 screpat Nicephorus testatus *Vesuvium euomuisse incendia*
sub Vespasiano. nam hic vna cum Tito imperavit, iunctis
 Imperij fascibus. De hoc eodem incendio loquitur Tacit-
 us, qui, cum descripsisset Parthenopæi crateris fatigatas
 Tiberij luxu delitias; *antequam*, inquit, *Vesuvius mons*
ardescens loci faciem verteret. Extat ad eundem Tacitum
 de conflagratione hac Plinij iunioris epistola, in qua auun-
 culi sui obitum ab obliuione vindicatum, posterorum me-
 moria consecrauit. Præerat ille classi maritimæ Miseni.
 cumque Vesuvianum incendium propius inspecturus, qua-
 driremi Stabias accessisset; inter igneos afflatus intercepto
 spiritu interiit, scribendi, quam viuendi peritior. Præbuit
 viro de Natura an optimè, an pessimè merito cum nesci ro-
 gum Vesuuius, qui Bassum etiam poetam nescio quem, vt
 Abulensis testatur, vorauerat, Ætnæ in hoc quoque æmu-
 lator, cuius hiatus Empedoclem condidit.

Senec. in lib.
de terram.

Euseb. in Chron.
Platina in
Bened. II.

Niceph. lib. 2.
cap. 12.

Corn. Tacit. 4
Annal. lib. 4.

Plin. iunior.
epist. cit.

Abulens. pa-
rad. 5. c. 101.
Horatius in
Poetica,

Xiphilinus in
Seuero Galen.
lib. 5. meth.
c. 12.

Montanus in
vita Galen.

Secunda conflagratio contigit Anno ducentesimo quar-
 to sub Seuero. Huius meminit è Dione Xiphilinus in Se-
 ueri Anno decimo, qui in hunc Christi annum incidit.
 Huc spectare incendium, de quo quasi de seculi sui lue, Gale-
 nus loquitur, facilis est coniectura; cum Seueri temporibus
 vixerit.

Tertia contigit Anno quadringentesimo septuagesimo
 secundo. Hanc tertio loco colloco. etenim, qua Maiolus
 refert à Ianuario compressam adhuc superstitè, vt spuriam,
 ac nullius antiquioris testimonio sultam reijcio. Hanc ve-
 rò non, vt in notis Martyrologij, Anno quadringentesimo
 septuagesimo primo, sed septuagesimo secundo, supputan-
 dam esse ex eisdem notis colligitur. vbi auctor testimonio ni-
 titur Marcellini in Chronico; qui hoc incendium non re-
 fert sub Indictione nona, Leone, & Probiano. Coss. vt per-

Maiolus col-
loq. 16.

Baron. in no-
tis Mart. ad
19. Sept. Mar-
cell. in chron.

peram in iisdem notis, sed anno insequenti Indictione decima, Marciano, & Festo Coss. ad quem Annus id etiam reuocant. Sigonius, & Procopius. Hoc incendium toti Europæ formidandum, Bizantinis cineribus nobile, clarius redditum, cum Ianuarij patrociniis extinctum. Cessit exinde Vesuius velut in aram Martyris, & creptus flammarum periculo terrarum Orbis Ianuarium assertorem agnouit.

Sigonius de Imp. Occid. lib. 14. Procop. lib. 2. de bell. Goth. Baro. in notis Mart. 14. cit.

Quarta conflagratio contigit Anno quadringentesimo septuagesimo tertio. Meminit huius Procopius, testatus pluvios cineres in phœnicia Tripolim decidisse.

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

Quinta contigit Anno quadringentesimo septuagesimo quarto. Indicat hanc verius, quam narrat idem Procopius, qui, cum incendium retulisset Anni quadringentesimi septuagesimi secundi; addit ab eodem Vesuio illapsam cinerem Anno insequenti, & altero. Tria hæc per tres annos successere sibi continenti serie incendiis, ne nos vno incendio defuncti, periculo etiam, metuque defunctos arbitraremur. enimvero crescit quiete plurium seculorum, collecta ex longo rabies, quæ in plures annos effunditur: neque semper tanta vorago clade vnica fatiatur.

Procop. ibid.

Sexta contigit Anno quingentesimo duodecimo. Refertur à Sigonio, & (vt eodem animaduertit) de hac scripsit Cassiodorus celebrem illam epistolam, in qua grandiore stylo rei magnitudinem assequitur. Porro arguuntur erroris, qui eandem epistolam trahunt ad conflagrationem Anni quadringentesimi septuagesimi secundi: cum Theodoricas, cuius nomine data est, regni gubernacula sic aggressus Anno quadringentesimo nonagesimo tertio.

Sig. de Imper. occid. lib. 16. Cassiodor. lib. varior. ep. 50.

Baro. T. 10. Eual. in chr. seculo 4.

Septima contigit Anno sexcentesimo octogesimo quinto. Huius meminere Sigonius, Sabellicus, Platina. Contigit autem sub Constantino, non primo, vt quidam falso, sed quarto, vt auctor est Sigonius. Hanc recenset septimam. Nam, quam alij contigisse narrant Anno quingentesimo trigesimo septimo, seu potius octauo, Anno post captam à Belisario Neapolim (si Procopio credimus, ex quo idatij se tentat hausisse) non conflagratio fuit Vesuij, sed mugitus, quo audito, quasi claudicant, præcinnisset, solitum à Monte bellum,

Sig. de Regn. Ital. lib. 3. Sabellic. Ann. 8. lib. 6. Platina in Bened. 11. Theatr. vitæ hum. lib. 1. colum. 23. Procop. lib. 2. de bell. Goth.

bellum, hoc est, incendium timebatur, timore, ut eveniret
docuit, irrito.

Octava conflagratio contigit Anno nongentesimo octa-
gesimo secundo, ut Sigonius, vel tertio, ut Baronius. Quip-
pe Mons flagrauit sub adventum Orthonis II. in Italiam, quæ
huit anno adscribit Sigonius, proximè insequenti. Baronius.
Hoc incendium, ut supra è Petro Damiani narrauimus, ma-
lorum Dæmonem facibus excitatum, Ioanni Neapolitano
urbis Duci, & Pandolfo Capue Principi funestissima fuit
mortis auspiciam, igne Vesuiano enadante in portentum,
ac prope in cometem, clavo plerumque sanguine expiatum.
Conflagrationem hanc octauo loco recenseo. neque enim
eam admiserim, quam alij obtrudunt in Annum octingente-
simum septuagesimum nonum: cum hanc sponte conflagri
appareat ex ipsomet teste, quem produciunt, nempe Erem-
perro; apud quem ne tenuis quidem huius incendij fumus.
narrat enim tantummodo Saracenos ad Vesuuij radices ca-
stra posuisse, indeque excursionses fecisse. quod non est è Mò-
te summam exarsisse, sed bellum.

Nona contigit Anno nongentesimo nonagesimo tertio.
Meminit Baronius ex Glabro Rodulpho monacho Clunia-
censi, scriptore illorum temporum. Ad hanc reuocanda
sunt ea, quæ ex Petro Damiani diximus de Guaimario Saler-
nitano Principe. qui, dum proxima post incendiam nocte,
cum pellice, periculi securus, metuque solutus concuberet,
infelix subito exiactus est, Vesuuiano igne, Tartarei veluti
prodromo: Enitauero, cum nepos eiusdem nominis ex Ca-
sinentis Chronico, diem extremum obierit Anno millesimo
quingagesimo primo; constetque auum decessisse in incen-
dium referri commodè potest. si quidem inter obitum aui, &
nepotis interualla temporum sibi congruunt.

Decima conflagratio contigit Anno millesimo trigesimo
sexto. Huius meminit Anonymus Cassinensis in Chroni-
co. Neque audiendi sunt ij, qui Capaccij auctoritatem se-
cuti, aliam ante hanc conflagrationem agnoscunt Anno
millesimo vigesimo quarto, nam idem dubitare se fatetur,
an contigerit sub Benedicto VIII. an sub IX. sub quo eam
ponit Anonymus. cui, tanquam antiquiori, fidem concili-

*Sigon. lib. 7.
de Reg. Ital.
Baro T. 10.*

*Petr. Dam.
in epist. ad
Dominicum
Loricatum.*

*Eremp. in
chr. Longob.*

*Baron. Tom.
10.
Glaber Ro-
dulph. apud
eundem.
Petr. Dam.
epist. vit.
Cass. Chr.*

*Anonym. Cas-
sin. in Chron.
Capaccius in
hissor. Neap.
lib. 2. c. 8.*

Hæc ipsamet superioris ævi veneranda canities.

Vndecima contigit Anno millesimo centesimo trigesimo nono. Ira Falco Beneventanus, & idem Anonymus Cassinensi in Chronico. qui refert, *per quadraginta dies Vesuvius incensia eructasse*: ne scilicet diluio aquarum mora temporis cederet, quod diebus totidem perduravit, hausitque Orbem terrarum. Hanc Anonymus collocat sub Anno trigesimo octavo. Sed videtur loqui pugnancia: cum dicat, hoc anno incendij Romæ concilium celebratum de damnatione partis Anacleti, & obiisse Rainulphum, Apulix Ducem: quæ quidem duo evenisse constat anno proximè sequenti: sub cuius factis refert incendium Falco Beneventanus in Chronico, scriptor eorundem temporum. Ante conflagrationem hanc consultò aliam omitto, quæ refertur à Leone Ostiensi sub anno millesimo nonagesimo quarto, fatalis, vt Leo narrat, Pandulpho Capuæ Principi. Hæc autem contigit teste Petro Damiani, cuius pæne eadem verba transcribit Leo sub aduentum in Italiam Othonis II. qui incidit in Annum siue nongentesimum octogesimum secundum, vt probatur Sigonio, siue tertium; vt Baronio. Neque tæc fugit, eundem Baronium semet erroris accusare, quòd Pandulphi huius mortem, anticipata plus æquo narratione, retulerit Anno nongentesimo octogesimo tertio, traducendam ad Annum millesimum quadragesimum nonum, quo constat Pandulphum Capuæ Principem è viuis creprum. Sed profectò, nisi insimulare velimus errati Petrum Damiani, & Desiderium tunc Cassinensem Abbatem, postmodum Vistorem III. cum duo Othones Secundi Imperatores geminari nequeant; duo Pandulphi, Capuæ Princeps admittendi sunt. Alter, qui vna cum Ioanne Neapolitanæ vrbis Duce, imperante Othone Secundo, è vita excefferit inter excurrentes è Vesuvio flammæ, sempiternæ vtrique flammæ prænuntias, quemadmodum paulo ante, iisdem auctoribus, narratum est. Alter, ad quem multò post vita functum Leo Ostiensis, similitudine nominis deceptus, ea detorqueat, quæ priori Pandulpho à Petro Damiani, & Desiderio Abbate sub Vesuvianum incendium tribuuntur. Nimirum ipsamet antiquitas tenebras offundit historijs, cum multa per annorum lapsus intercidat;

& qua-

Falco Benev.
& Anonym
Cassinensis in
Chron.

Leo Ost. lib. 2.
cap. 84.

Petr. Dam in
epist. ad Domi-
nicum Lorica-
tum.

Sigonius lib. 7.
de Regno Ita-
lia.

Baron. Tom.

10.

Idem. Te. 11.

& quadam velutifamosa vetustatis caligine intra tempus inuolucra condantur.

Duodecima conflagratio contigit Anno millesimo quingentesimo. Huius meminit Ambrosius Nolanus, ex quo Capaccius. Hanc quidam propterea rejciunt, quod nulla à maioribus nostris ad nos, traducende memoria, tam recentis incendij scintilla deuenerit. Addunt deceptum Ambrosium à cinere, qui sub idem tempus Puteolis depluit. Equidem non facile adducor, vt credam hominem, instituto Philosophum, patria Nolanum, surgentem in prospectu Nolæ Vesuium non discreuisse ab vrbe Puteolis. Hæ conflagrationes à Christo nato præluxere postremæ huic Anni millesimi trigesimi primi: cuius narrandæ provinciam suscepimus. Plures non adnumeratæ, quia veras à ficticijs excreuimus. Nullam ante Christum Vesuij conflagrationem agnoscit Maiolus: sed primam omnium recenset sub Tito, quod tum è Strabone colligit dicente, nunquam antea incendium Vesuuianum auditum; tum à Plinio, qui scriptor naturalis historię neque Vesuium inter Montes incendio celebres collocat, neque eiusdem insanas eruptiones prænouerat, quando in eas imprudens incidit, ignorationem testatus interitu. Verùm in re apertissima hæ coniecturæ planè nihil efficiunt. Quippe Plinio Vesuius excidit, quem non erat calamo nobilitaturus, sed funere. In flammam verò Vesuuianam incidit videndi auidior, quàm viuendi; Dei numen; ac nuntum, quem è medio planè sustulerat, flammis visciscente Natura. Quod, verò ad Strabonem spectat, ex eodem oppositum colligo: cum ibidem animaduerrat è combustis lapidibus iam tunc Monti adiacentibus præterita incendia conijci. Et verò Berosus (si tamen Berosus, & non alius quispiam supposititio nomine) incendium Vesuuianum omnium ætatum memoriæ antiquissimum refert his verbis. *Italia tribus in locis arsit multis diebus apud Istros Cymeos & Vesuuios: vocataque sunt à Ianigenis loca illa Palensana, id est, regio conflagrata.* Collocat autem hoc incendium sub Anno trigesimo secundo Aralij Assyriorum Regis VII. qui vixit anno Mundi bis millesimo, centesimo nonagesimo septimo diluuij quingentesimo quadragesimo primo:

*Maiolus col-
loq. 16.
Strabo lib. 5.
Georg.*

Plin. lib. 1. c. 7

*Berosus an-
ticis. lib. 5.*

vt non multò post diluuium aquarum hinc ignis excursio-
nes, veluti prænuntias haberemus ignei diluuij, clau-
dentis vitæ humanae fabulam, conflagratione Orbis ter-
rarum. Huiusmodi incendium eodem fere tempore eue-
nisse traditur, quo aduentus Phaëthonis in Italiam. Qua-
mobrem ansam existimatur (dedisse fabule, quòd Phaëthon
solaris currus auriga nouus, deuos equos tractandi ne-
scius terras perusserit, quibus adumbrabatur Vesuijanum
incendium, Solis, vt putabant, solito ardentioribus radijs
excitatum. Hæc ex Ioanne Annio Berossi interprete. Ne-
que Berossus, aut quisquis auctor ille sit apud Possuinum, &
plerosque suspectæ fidei, incorruptis testibus destituitur. nam
Lucretius ita cecinit.

Qualis apud Cumas locus est, montemq; Vesuum.

Oppleti calidæ ubi famant fontibus auctus.

Quamuis hunc locum aliter legant alij, reponentes perpe-
tam contra metri leges, Misenum, pro Vesuo. Florus etiam
refert, prope Nolam obsessos à Clodio Glabro in bello serui-
lis seruas, per cauas Vesuij sauces viteis funibus occultè
lapsos, repente in hostes irrupisse improvidos, nec opi-
nantes. Causa ergo iam tunc per parentes sauces ad imam
voraginem aditum præbebat Vesuius, non dubium anti-
quioris conflagrationis indicium. Strabo præterea fertilita-
tem camporum, qui sub Vesuio iacent, cineri adscribit sæ-
pius in ea loca delapso. His accedit Vitruuius testatus, in-
cendia Vesuij antiquitus abundasse. Ad stipulatur istem
Diodorus Siculus. Qui quidem omnes florere sub Augusti
imperio. Addit Diodorus, *campos Phlegæos dictos à cello,*
qui olim plurimam ignis Aetnae instar euomans, nunc Ve-
suius vocatur. vnde liquidò colligas, Montem hunc anti-
quissimè Phlegram dictum, campos Vesuijanos, Phlegæos,
assentientibus Strabone, & Plinio, à quibus id haussit Sa-
bellicus. Hi (vt idem animaduertit) campi sunt illi Phle-
græi, quos mendacijs Græcia in speris suis, cum cecinit, bel-
licam in ijs à Gigantibus contra Deos, de bellis primam
ab Hercule, qui ibidem Herulanum condidit, tam salmine,
& igni hac illac deflectis, submissis, & ignes etiam num re-
gerentibus aduersus Cælum. Itaque ex antiquissimis conflagra-

gratio

*Io. Annio
de locum est.
Berossus.*

*Possuinus in
Bibl. lib. 1. c.
16.*

Lucret. lib. 7.

*Lambinus in
Lucret.*

*Florus lib. 3.
de bel. Spar-
taco. c. 26.*

*Vitruuius lib.
2. c. 6.*

*Diodorus Si-
culus lib. 4.
Bibl.*

*Strabo lib. 5.
Plin. lib. 3. c. 5.*

grationibus Mons hic sedes Gigantei belli confectus, & Phlegra dictus, postmodum Vesuvij nomen accepit, quæ vox, hausta fortasse significatione ab antiquioribus Græcis linguae fontibus, idem significat (vbi testatur Galenus) *ignem emittens*: ut insitum Monti huic incendium ipsamet sonet, ac spiret nomenclatura, ac tum demum ignem emittere desinat; cum desierit esse Vesuvius. Meminere etiam Vesuvianaæ flammæ inter Patres, Boëthius, ac Tertullianus: ille his versibus,

Galen. lib. 5. meth. c. 12.

Boeth. lib. de consol. metro 4.

*Aut ruptis quoties vagus caminis
Torques famisomus Vesuvius ignes.*

Tertullianus verò in Apologetico contra Gentes, vbi Christianam religionem ab ea calumnia vindicans, quod calamitates Romano imperio importasset, *nec Tuscia*, inquit, *atque Campania de Christianis querebatur, cum Volsinior de Calo, & Pompeios de suo Monte perfudit ignis*. Hæc ille è quibus non obscure assequi coniectura licet, Vesuvianum incēdium ante Christum; quo etiam conflagravit Pompeij, cui oppido familiare malum conflagratio. Quippe si id, quod Tertullianus recenset incendium, contigisset post Christum, corroboraret eo argumento ethnicorum calumniam, non eneruaret. Denique controuersiam dirimit Dio; qui narrās incendium à Vesuuiio excitatum sub Tito, aperte testatur, *hec in eo fere quotannis fieri solere*. Hinc arguas multo sapius, quàm adnotauimus; arsisse Vesuuium. Sed minora quidem incendia, quibus ob assiduitatem animus occaluerat, ab historicis neglecta: clariora verò luci, ac memorie mandata, & veluti fauilla transmissæ ad posteros. Inter ea omnia postremum hoc; quod adhuc viuic incendium, non postremum obtinet locum. Conuenere in id xnum, quæ apud veteres annales in ceteris distributa reperio, pluuia cinerum, iactatio lapidum, torrentes ignei. Illa singularia, & quæ priorem memoriam superant, Vesuvij bombus auditus non in Apulia solum, ac Samnio, sed etiam ultra Adriaticum in Dalmatia: lapis pluuuus non modò, ut sub Tito, in agro Vesuuiano, sed procul quoque in Melphitano, vbi ferro insuper pluit, & chalybe: cinis ultra primam aëris regionem euectus, & ad decem fere millia passuum supra Montis apicē

Tertul. apol. contragen. cap. 40. Idem in lib. de pallib. c. 22.

Dio in Tito.

etatus, mathematico Quadrante altitudinis exploratore.
 Fons prope Pompeios in cœnobio monachorum S. Petri Ce-
 lestini simul aqua manans, & igni, parua quædam Montis
 per id tempus flamma, & vnda debaccantis, effigies: aqua
 rum vna cum ignibus erupto, quæ sola vastitatem impor-
 tasset: ignis indeptus maria, & in vndas, quasi in alienam
 conditionem, intrusus, per decem dies, & eò amplius exarde-
 scente fluctu; hæc profectò antiquitati noua, futura fortasse
 posteritati vnica. Illa etiam admirabilia, atque antea vix
 audita. Quercus duæ è Monte diuulsæ, & habitu igneo in-
 viam publicam exturbatæ inter Herculaneum, & Pompeios,
 radices ibidem subito iecerant ex sese, flamma ipsa veluti
 conferere condiscente. Arbor alia eradicata, veras calo-
 radicum fibras ostentat, ramis terræ suffixis, inter clades Na-
 turæ lapsus. Prædium integrum prope Herculaneum cum ar-
 boribus, pecudibus, casa; è sedibus diuulsum suis, atque in-
 altum elatum, mox eodem spiritum ductum longius: vt, mu-
 tatis vicibus, cum ignistellure desueret, tellus per aerem
 volitaret. Non desuit aliquid inter tot lacrymas risu dignû.
 Cella vinaria, dimota ex agro Nolano, procul inde ad Pal-
 ma planitiem integra vna cum dolijs traducta, quæ sita, re-
 perta. agnitum solum, parietes; fores, dolia. Solum inte-
 grum. parietes erecti, fores obfignatæ, dolia intacta, sedem
 non fortunam mutauerant. Quod subdo, minus ad speciem,
 sed non extra ostentum. Vidi ego Herculani, quæ inter bi-
 tuminatas flammæ obduruerant, mella planè saxea, nouo
 prodigio priscis aduersante, neque vt olim, *melle de petra*, sed
 è melle petram reddente. Allatum est etiam humanum ca-
 put, quod speciem lapidis induerant, tanquam è lapidicina
 recens excisi, caput hominis dicebatur. lapidem ego esse,
 iure iurando affirmassem; nisi minuta etiam lineamenta ver-
 tices, & quæ nulla confingi arte poterant, ossiculorum
 vertebræ fidem miraculo ita fecissent, vt circumferri inhu-
 matum religioni duxerim. Ouidianas metamorphoses, &
 Niobem quasi Gorgoneo Medusæ aspectu obuersam in la-
 pidem, fabulis decantatas; inter historica prodigia compe-
 ri, non iam Silari flumine, vt auctor est Plinius, iniecta om-
 nia reddente lapidea, sed igneo, & bituminato torrente, iam
 vero,

Dionys. 37.

Plin. lib. 2,
c. 103.

verò, quod ad perniciem attinet, vicinus profectò maior
 rum memoriam elade nostra. Oppida Pompeios, & Her-
 culanum nequimus. Vesuvio conflagrante, Tito imperante,
 eversa. Nihil, tum de pagis alijs creditum. Consumulati
 nunc cum Pompeijs & Herculano multi pagi, atque oppi-
 da condescravere eladem. Plures, quam triginta, nume-
 rantur, S. Georgij, S. Sebastiani, Boschi, Massa, Novel-
 lae pagi funditus periere. Nihil postea in his flammam enasit,
 non domus, non casa, non arbor, non stipex, non res, non
 requia. Octavianum, oppidum Octaviani Medicei ditiori
 subiectum, Octaviani Augusti, hospitio nobile, Retina, Por-
 ticus, Trochia, Pollena, Summa, à quo oppido Mons apud
 Italos appellationem accepit, magna ex parte vel diruta, vel
 sepulta. S. Anastasius, Barra, Leuco petra, non fuere sine
 querela. Noxè amplissima Virginum cœnobia collapsa: plu-
 rimæ etiam spoliata imbricibus tecta non tegunt. In pagis
 Mariliano, Brusciano, Cisterna, Siciniano, Pomiliano, Ca-
 stronovo magna ex aquis, & cinere elades accepta. Mirto
 Montemfortem, Abellinum, Tripaldam, Forium, Solo-
 phram, aliaque oppida non pauca, quæ, quamvis procul à
 Vesuvio distent, præsentissima tamen damna senserunt. Quin-
 que ferè millia hominum hoc incendio extincta creduntur.
 Tanta internicione iustæ divini Numinis iræ parentatum
 est. Iactura bonorum, quam auget præcipuè agrorum va-
 stitas, & armentorem elades, tanti à peritioribus æstimatur,
 vt magnitudo ipsa minuat fidem. Supputatur summa bis-
 centies centum millium aureorum. Ita in eo lapidum iactu
 dilapidata bona Campaniæ pœne totius: & tot seculorum
 opes in vnus diei rogam congestæ. Equidem, quid de ram-
 ingenti iactura omnino, & adamussim sentiendum sit, non
 decerno. Expendat quisque pretium ad suæ lancem prudenti-
 æ. Illud generatim affirmo, quod à cordatis sapius audio,
 in ceteris famam dicendo inualescere; in Vesuviano incen-
 dio minorem esse famam, quam flammam. Neque id mi-
 rum. Nempe Vesuvius (vt ille, qui olim Dianæ sanum in-
 cendit) famam sibi captavit à flamma: quæ tamen ne ipsi
 quidem pepercit. Integrum persistare ex vtroque latere Mon-
 tem, dum flammis cetera diruit, mirantur Cassiodorus, &

*Cassiodor. lib.
 var. ep. 50.
 Dio in Tito.*

Dio.

Dio. nunc non prius in ruinis aethorum incubuit, quam si-
 bi parator suam. Erat Vesuvius, ut modo diximus, biceps,
 geminis, ac praestititibus in calum erectis. atque in eo
 vertice, quo mari subiecto imminebat, vorago quaedam
 spectabatur per exigua, qua nihil de acuminato, ac veluti
 turbinato fastigio detrahebat. Haec si Octavianus oppidii incolis,
 quae coe venantur, habenda est fides, paucis ante
 conflagrationem diebus obstructa est, lateribus inter se co-
 euntibus. Omnia quippe venatores in summo Monte pla-
 na, & aequata serere posse restantur. Quae subita obstructio,
 profecto admirabilis, oriri aliunde non potuit, quam a sub-
 terraneis spiritibus, qui substratum voragini solum ad Mon-
 tis usque cacumen extulerint, hiatumque praeculerint. Hinc
 factum arbitror, ut flamma, cum seuro coepit in cendium,
 non e fastigio, sed (ut plerique constanter affirmant, qui rem
 attentius, ac propius inspexere) e latere Montis erumperet,
 novis hiatibus patefactis, quibus postmodum materia de-
 cidua facile oppletis, flamma, ac spiritus, dum in sublime
 tolluntur, ac prioriterecta voragine, pristinum exitum re-
 tentant, ipsam Montis apicem extrubarunt, quasi obtrunca-
 to Vesuvij capite in ipsa molitione criminis. Concessum fan-
 ne communis ruinae solacium, supplicium eius, qui intulit:
 & si sub tantam eadem iocari licet amarius, Mons tanquam
 publicus incendiarius mutatus est. Iamque ex occidentali
 latere sine villo culmine apparet, magna etiam sui parte deie-
 ctus. Ducentis fere quinquaginta passibus geometricis, si
 cum aethero Montis vertice conferatur, decubuisse Mathe-
 matici deprehenderunt. Desuierat olim flamma in montis
 viscera, innoxius ijs quae preminebant: nunc apex & collum
 evanere, tunc euiscerato, nunc decurtato Vesuvio, quantumq;
 accrevit hiatui, tantum de monte decrevit, plane in voraginem
 decoessuro, si ulterius flamma grassetur. Non desuere quidam
 paucis ante diebus autem procumbere ad os voraginis, qui af-
 firmant eam solo terminatam, (quam oculo iudice conijci
 poterat) mille fere passus deficiente infra crepidinē: fumū no-
 uum ibi de caueis in sublime submitti magno montis murmu-
 re, illique simillimo, quo intra caminos crepitare solet ignis
 dum effuat fumcos per foramina turbinos, multi-colored

fulge-

furgere, quæ nigricantes, quæ candidantes, quæ subniveas, quæ subrufos pro materia discrimine, unde ducuntur: primum ferri diductos; tum sensim coire, donec circa Montis cacumen coalescant in nubem: à qua nos adhuc cineream procellam, atque imbres igneos formidamus. Hic status Montis, dum hæc scribo.

Causa, & origo conflagrationum, ut extrema narratione ad hanc tandem accedam, à quibusdam refertur ad congressiones, aspectusque syderum: nimirum cum exorbitans octavus circulus in Martis astatum igneam incidit. Ego imbecillis esse duco ingenij, ad latentes, & generales causas confugere in ijs, quæ apertas, & propiores agnoscunt. Sciamus, quæso, sydera scintillare innoxia: & incendiarum, terris deprehensuri, Cælum tanto crimine liberemus, Astrologis astra incusantibus à quibus ipsorum mendacia verius accusentur. Alij, vindicato ab ea calumnia Cælo, causam subterraneis ignibus tribuunt, Vesuvij viscera exedentibus quæ exesa, & exusta cogatur egerere. In hanc, quia plana videtur, captique perfacilis, multi pedibus iuere sententiam: à qua ego magna ex parte dissentio. Non inferior, multa loca subterraneis ignibus ardere: sed aio ea, quæ sic ardent, loca die, nocteque vicissim fumum, ac flammam exhalarè. Ira montes Olympus, & Theon in Æthiopia; Chimæra, & Hephæstij montes in Lycia, Cophantus in Bætijs, Cestia apud Medos, Argeus in Cilicia, Hecla, & Helga in Islandia Vulcanus in insulis Aeolijs, Aetna in Sicilia, & ne longè diuager, Puteoli ipsi prope Vesuvium. In his sere fumus apparet interdum, & saltem noctu flamma collucet. Quod animadvertens Aristoteles, *Elagant*, inquit, *in Medijs, & Psithacina gentis, ac Persæ consensio ignes; quos quidem interdum, nocturne percipere licet, qui vero in Pamphylia cremant, noctu duntaxat percipi possunt.* Vehementissima vis est ignis, dum caminis occluditur; & mox, factò sibi spiramento, foras erumpit. Porro Vesuvium sydemus per integra secula conquietescere, nullo vnquam flammaram, nullo sumi vestigio. Quis credat, ignem perpetuo sub eo ardere consopitum; ac nullo se prodentem indicio, existandum, post secula? Clauditur intra Vesuvium vis ingens bituminis, nitri,

Io. Annus in Berosi antiq. lib. 6.

Plinius lib. 3. c. 106. Arist. de admirand. audic. 33. & 123. Mniolus coll. 16. Conimb. in Meteor. tract. 12. c. 3.

Arist. de admir. 33.

nitri, sulphuris. si æterna ibidem flamma clauderetur: cur
 per tam longas moras à paratissima sibi materia tempera-
 ret? Nunquam sanè otiaur ignis: admodum escam corri-
 pit incredibili voracitate, rerum heluio: neque profectò,
 quasi secularibus pactis indocijs, tamdiu abstinuisset à clade,
 si tamdiu sub Monte vixisset. Quod verò scribit Amprosius
 Nolanus, consuesse aliquos Augusto mense se in vaporaria
 conferre ad Vesuuium; id referendum non est ad flammam,
 quæ indidem perpetuò fumum exhalent; sed ad vapores spi-
 ritibus calidis immistos, sulphureo infusos halitu: qui capiei
 tum exiccando, tum etiam roborando hauriuntur salubriter.
 Equidem non negauerim, perennes aliquando ignes arsisse
 sub Vesuuiio: sed per idem tempus fumo, flammaque se pro-
 didisse arbitror, eodem plane modo, quo Ætna, montesque
 ceteri, qui ignes nutriunt. Luculentissimum huic sententiæ
 testimonium ferunt Dio, Solinus, Procopius, Florus, Cas-
 siodorus. Dio in Tito de Vesutioloquens, *Fumum, inquit,*
inter diu, noctu flammiam reddit; ita vt in eo suffimenta ou-
is suis generis fieri semper videantur. Solinus, quod, inquit,
in Campania Vesuuius, in Sicilia Aetna; hoc in Lycia mons
Chimæra est, nocturnis astibus fumum exhalans. Proco-
 copius inter cetera, quæ de Vesuuiio refert, *ignem, inquit, ex*
ima parte existere quisuis poterit conspiciari, qui in eius vor-
aginis supernum os ausu procumbere. inde & flamma in se-
met confota altius excitatur: nulli tamen eius regionis homi-
nis negotium exhibet, Florus Vesuuium esse affirmat *Aetnae*
ignis imitatore. Denique Cassiodorus in epistola, quam
 prælibauimus, Vesuuium appellat *perpetuum fornacem, are-*
nas emittentem puniceas. Cùm igitur multis ab hinc seculis
 neque ignis, vt antea, conspiciendum se præbear per os vo-
 raginis; neque inde vicissim per diem fumus, per noctem flā-
 ma reciprocent: iure conijci potest, Vesuuij subterraneos
 ignes per plures, & ingentes excursiones auolasse. atque,
 adeo, cùm nullum, nisi per interualla seculorum, fumi extet
 indicium; nullum ibidem perpetuo ignem occludi, sed præ-
 uio materiæ apparatus per interualla progigni. Huius origi-
 ginem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è
 aube profilit, quando in conitrum, ac fulmen eliditur. Na-

Ambros. No-
 lanus de situ
 Nola lib. 1. c. 1.

Dio in Tito,

Solin. c. 40.
 Procop. lib. 2.
 de de bell. Go-
 th.

Florus lib. 1.
 cap. 16. Cassio-
 dor. Epist. 50.

bes quippe crebrius, quàm Montes, suis quoque exarde-
 scunt incendijs; quæ hoc ferè modo excitantur. Tolluntur
 spiritus calidi vi Solis è terra, aquosis immixti vaporibus, at-
 que vnà quodammodo peregrinantur. dumque in aëris re-
 gione media, vbi grando, niuesque gignuntur, incremen-
 to frigoris constipati vapores humidi concresecunt in nu-
 bem: spiritus, quasi hoste obsidente, per antiperistasin in-
 ter sese coeunt, & collecta vi acrius incalescunt. Vt inca-
 luere, laxantur: nam calor partes laxat, quas frigus adden-
 sat. laxati spatiosorem sedem exposcunt. nubes, ne perru-
 pant, obsistit. illi ad latera nubis elisi, atque ipsamet consti-
 tatione, ac motu succensi, nube tandem disrupta, eduntur
 in tonitrus, micant in fulgetra, erumpunt in fulmina, ter-
 rores mortalium, excidia turrium, clades montium, Eidem
 planè causa Vesuuiana, quæ identidem existunt incendia,
 adscribenda censeo. Par conflagrationis vtriusque conditio,
 & eius, quæ intra nubium, & eius, quæ intra terræ viscera,
 gignitur. In hac quoque Mons intonuit: micuere fulgetra:
 exertati lapides ignei, vera fulmina. In eruptione fulminum
 concussio aëris; in eruptione Vesuuiana terræ motus conti-
 gere. ex eadem autem causa proficisci docet in meteorolo-
 gicis Aristoteles *in terra terræ motum, in nubibus tonitrum.*
 Deliret intra Vesuuij recessus, perennis non quidem ignium,
 sed calidarum exhalationum copia. pars è vicino mari sus-
 funditur: nam ijs mare abundat, vnde salbedo. pars è cauer-
 nis Puteolanis transmittitur, breuissimo interuallo disjunctis;
 quæ perpetuis ignibus æstuant. pars intra Montis gremium
 virtute Solis efficitur: qui, quemadmodum aurum, argen-
 tum, ac metalla cetera, ita etiam in terræ sinu spiritus pro-
 creat, siue solari calore per meatus traducto, siue latenti, &
 occulta vi. Quapropter Aristoteles, à Sole, inquit, *in terra
 multus quidem extra, multus quoque intra fit spiritus.* Cõ-
 probat hoc idem olei scatebra, quod circa Porticus per la-
 tentes caueas è radice Montis emanat, morbis frigidis le-
 uandis aptissimum, calidarum exhalationum index, quæ
 Montis gremio consouentur. Itaque, cum spiritus Vesuuij
 penentralibus occlusi, atque expiratione intercepta veluti
 strangulati, sese foras efferre contendunt: ita cientur; vt

Arist. lib. 2.
 meteor. sum. 4
 cap. 1.

Arist. lib. 2.
 meteor. sum. 4
 ma 3. ca. 2.

multo

Arist. ibidem

multo acrius recalescant: ita recalescunt, vt exardescant: ita exardescunt, vt tandem disrupto Monte in flammam erumpant, Hanc incendiorum causam in libris Meteororum insinuat Aristoteles, qui, *terra, inquit, rupta, exiit spiritus multus, & fauillam, ac cinerem eleuauit, & Liparaorum ciuitatem existentem non longè, omnem incenerauit: & ad quasdam in Italia ciuitatum venit. etenim facti ignis in terra hanc putandum est esse causam.* Sed quoniam hæc spirituum copia multis est insita montibus, à quibus nullum creatur incendium, potior aliqua indaganda est ratio, cur conditi intra Vesuuium spiritus conflagrent, idque non semper, non sæpe, sed per longhiissima intervalla. Tria sunt, quæ rara, sed magna Vesuuio incendia pariunt, cauernarum vastitas, soli tenacitas, bituminis & sulphoris copia. Cauernosum esse Vesuuium oculi comprobant defixi ad hiatus, quos aperit. Olim perduelles à Clodio obsessos, per Vesuuij cauernas elapsos, paulò ante narrauimus è Lutio Bloo. Ingentes intra Vesuuium caui & subterraneis ignibus ortum, duxere, saxa excauante flamma: quæ tandem clesit, & exeso Monte, ac prope exossif relicto, Inde cauernarum inanitas, in quibus, cum liberè spiritus dispergari possint, non adeo pertinaciter eruptionem meditantur, ac fugam: donec per seculorum spatia numerosiores, ne cauernarum quidem vastitate contenti, ad superni aeris immensitatem aspirant. Hinc perduelliones, tumultus, eruptiones post secula. His ita se spiritibus longo ano cauernosus Mons ingurgitat; vt identidem cogatur euomere. Non latuit ratio: hæc Aristotelem, solerrimum causarum latentium indagatorum, qui de terræ montibus agens, *Quicumque, inquit, laua habent, qua subtus loca, multum suscipientes spiritum, conuertuntur magis.* Eadè autè materia, quæ dum terræ motus ciet, parturit; dum perstat, parit incendia. Huc accedit soli tenacitas. Siquidem siccam est Vesuuianum solium, pertinax, pumicosum, argillosum, arenosum. Testantur id arena, quibus adeo largè pluit in agro Bariensi, ac Melphitano; vel littora crederes exarenata. Testantur Vesuuiana vina viuida, neruosa, generosa, quæ diluta non enervantur; per mare deuecta, vires etiam ab aquis accipiunt. Testatur

denique

denique solum ipsum bibulum, aquas pluvias quamcitraffimè
 exorbens, nullo recentium imbrum servato vestigio. Cum
 igitur orta, è siccitate durities expirationi obfistat: fit, vt
 perdifficitem spiritus reperiant exitum: & cum reperiunt,
 ipsamet duritie soli obcludantis vehementius exandescant.
 Hinc per intervalla rara conflagrationes maximæ. Deniq;
 in idem conspirat oleaginea, & bituminata materia: quam
 Vesuvius tanta copia exegit, vt bituminis torrentes decur-
 rerint. Bitumen facillè flammam & concipit, & nutrit. quip-
 pe Naphtha, genus bituminis, teste Plinio, non secus ac ma-
 gnet ferrum, procul ad se ignem pertrahit. Itz Iasonis pel-
 licem à Medea emula crematam, fabulis tradidere Græci,
 igne in coronam naphtha illitam insiliente. Bituminis co-
 gnatam igni naturam ostendit lacus Asphaltites. Hic, vt
 animadvertit Iosephus, situs in regione Sodomorum, qua
 incendio periit, bituminis magnam vim emittit aque super-
 natantem. In Apollonia quoque bitumen fossile nasci, ne-
 longè ab ea regione ignem omnibus anni temporibus flagrans,
 auctur est Aristoteles. Demum à bitumine Babyfonico ignè
 constantissimè detineri, neque aqua extingui, sed vel cæno,
 vel alumine, refert è Leandro Maiolus. Quodlibet verò bi-
 tumen, si semel inarserit, flagrare inter aquas, testantur Co-
 nimbricenses; qui de hoc eodem ignis genere interpretan-
 tur id, quod Tacitus refert, sub Nerone igni terra edito vid-
 us, arua, vicos, passim correptos. neque extingui potuisse;
 non, si imbres caderent; non, si fluvialibus aquis, aut quò-
 vis alio humore miterentur: donec inopia remedij, agrestes
 quidam eminus saxa iecere. Hoc idem de Vesuviano bitumi-
 ne semel accenso experientia docuit, noua vadarum cum
 flammis commercia pacifcente Natura. Materies hac bitu-
 minata superioris ætatis conflagrationibus egesta, denno
 per temporum moras enata, nouo semper semina incendio
 sufficit. Bitumini sulphureæ quoque interferunt venæ: vt
 apparet e lapidibus, quos Mons effudit, plerumque sulphur
 ostentibus. Ex his causam odoratur incendij: cui incipien-
 do sulphur aptissimum, nutriendo bitumen. Hanc earum
 conflagrationum originem, quas in Vulcano, & Ætna per-
 petuo, in Vesuvio subinde exprimitur, agnoscit Abulensis,
 dum

Plinius lib. 3.
 c. 105. & lin.
 ibid.

Iosephus de
 bello Iudaic.
 lib. 5. c. 9.

Arist. de adam-
 audit. 123.
 Maiolus collo.
 18. Conimbr.
 in meteor.
 trad. 13. c. 1.
 Tacit. lib. 13.
 annal.

*Abulensis pa-
rad. s. c. 103.*

dum ait, modum, quo ea sunt, talem esse, quia quilibet horum montium multas concavitates sulphure plenas habet; & inflammatur sulphur in aliqua earum, & dum illa combustio durat, ardet sulphur, & sunt eructationes ignium.

Iust. hist. li. 4.

Idem de Aetna Iustinus tradidit, qui philosophico sale inspergens historiam, Ignibus, inquit, generandis, nutriendisque soli ipsius naturalis materia. Quippe intrinsecus stratum sulphure, & bitumine traditur. Quae res facit, ut spiritus cum igne inter interiora luctante, frequenter, & compluribus locis nunc flammam, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Igitur, ut compendio cuncta complectar, caldi spiritus in caavernoso Monte magna copia per seculorum diuturnitatem aggesti, ac tenacissimo solo constricti, per antiperistalticum eo, quo ante diximus, modo exarsere: & bituminatam, ac sulphuream nacti materiam, illa miscuere inter Vesuvianas venas incendia, quae Monti ruinam, mortalibus exitium, urbibus excidia importarunt. His ea omnia, quae in hac conflagratione vidimus, distribuenda sunt causis, terrae motus, cinis pluvius, lapis deciduus, torrens igneus, inundatio. Extiterit terrae motus, concusso solo: dum spiritus, nondum laxiori aditu patefacto, in latera Montis incurrerent.

Arist. 2. meteor.

Summa. 3. c. 2.

Arist. ibidem.

Terrae motus enim, teste Aristotele, sicut maxime propter angustias. Magnus porro inter terrae motum, & incendium nexus est. quandoquidem, ut eidem probatur Aristoteli, Causa terrae motus est spiritus, cum intro forte fluxerit, qui extra exhalat. exhalat autem quandoque iactatione ipsa, atque attritu succensus. Quamobrem, ut adnotavit Berosius, sub Phaethonte Rege secutum est incendium post terrae motum: Declarat hoc Aristoteles exemplo perito ab humano corpore: Quemadmodum enim in hoc, cum ardor inchoare coepit, eadem & tremoris causa est, & febrium: ita spiritus intra terram inclusi & terrae motus pariunt, & incendia. Oportet enim (verba sunt Aristotelis) intelligere, quod sicut in corpore nostro & tremorum, & pulsuum causa est spiritus, qui intercipitur, virtus: sic & in terra spiritum similia facere: & hunc quidem terrae motum velut tremorem esse; illum autem veluti pulsus. & sicut accidit saepe post mixtionem (per corpus enim fit velut tremor quidam,

*Beros. lib. an-
tiq. sub Rege
Assyriorum
XVII.*

Arist. ibidem.

cum

etiam transfertur spiritus de foris intro simul totus) talia fieri & circa terram. Differt porro in hoc Vesuvianus terræ motus à tremore, qui existit è febribus: quod hic quidem fit à spiritibus è partibus extimis intro accitis: terræ motus autem, qui in Vesuvio contigit, ortus est à spiritibus ex imo Monte foras euocatis. Exitere quoque pluviæ cinerum: quia cum ignis montanas inter fornaces cœpit ardescere, multa exhaustit in cinerem. qui primò nube fumea euectus quâ fordidiore, quâ candidiore, ut cineris plus, minusve sustulerat; tum hinc alio vi spirituum asportatus; demum siue flatibus deficientibus, siue in aëris media regione, accrescente frigore, suo ponderi redditus, in pluuiam decidit, quandoque chalybe, ferro, argento etiam permixtus: ut eorundem metallorum venas in Vesuvio deprehenderes, & argentea secula sperares post ferrea, Monte ipso sponte prodeunte, quæ texerat, & accolarum inertiam accusante. Ita pluuisse olim piscibus, Athenæus tradit, à ventis mare deprædantibus veluti aucto pecore, & disiecto. Exitere in super pluviæ lapidum, diuulsis ijs flammarum vi, atque vnâ cum spiritibus eodem impetu extritis. eo fere modo, quo è nube igniti lapides, atque è tormentis æneis quandoque faxeus imber extruditur. In his, conciti lapides, ut egregiè Aristoteles, *patiuntur, & non agunt: spiritus verdè ut principitè.* Dum imbrilapidaret, magna vis cecidit eius lapidis, quem specularem appellant, nitentis, pellucidi, ac prope crystallini, inter tot incendia, & clades in eo veluti speculo humanas vices representante fortunæ. non desuere etiam pauci aliquot lapides, aureis venis interliti, irritæ cupiditatis incitamentum, auro perniciosius effuso, quàm flamma. Exitere præterea torrentes ignei, ingenti bituminis, ac sulphuris, liquefcente vi, ac veluti in fluium igneum exudante. Bitumen quoque superfusum cum arderet, saxa eliquauit. In quo sensu Maronianum illud accipiendum est.

Athenæus lib. 8. cap. 2.

Arist. ibidem.

*Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam
 Flammarumque globos, liquefactaque voluere saxa.*

Virg. I. Geor. Aug. lib. 4. de do cin. c. 2.

Huc etiam respexit Augustinus dum refert, *ex Aetna verticibus quondam torrentis vice, flammarum flumina cucurrisse.* Bitumine eodem, quo præduri lapides colliquefacti,

E cte-

effectum est; ut mollia lapidescerent, igne tenuissimo por-
 meante, neque absumente partes, sed exiccante. Ita eadem
 Solis vi cœnum obdurescit, niues liquantur. Porro bitumi-
 nis ardentes riuus, conuoluti in globos, ac veluti fluctuantes,
 transuersim, non rectâ ciebantur, nempe à spiritibus igneis
 intercurrentibus adacti, igni fulmineo, quem cum conitru-
 nubes efferunt, persimilibus. quippe fulmina veluti erra-
 bunda in obliquum agi; obseruant Meteororum periti. Cœ-
 terum alia quoque miracula fulminum in igne Vesuuiano
 suspeximus; pernecitatem illi tantam, vt non fugam modò,
 sed ipsas quoque cogitationes præuerteret; deiecta ea potis-
 simum, quæ obfistebant, ijs, quæ cedebant, innoxijs; non
 paucos etiam intercluso spiritu examinatos, vt in fulgetris
 solet accidere, nullo, aut leuissimo relicto conflagrationis
 inditio; haustos in sinu matrem liberos, parentibus incolu-
 mibus; arsisse lodiculam, proxima cultitra intacta. Hæc, &
 alia pleraque id genus, tenuissimæ flammæ celeritatem de-
 clarant fulmini non ab similit. Extiterè denique inundationes
 quæ alia, & alia in alias, & alias causas referenda sunt. Inun-
 dationes, quæ contingere post pluuias, ab iisdem suam agno-
 scunt originem. etenim aquæ pluuiæ, quæ antea exiguos di-
 ductæ in riulos per plures tramites demittebantur è Monte,
 obstructis alto cinere, aliaque decidua materia montanis vijs
 simul aggregata, quasi collectis vnde quaque auxiliarijs copijs
 sensim excreuere in torrentem, qui præ fractis elicibus, nul-
 lo certo delatus alueo, quocumque incidisset, agris, atque
 arboribus exitium importabat. Prima vero inundatio, quæ
 altera ab ortu incendij die; pluuiæ adscribi non potuit; cer-
 tè aquis ab ipsamet Montis aluo effusis tribuenda est. quæ vi-
 hilitus elata è nouis hiatis, quâ data porta, exilire, ser-
 uata flammis bituminatis fide. Sunt, qui affirmant, vidisse
 feriuos igneos aqueis intercurrere, & supernatantem flam-
 mam, aquæ quasi vehiculo deuehi, aduersario elemento in-
 triumphalem quommodo sibi rhedam conuerso. Effudere
 se simul flammæ, & aquæ è Vesuuio, modo planè consimili,
 quo elisis nubibus, dum inardent fulmina; funduntur pluuiæ.
 quo alluisse videtur. Isatas ijs verbis, *Vtinam disrumperes
 celos, & descenderes: aquæ arderent igni.* Mons igitur in ma-
 bera.

bem, sonitus in tonitrum, flammæ in fulgetra, ignei lapides
 in fulmina, aquæ in pluias euasere. Neque insolens, ut ca-
 lidorum spirituum, quemadmodum siccantur quandoque flu-
 mina; dum, ut obseruat Berofus, *apertis ostijs montium,*
aqua in alueos regrediuntur, atque intra priores angustias
 resorbentur: ita laxatis terræ meatibus, nouas fontium, ac
 fluminum scaturigines prodire. Namque in bello Mitrida-
 tico prope Apameam Phrygiæ urbem, terræ motu concussa,
 rellus nouas paludes, fontes, fluuios edidit. Neque id reticu-
 it Aristoteles, cum dixit, *aquas erupuisse, factis terræ mo-*
tibus. Utinam idem contigisset in Vesuuio: & qui manare
 torrens occooperat, perennasset in fluium: aquas ab igne
 mercaremur, beneficium à clade. Hæc de historia, & cau-
 sis incendij Vesuuiani; quod quidam in spem, quidam in me-
 tum trahunt. Non desunt, qui bene ominentur. Aliqui
 Ignem, & Aquam, principia rerum omnium prædicant: ideo
 e xutibus igni & aqua, tanquam bonis omnibus, interdici:
 ideo sponfis ignem, & aquam præferri solita, auspiciam foc-
 cunditatis: ideo à Lactantio pronunciatum, *igne, & aqua*
vitam humanam consistere: ignem soli homini datum: igne
nos uti, qui caeleste animal sumus: quoniam ignis, è celo est.
 Igne adijciunt primùm mortales cœpisse conuiuere; igne è
 nubibus missili: Ceraunias interdum pretiosas deferri, ac ve-
 luti gemmeam tempestatem: igne Zoroastrem absumptum,
 eran scriptumque illico ad superos, quasi iam diuinitate po-
 titum: ignem Persis esse, Lycijsque sacrum: igne latam à
 Deo, promulgaramque Hébræis legem inter incendia mon-
 tium, dum *Mons Sinai fumaret eò, quòd descendisset Deus in*
igne: Igneæ quodammodo, ut Iustinus animaduertit, Platoni
 Deu esse naturæ: igne felicitatē; ingne, ut Seruio Tullo conti-
 git, imperia ipsa portendi. Deniq; vicinis urbibus, Neapoli,
 ac Romæ, ad quarum læuam Vesuuus situs est; iuxta veterum
 haruspicum effata, non nisi fausta, ac prospèra auspicari nos
 posse contenditur: quando quidem *Intonuit læuam.* Leui-
 uscula profecto sunt isthæc, & digna vix, quæ audiantur.
 Alij, dum rem propius attingunt, pollicentur sibi fertilita-
 tem à cinere confovente terræ calorem; spiritibus intus ob-
 strictis; cinere augurantur reparanda damna, quæ flamma,

Berof. lib. an-
 tig. sub Rege
 Assyr. XVII.
 Combr. in
 meteor. trad.
 1. c. 8
 Arist. lib. 2.
 meteor. sum. 2
 c. 2. Plutarc.
 in Probric. 1.
 Alex genial.
 lib. 2. Lactant.
 diu. inst. lib. 2.
 c. 9. Vitru. lib.
 2. Plin. lib. 37.
 c. 9. Greg. Tu.
 rom. hist. Fran.
 cor. lib. 5. Pier.
 Valer. in hier.
 lib. 40. Exod.
 Dit.

In illi. orat. pa-
 ranc. conr.
 gen. Liu. lib. 1.
 Virg. 2. Aen.

Strab. lib. 5.
 Cassiodo. var.
 27. 50.

Intulic: quasi phœnicis in modum Vesuuius conflagrauerit; ut vitam duceret à funere, vires à cinere. Adstipulatur his Strabo, qui Vesuuiani soli fertilitatem cineri adscribit. Cassiodorus faustum ducit auspiciam ab arena. *Vomit, inquit, fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas qua, licet diuturna fuerint aduisione sicata; in varios fetus suscepta germina mox producant, & magna celeritate reparant, qua paulò ante vastauerant.* Hæc ille, ingentis mali solatia leuissima; & ut liberè dicam, quod sentio, spes planè repositas in arena. Agnoscitur iactura præsens: promittitur postinterualla temporum è sterili arena, & infelici cinere reuictura soli felicitas. Adeò sunt cupiditatis humanæ in deplorata re spes pertinaces. Speratur aliquid fortunæ melioris telluri: timetur deterioris mari. Procurrit Vesuuius in Neapolitani sinus craterem bijugus Mons vno vertice. Hoc dedit Natura munimentum, ut potissimum Euri sub solari inde flantis à subiecto mari rabiem arceret. Nunc, deiecto Montis culmine, ac veluti arcis disturbato fastigio, liberior illac ventis ad mare patet excursio. Quadmobrem fretum importuosum, neque hædenus nautis satis fidele, erit deinceps etiam formidandum; futurum, vti metuo, non iam Sirenum lenocinijs, ac fraudibus, sed procelis, ac naufragijs infame. Auguria quidam adiiciunt multo tristiora. Nimirum bella præsagiunt, pestilentias, famem, consulto Dione, alijsque scriptoribus: apud quos hæc ipsa mala post Vesuuianas conflagrationes euenisse legimus. Olympiadem obseruant, cum è Philippo Macedonum Rege concepit somniasse, faculam in aluo succendi incendia toto terrarum Orbe miscentem, belli præsagium, quo postmodum, incendente Alexandro, Europa, atque Asia conflagrauit. Hæc Passim iactant Historici. Audent etiam decernere de his Poëtæ. Hecubam proferunt face factam, atque ignes enixam lugales, omnia belli, quo arsit Troia: Lauiniam, comas flamma ponte atlambente, claram fore, haruspices pronnnciasse.

Ipsum, sed populo magnum portendere bellum.

Ideo ad Vesuuiani ignis aspectum æstro fatidico Poëtæ perciti iam vulgo, dulcibusque canunt *Bella, horrida bella.* His Mathematici adiunguntur ij, qui se Astrologos venditant.

*Dio in Tito.
 Sigon. de Imp.
 Occident. lib.
 16. Platina in
 Boned. 11. Plu.
 in vita Alex.
 Virg. 10. Aen.*

*Idem 7.
 Aen.*

Idem 6. Aen.

tant. Genus hominum, quod ex aduersis æquè, ac prospere
 famam capiat, rarò diuinans, ac fortuito; plerumque sal-
 lax, & infidum. Pronunciant hi, eodem occurfu, congreg-
 suque syderum montes flamma, regios animos ira excande-
 scere: vnde discordiæ, motusque bellorum. Hoc non tam
 Incendium fuisse clamitant, quàm prodigium: omnia bellis
 arsuræ, quasi Vesuvianus ignis in cometam cesserit, splen-
 dore ferali, ac portentoso. Præuium conflagrationi fuisse
 Lunæ deliquium animaduertunt, quadrato Martis appulsu
 percussæ: Martem quoque decimo quarto Leonis gradu cõ-
 clusum, actumque in rabiem. Hæc astrorum obseruatores,
 motus aspectusque syderum non tam metiri soliti, quàm mē-
 tiri: iudice me, si minus; è republica eliminandi, certè exau-
 dorandi, quippe vanis post damna timoribus non meticu-
 losum modo vulgus, sed Principum quoque aures imbuunt
 ad quos faciles comparant sibi aditus, siue mendacijs astræ-
 trahentibus ad studia potentiorum; siue innata quadam cupi-
 ditate mortalibus, quod natura denegauit, prænoscenti fu-
 tura. Scilicet ideo timenda sunt bella, quia Vesuij iam
 apta flammæ materia conflagrauit. Antiquioribus obserua-
 ta hæc auguria, & iam pridem cum ethnica superstitione,
 antiquata. Bellum, & pax in diuino nutu sunt posita. Pro-
 prior ijs causa ex eo ducitur, quod regni rationibus condu-
 cit; & vel tuendo, vel propagando imperio prodesse, aut of-
 ficere noscitur. Vnico bella asslantur astro, amore domi-
 nandi. Quòd si argurijs ducimur; omnia sunt nobis auspi-
 catissima. Quippe sub ortum Alexandri, Dianæ Ephesinæ
 apud Græcos incendium Græciæ felicitatem, atque imperi-
 um præmonstrauit. Neque deest *Aquila nido*, vt adnota-
 uit Plinius, *lapis atites nihil igne deperdens*. Et hæc Ro-
 manæ sub Sabinum bellum ardere visa, Romanis victoriam
 prænuciarunt. Propinquior pestilentiæ, famisque metus.
 nam alteram è Montis Iatebris inhalata mephitis; alteram
 cinere obruta semina, & agrorum vastitas minatur. Sed, vt
 speramus, pestilentiam flammæ ipsæ, purgato aere, sterili-
 tatem opportuniæ pluuiæ depulere. Noua è Vesuuiio eruptu-
 ra subinde incendia ominatus est Niphus. Omen compro-
 barum experientia pæne omnium seculorum, recurrentibus

*Plutar. in vit.
 Alex. Plin. lib.
 10. c. 3.
 Pier. Valer.
 lib. 46.*

*Niphus in
 meteor. Arist.
 lib. 2. sum. 3.
 c. 2. ante ex-
 plicat. VI. fig.*

ijdem incendij fontibus, atque intra vastissima Montis receptacula renascente materia, quæ novis nutrimenta ignibus præbet. Postrema prænunciat, superest, quamdiu perduratura sit hæc ipsa, quam experimur, conflagratio: cui narrandæ finem facio, quamvis Vesuvius flagrandi finem non fecerit. Si quidem adhuc fumum expirat: adhuc per intervalla cinerem expuit: adhuc torrentes exudat: adhuc theatrales excitat lacrymas: adhuc tragica dat spectacula. Nondum reductum scenæ siparium: non dum vacat Orchestra: nondum peracta est fabula; si tamen fabula, quæ vera dat funera. Nutant suspensi expectatione animi, quo tandem si tanta res euasura. Miserrimum profecto est, accepta iam perniciæ, adhuc luctari, cum metu. Si consulamus Aristotelem peritissimum in effectis naturæ prævidendis, prædicendisque veluti hariolum: angurari de incendio licebit id, quod ille de maximis terræmotibus præmonuit. quippe vtræque ex eodem fonte nascuntur. *Cum, inquit, fortis factus fuerit terræmotus; non mox, neque semel cessat agitur. sed primo quidem usque ad quadraginta dies agitur: posterius autem & ad unum, & ad duos annos dominatur secundum eadem loca. Quapropter, sicut in corpore pulsus non repente cessant, neque citò, sed per moram, marcescens passione: sic & principium, à quo exhalatio facta fuit, & impetus spiritus palam est, quod non mox omnem consumpsit materiam. Quousque igitur consumantur reliquia horum, necesse est quassare.* Hæc ille, post quadraginta dies annum, aut etiam biennium ominatus incendium. Si quid interea in Vesuviano fumo luce dignum, vel noui contigerit, vel contigisse iam nouerim; narrationi huic artexam. Scribent hæc alij cothurnato stylo, & tanta digno tragœdia. Hæc amicorum suasu à me scripta cursim inter excursionses flammaram, *arescentibus hominibus præ timore, arescente ingenio, arescente calamo.*

Arist. lib. 2.
meteor. sum.
3. 6. 2.

Luc. 6. 25.

APPENDIX.

DE NOVIS TERRÆMOTIBVS.

SCRIPSERAM hæc fere intra mensem ab ortu incendij : cum noui terræmotus, ijque creberrimi cogunt me priori narrationi, vti sponderam, hæc pauca subtexere. Dixeram sub incendij exordij sæpissime succussatam tellurem, biduoque iactatam formidine maiore, quàm clade, adieceram eorum terræmotuum originem referendam esse ad spiritus igneos, qui, cum è Vesuuij latibulis cinerem, lapidesque sustollerent, inter hiatus angustias exitum eluctati, aëre vehementius concito, montem concusserint, & nexu quodam sola terrarum monti finitima. Quemadmodum, dum tormenta ænea pilas explodant, concuti vicina loca experimur, vmbatili quadam terræmotus imagine; ad exitialis illius pestis affatum quodammodo ingemiscente aere, contremiscente tellure. Multis id suadere conatus addideram, defecto iam Vesuuij vertice, ac vastissima patefacta voragine, terræmotus conquiesse. Nunc instaurati non tam tellurem videntur, quàm meam de iisdem sententiam labefactare. Quippe Montis vtrinque lateri adnixa oppida, pagique, post perbreues inducias, reualescentium terræmotum vi pæne perpetuo vexati. In vrbe verò Neapoli, inter quàm, & Vesuuium non parua planities interiacet, terræmotus ab ineunte Iunio & frequentes, & acerrimi auditi: certè cum prioribus conferendi; nisi quòd in ijs rei nouitas, & insolentia viam terrori strauerant: hos, vt in venalium pretio solet accidere, reddit ipsamet copia viliores. Assuetudo quoque & admirationem, & timorem imminuit. Infitum namque mortalibus noua magis, quàm magna mirari: & formido minor incessit expertos se non semel indemnes. De horum origine persuasum non paucis, tunc tetram concuti, cum abrupta vi latentium ignium, intra hiatum decidunt Montis fragminz. Siquidem tantus

Mons, opus olim gaudentis, ac veluti superbientis Naturæ, magna iam ex parte corrui, siue intestino absumptus incendio, siue mole sua, Dumque in sua viscera recidiuus, in ingentes, cavernas relabitur; inter natiuos ignes rogo sacco fofo, veluti contumelatur in se se. Hanc generatim omnibus terræmotibus causam tribuit ex Anaximene Seneca, terræ tremorem eius partibus adscribens: quæ reuulsa introrsum, deuoluuntur in præceps, siue ignis vi, siue vitio vetustatis. Nimirum ætates habent elementa etiam suas: & nihil à se necitate tutum. Idem his expressit carminibus, qui Parnasum in Lycaea transfudit Lucretius.

Terra superna tremit magna concussa ruina:

Subter ubi ingentes speluncas subruit ætas.

*Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu, latè discerpunt inde tremores.*

Itaque, dum dilacerato Vesuij latere, saxa subinde diffiliunt, tunc dumtaxat subsilire terram, quidam sentur. & verò perperam; nam, cum terræmotus frequentissimi extiterint, si quoties terra contremuit, toties, diffisis lateribus, immanis lapidum strues acruatim de Monte decussa est; actum iam pridem foret de Vesuuiio. Enimvero, si Poëtis hic Philosophari liceret: gigantes dicerent in Vesuuianis campis, qui, Diodoro teste, Phlegræi dicti sunt, olim contra Ionem depreliatos, plerosque ibidem etiam consepultos, adhuc spirantes, fessosque pondere, mutare lateri sedem; eoque motu terram succuti. Quamobrem Latinus vates de Encelado cecinit, fulmine semivivum iacere sub Ætna, substrata fulciendo Monti mole corporis:

Et fessum quoties motat latus, intremere omnem

Murmure Trinacriam, & calum subtexere fumo

Hæc eadem de fumo, qui continenter è Vesuuiio ducitur, & intercurrentibus terræmotibus tradere in expedito esset: si cum Poëtis liceret, de Gigantibus mendacia credere, vt ita dixerim. Gigantea. Parum ab his aberrant Astrologi, qui iuxta Babyloniorum placita, teste Plinio, terræmotus deriuant à vi trium syderum fulmineorum, Soli occurrentium, circa quadrata Mundi. Sanè, cum in supernis orbibus, quem vocant *trepidationis motum* Astrologi deprehenderint: quid

Anaximenes
apud Senecam
in libel de ter-
ramotu.

Lucret. lib. 6.

Virg. Aeneid.
lib. 3.

Plinius lib. 2.
cap. 79.

ni à cælo tellus quoque trepidare didicerit? Expedirent et iis his se facile tricus Mathematici ijs, qui ab occasu ad hortum circumferri terram affirmant, immoto cælo, nulla enim nouorum terræ motuum ratio ijs reddenda est, quibus perpetua est terræ motio. quæ ideo stare videtur, quia rapidissimè circumagitur, oculorum sensum fallente prrnicitate motus, æque æterna vertigine stabilitatem ementiente. Ingeniosum primo Heraclidis, tum Copernici deliramentum, ijs tantum probandum, quibus immobilia verti monstret emota mens. Ridiculum, quoque foret, si de terræ motibus his, qui à Vesuuiana conflagratione deriuantur, Thaletis Milesij sententiam sequeremur. qui docuit mari terram supernatare, *tanquam grande nauigium*; tunc verò moueri, ac veluti fluuare, cum aquæ, quibus innititur, vehementius concitantur. Quantum porro foret dementiæ eos terræ motus in aquas referre, quos à Vesuuiano igne proficisci, pœne oculis contuemur? Igitur, vt modus appareat, quo tellus à subiecto igne quassatur, res est paulò altius repetenda; ac terræ motuum, iam consenscente incendio, renascentium origo è suis ducenda principijs. Terræ motuum vniuersim causam esse spiritum intra terræ inanitates constrictum, exploratum est ijs, qui Aristotelis vestigijs insunt. Spiritum appello exhalationem siccam, & calidam, quæ mascula, vi caloris è terræ sinu progignitur. Quia verò exiguo conclusa corpusculo sub aspectum non cadit: ideo quasi à corporis concreione seiuncto spiritus dicitur. Tam tenue illud est, quod turres eruit, quod vrbes haurit, quod terræ molem exagitat. Terræ motum ab incluso spiritu effici, ita breui argumentatione demonstro. Omne quod mouetur, aut mouetur ex sese, aut ab alio. atqui tellus non mouetur ex sese. nam, iudice Aristotele, quæcunque principium motus in se ipsis continent, viuientia sunt, & anima prædita. tellus autem inanime quiddam est. neque enim terram, vt ille ait,

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus

Mens agitat molem; & magno se corpore miscet.

Quod de Mundi totius anima Platonicus Poeta cecinit. Quale porro animal tellus, quod neque quotidiana ex aratris illata vulnera persentiscit: neque progredi valet, aut regredi;

*Heraclides
apud Albert.
2. cali tract. 3.
Copernicus in
libro de Renol.
Thales Milesius
apud Albert.
loco cit.*

*Arist. 8. Phys.
tit. 9.
Virg. Aen. 6.*

mobile dumtaxat, quia tremulum. Itaque, cum in terra non arbitrio moueatur ex sese, nec nisi ad centrum natio ponderis deferatur: necessario fit, ut in alijs motibus à centro deuia motricem vim agnoscat alterius. Aut igitur alterius extra, & supra se; aut alterius intra, & infra se. Non extra, & supra. neque enim vnquam tanta vis ventorum aerem, peruagata in terram incumbit; ut eam vel tantillum è sua sede dimoueat. Illa verò Archimedis effata, *Quolibet moueri quodlibet*; & posse se, si pedem extra terram figeret, Mathematicis machinis terræ libramenta conuellere; magnificentius ab eo iactata, quam verius. Quamobrem cum in terræ motibus nullum mouens appareat, quod in extima terræ facie supernè locatum sit reliquum est, ut mouens infernè deliteat. Porrò intra terræ recessus, ac latebras aut Aer, aut Aqua, aut Ignis intercipitur, aut mista corpora, metalla potissimum. inter quæ præcipua ferrum, & aurum sub terræ fodinis Natura clementer abscondit, commiseratione quadam generis humani, alterum crudelitati subducens, alterum cupiditati. Mista hæc, quæ solidè concreta terream substantiam sapiunt, neque facillè moveri possunt, neque mouere. Aer, & Aqua fluida quidem sunt corpora; sed subterraneis cauernis inclusa, non est vnde impetum tantum concipiant, ut terræ stabilitatem amoliantur. Superest igitur, ut motus terræ igni adscribarur inter elementa cætera præstantissimo tum leuitate, tum vi. Sed quonam modo id efficiat, est vltèrius inuestigandum. Nam, cum ignis comburat potius, quam concutiat: sane hoc præstare non potest, nisi satellitio spirituum, quos calore progignit. Quippe his facultas inest & maximè mobilis, & motrix. Hoc, quo solet, acumine confirmat, cum de terræ motibus agit, Aristoteles. *Qui, terra inquit, à Sole, & ab eo, qui in ipsa est, igne incallescit: ut multus quidem extra, multus quoque intra fiat spiritus.* Paulò post. *Considerandum utique erit, quale maximè motiuum erit corporum. necesse enim est ad plurimum natum ire* (id est, quod per loca plurima facillè transeat) *etiam vehementissimum maximè sale esse. Vehementissimum est, quod citissimè fertur. percutit enim maximè propter velocitatem ad plurimum autem*

*Archimedes
apud Pappum
Mathem. coll.
lib. 8. probl. 6.
prop. 10.*

*Arist. 2. meteo.
secm. 3. c. 2.*

natum est pertransire, quod per omnia ire maxime potest, tale autem est, quod subtilissimum, Quare si quidem spiritus natura talis est, maxime corporum spiritus motiuus. Unde paucis interiectis ita infert. Non igitur Aqua, neque Terra causa utique erit motus; sed spiritus, cum intro forte fluxerit, qui extra exhalat. Comprobat id duplici experientia. Primam innuit ijs verbis, *Qui extra exhalat.* Videmus enim fere post terramotus ventos existere. nempe intra terram septa obstructi spiritus, tanta vi obstantia quæque inuadunt; ut tandem euadant. Altera experientia sumitur à tranquillitate futuri terramotus indice. *Fiunt enim, inquit, tranquillitate plurimi, & maximi terramotus:* nempe cælo ventis immuni, clandestinas rixas, ac bellum domesticum intra terram caernas apparantibus. Nimirum præcurritur terramotui silentio vniuersitatis, integris ad exaudiendum terram fragorem auribus. Comprobat id ex eo Aristoteles, quod terramotus plerumque contingunt vehementiores noctu, quam interdiu; & meridie, quam spatio diei reliquo. Noctu quidem: quia tunc spiritus intra terram cubilia desident constipati à frigore, à Sole non euocati. *Nocte, inquit, plures, & maiores sunt terramotus.* Rationem infra subiicit. *Quia noctes diebus tranquilliores sunt propter absentiam Solis.* Meridie verò: quia hæc diei pars media tranquillior esse solet, quam ceteræ, tunc maxime terris è cæli fastigio dominante Sole. *Sol, inquit, cum maxime dominatur, dissoluit exhalationem in terram: dominatur autem maxime circa meridiem.* Quamobrè præmiserat, *Terra motus, qui sunt die, fieri circa meridiem: quia tranquillissima est, ut in pluribus, diei meridies.* Enimuero terrarum concussioni tranquillitate præluditur, secundis aduersa succedere in hoc quoque præmonente Natura. Ad eandem causam referas alia secuturi terramotus indicia. Nam si sub Solis occasum, sereno cælo, nubeculam videris non obliquatam inflexus, sed rectà longo tractu porrectam: nocturnum illa tibi, Aristotele augure, terramotum prælagiat, quippe certum tranquillissimi aëris argumentum nulla ne tenui quidem aura perflati: quæ leui pulsu nubeculam faciliè ductilem suodiuericatam tramite, hinc, aut inde detorqueat. Aer verò à

ven-

ventis prorsus exemptus, ac liber, spiritus infra detentos indicat, & subtus intumescentem procellam. Ex his liquido constat, à spiritibus intra terræ cancellos obseptis terræ motus exciri. Spiritibus vim calor sufficit: leuissimoque halitui tantum roboris adijcit, vt, emotis terræ cardinibus, non raro montes euertat. Sed quo pacto id fieri possit, paucis exequar. Caloris est, partes dissoluere, quæ frigore concreuant. solutis ampliora spatia, sine seque protendit ijs, quæ spissara continebantur in arcto. Hinc fit, vt exhalatio, calore quasi se maior effecta, in propinqui corporis sedem inuadens, illud conetur è vicinia deturbare. Siquidem idem spatium à duplici corpore occupari nequit. Et quemadmodum ab hac rerum vniuersitate locus excluditur planè vacuum: ita quoque duplicato plenus, neque inane, neque superfluum probante Natura. Quamobrem, sicut ad subterfugiendum vacuum subitos aquarum assultus videmus, nullo impellente sursum, & alia id generis vsque ad miraculum: ita non minore Natura studio prohibet, corpus geminum vnico includi spatio: quam Philosophi *penetrationem* appellant. Eius odio terra conuellitur, atque in hiatus diducta, discerpitur. Etenim quandoque calor tanta vi funditur, vt & maximam spirituum copiam quamcissimè procreet, & iam procreatos e terræ meatibus, aut cauernulis, quibus quasi ergastulis constricti stenebantur, educat. e ductis extemporaneum domicilium quæritur: quando nequeunt sine vlla sede consistere. Dumque corpora reliqua terræ sinu inu intercepta obstinate hospitium pernegant: vrgent illi vi caloris adacti, ac demum extorquent. Et quoniam, vt diximus, Naturæ legibus cautum est, ne plura vno loco confideant: spiritus corpora sibi finitima impellunt, vt eorum succedant sedibus. Ab his loco pulsati truduntur media, à medijs postrema, à postremis exitus aut sibi, aut spiritibus intercurfantibus quæritur. Terra suæ obiectu molis obstitit, ita spiritus dum enituntur, dum premunt, dum premuntur, dum irumpunt, dum erumpunt, terram cient. Hæc intra penitissimos naturæ recessus oculis planè lynceis introspexit Aristoteles. qui *causa*, inquit, *est motus spiritus; cum forte intro fluxerit, qui extra exhalat.* Ad institutum redeo,

vnde

vnde modo deflexeram. Flagrant adhuc Vesuviiana viscera,
 ac perpetuo per os voraginis tærrimum fumum inhalant.
 Ignis initio materiam bituminatam, sulphureamque depa-
 ctus, quam spatia seculorum congesserant, magnum excita-
 uit incendium. Hæc immensa spirituum vis effusa, dum in-
 ter hiatus angustias elideretur ad Montis latera: terræ motus
 eos conciuit, quorum vel sola recordatione contremiscimus:
 Nunc, cum vires nondum suas flamma consumpserit; & vi-
 uant adhuc, etsi aliquantulum consopiti. nunquam tamen
 intermortui, non modicæ ignis reliquæ: noui spiritus intra
 Vesunium, flammæ sublatentis vi, in illa veluti Vulcani of-
 ficina cuduntur: cusi, aggeratique inflammantur: quippe
 ficci, & calidi, ignique affines: inflammatici concitantur ex
 imo ad sublime: concitati terram pullant. Hanc Arist. ter-
 remotuum causam in Vesuuiano igne prospexit; dum ait,
terram à Sole, & ab eo, qui in ipsa est, igne incalescentem,
multum quidem extra, multum quoque intra efficere spiri-
tum Additque paulò post, *spiritum esse maxime corporum*
motiuum: quia ignis, quando cum spiritu fuerit, fit flam-
ma; ferturque celeriter. Ex his facile apparet incendij, cum
 terræ motu cognatio. Quamobrem mirum non est, incen-
 dio nondum extincto, adhuc vigere terræ motus. quasi eo
 motu tellus ignem in venas illapsum conetur excutere, fre-
 mitu etiam indignationem testante. Illud hac in re difficul-
 tatem exhibet non contemnendam: quòd terræ motus fiunt,
 vt dictum est, cum *spiritus intro fluxerit.* Si quando autem
 terræ motus contingunt, dum spiritus exhalatur: id solùm
 fit, cum arctior est exitus, quàm vt capere turbam possit in-
 gruentium spirituum. Tunc enim ij, qui detinentur, terram
 quatiant. Atque id: causæ esse diximus, cur inter Vesuuianæ
 conflagrationis initia, diffatis vndique spiritibus, adhuc
 terræ motus existerent, nempe propter angustias faucium.
 Quapropter obseruatum est, amplificata voragine, terræ
 motus Neapoli per menses aliquot situisse. Nunc nescio quo
 pacto integrati: dum spiramenta vastissima, perruptis repa-
 gulis, nubes fumæ voluntatur. enimvero terræ motus pro-
 hibet expiratio. Quamobrem, vt à magistra experientia
 didicit Aristoteles, rarò æstate terræ motus contingunt. Ni-

Arist. loc. cit.

*Arist. lib. 2.
 meteor. sum. 3;
 c. 20.*

mirum

mirum spiritus è terræ gremio per laxos nimio calore meatus nulla vi sensim ad auras prodeunt, subterraneis cauernis desertis: quæ idcirco, vt in putealibus aquis apparet, æstate sunt, quàm hyeme frigidiore. Hinc etiam fit, vt terræ motus tum Autumno, tum Vere frequentiores sint, quàm vel hyeme, vel æstate; per hyemem nimium constricto, per æstatem nimium soluto halitu: scilicet inter niuium, atque ardorum iniurias incòcussa Tellus inter Autumni diuitias contremiscere didicit, dum fructibus redundat; inter Veris delicias, dum floribus redèmitur, magna infortunia ad dulciores anni partes traducendo Natura. Quod ab Aristotele obseruatum transcripsit Plinius, qui *Autumno*, inquit, & *Vere terra crebrius mouentur: ideo Gallia, & Aegyptus minime quatuntur: quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis*. Gallijs Germaniam, & Aquilonares plagas; Aegypto reliquam Africæ oram, & Hispaniam adiungas, quæ ab Africa angusto freto dirimitur: quod illæ regiones hyemem; æstate hæ referant: in ijs quidem terræ sinum niuibus, geluque constrictum Solis calore ad gignendos spiritus minime violante; in Africa vero, Hispania, & calidioribus regionibus expiratione perfacili terræ motus argente. At Italia temperatissima Mundi regio, eaque potissimum Italiæ vrbes, quæ verna gaudent cæli temperie, terræ motui maximè sunt obnoxie; Sole ad spiritus procreandos, solo ad continendos idoneo. Ita pulcherrimam Orbis terrarum partem non terræ minus, quàm fortunæ moribus Natura subiecit: perpetua nutantem iactatione rerum, ac veluti concussu quodam, collabentis felicitatis. Ad rem redeo. Si terræ motibus loca calida numquam, aut raro vexantur, dissipato, disiectoque halitu: cur adiacentes æstuanti Vesuuii campi tam crebrò quatuntur: dum per hiatus latissimos vndante fumo, liberè spiritus effluunt? Enodandæ difficultatis duplex mihi aperitur modus. Primus ducitur à cauicis: à quibus voragini substratis fumi, & halitus firè expiratione. Nouem paulò post ortum incendiij, vt supra in narratione diximus, deprehensa è quibus fumæ: nebulæ ad os voraginis euoluèbantur. Paucis post mensibus reperta tres, obstructis ceteris quippe creuerat vorago ruina laterum: quorum partes decidua: plura ex

ex ijs, per quæ halius efflabatur, foramina obdlexerant. Imbres etiam, qui post incendium, æmulatione quadam ignium, largissimi ceciderunt, intra montis hiatus effusi. Spiritamenta quædam sumi emissaria claufere. Itaque redactis nunc in priores angustias, qui delitescunt, spiritibus, terræ motus repetuntur. Argumentum eius rei non leue sunt terræ motus non semel secuti paulò post, quam è voraginis fastigio exesa fumo saxa deciderant. Obseruatum quoque est, terræ motus hos non rarò euenisse post pluuias, siue oppletis infuso imbre receptaculis, atque inde detrusis, pulsisque spiritibus; siue constrictis terræ meatibus, per quos tenuissimus halius auolabat. Vtramque rei huius causam reddidit Aristoteles, docens terræ motus fieri post pluuias, & eo quod inquit, *amplior fiat intus exhalatio* (quia scilicet exspiratio intercluditur) & eo quod *intercipiatur in angustioribus locis, & compellatur in minorem locum: talis segregatio repletis concavitatibus terræ aqua*. Hac de causa vrbes crebris cloacis ad excipiendam eluuiem, atque ad mare transmittendam cauatae aut minus quatiuntur; aut innoxie. quod de vrbe Neapoli iam tum obseruauit Plinius. Alter enodandæ difficultatis modus petendus est à copia spirituum: quæ quandoque tanta est, vt & expiranti flammæ materiem, & terræ motui suggerat. etenim, quando spiritus per patentes ad rem aditus siue inflammatus in ignem, siue abreptus in turbinem, totus effertur; incendia existunt, aut venti: quando totus terræ claustris occluditur: terræ motus: quando totus terræ claustris occluditur, terræ motus: quando partim effertur, partim clauditur; tum aëri fumum, aut flatum, tum terræ quoque motum summittit. Vidit hoc, vt cetera, Aristoteles, qui, *spiritus*, inquit, *aliquando quidem continuus extra fluit omnis: aliquando & partitur*. Hinc paulò post inter; *tranquillitate fieri plurimos, & maximos terræ motus: quia continua existens exhalatio; sequitur et in pluribus impetum principij. quare aut intro simul, aut simul extra fluit omnis*. Subdit tamen, *quosdam fieri terræ motus etiam flatu existente*. Hoc ex eo deducit, quod præmiserat, *spiritum non semper omnem extra, aut omnem intra fluere, sed aliquando & partiri*. tunc enim pars spirituum

Arist. lib. 2.
 meteor. sum. 3.
 cap. 2.

Plin. lib. 2.
 c. 82.

Arist. ibidem.

liberiores sortita exitum in ventos effunditur : pars terra conclusa latibulis miffitat : & inuidia , credo , aliorum , qui per aërem dinagantur , obmurmurat . Addit etiam , *tunc terræ motus minores magnitudine fieri : propterea quod diuisum est principium , & causa ipsorum* . Hinc licebit non sine ingenti admiratione conijcere , quàm exaggerata intra Vesuij penetralia deat vis spirituum . qui , dum continenter è supercilio Montis in flatus euoluuntur , ac fumum ; eodem temporis articulo terræ motus non debiles , ac perraros , sed validos , & crebros exuscitant . Quota pars in aciem educitur , quando ij spiritus , qui veluti intra vallum ad custodienda castra se continent , vebementissimè terram dimouent ? enimvero dum palam flamma , fumo , cinere impetitur ; per latentes quoque obsessi cuniculos , pulsu spirituum arietamur . Parum est , vnico bellum cum elemento geri : nisi simul in aërem , ac tellurem inuadatur . neq; aquis parcitur . Etenim hæc eadem spirituum copia , à quibus aër fumo , tellus motu infestatur ; aquarum etiam torrentes eiecit . Mense superiori ab ijs qui Vesuij maritimas radices accolunt , post præuios terræ motus murmur auditum veluti decurrentis è monte torrentis . Ignis de fluxum aliàs expecti , comparauere se denuo trepidabundi ad fugam . Dum turbatur in oppidis , torrens aqueus in campos decidit . Ab aqua beneficij loco parua clades accepta , quæ ingens metuebatur à flamma . Erat eo die cælum impluuium , ne quæquam suspicio subiret subito collectæ ex imbris aquæ , cumulataque in torrentem . Quamobrem , cum non appareat vnde repente nouus hic torrens extiterit ; fatendum est , erupisse ex hiatu montis , effervescentibus , atque exultantibus aquis vi spirituum , quemadmodum , dum ollæ flamma subijcitur , aqua s'labris exuberat . Quippe montanis cauernis aquarum magna vis conditur , an delabentibus imbris , atque intra hiatus montium receptis , an aëre frigido subterraneis antris incluso sensim concrefcente in humorem aqueum . Vnde primo stillicidia , ac tenues fontium scaturigines ; tum inexhaustæ fluminum perennitates . In quo sensu accipias illud Poëtæ

Virg. Georg.

Omnia sub magna labentia flumina terra.

No-

Nouos è Vesunij voragine profuiffè torrentes, si cui fortasse videbitur incredibile, legat Cardinalem Contarenum in libro secundo de elementis, vbi testatur, se valentiæ in Hispania vidisse sereno cælo subitum, dehiscente terra, noui torrentis ortum, qui effusus in campos urbem versus excurret, vastitatem, & cladem importaturus. vnde cum solo murorum obiectu arceri non posset; vix nouis aggeribus, obicibusque repulsus, & corruatus ad littora, tandem ad mare decubuit. enimvero eadem spirituum vis & terræmotus, & inundationes creat. Atalantam Graciæ peninsulam post terræmotum perrupto aquis accurrentibus Isthmo, mari circumuentam atque inter insulas repente ascitam, tradit ex Thucydide Diodorus. Terræmotum, quo plurima Rhodiorum, & Asiæ oppida conciderunt, conflagratio, vt obseruat Baronius, & inundatio exceperè. Terram sub Gallieno motam, & per idem tempus multas vrbes: mari demersas, narrat Trebellius. Nimirum iisdem spiritus terram è sua sede dimouent; aquam è sua: iisque impellentibus, terra è centro, mare è littoribus exiit, violatis in vtroque elemento Naturæ legibus. Quocirca futurum terræmotum in aquis præsentis: si solito turbidiores hauriantur è puteis, neque, vt addit Plinius, sine odoris tedio. Si quidem spiritus efferuescentes ex imo in aquas inuadunt, antequam aggrediantur ad solida. Hęc de nouis terræmotibus, & torrente nuper exorto. è quibus anceps etiam coniectatio, accipientibus hæc multis in fausti euentus omina, alijs in aduersi. Fauet prioribus Vates Regius. qui terra, inquit, mota est. ete nim cali distillauerunt à facie Dei Synai, à facie Dei Israel. Quod de lege duarum tabularum à Deo inter terræmotuum fragores promulgata in Monte Synai, plures interpretum explicant. Etenim in Exodo ita legitur Mons Synai fumabat, eo quod descendisset Dominus Deus super eum in igne; & ascenderet fumus ex eo, quasi de fernace. eratque omnis Mons terribilis: siue, vt vertitur ex Hebræo, probante Salianno, & alijs, totus Mons contremuit. Quamobrem sub incendium, & fumum Vesuoianum repetiti identidem terræmorus diuinæ, vt quidam rentur, sunt præsentis argumenta, quæ maiestati seruiant potius. quam terrori. siquidem terra mota est,

Diodor. lib. 3.

Baron. tom. 2.

Trebell. in Gallieno.

Plin. lib. 2. c. 81.

Psal. 67.

Vide Lorini. ibidem Exod. 19.

Saliannus to. 2. anno 2544. num. 384.

Isa. 6.

dum cali distillant à facie Dei Synai. Terramotu, & fumo, arcanæ maiestatis indice, Deus Isaiæ spectandum se prebuit. Quippe *damus repleta est fumo, & commota sunt superliminaria cardinum.* quòd ad Iouis aspectum tradidit Mairo, dum dixit,

Virg. lib. 9.
Aen.

Totum nutu tremefecit Olympum.

Aggæi 2.
Petrus Dam.
serm. in nativ.
Domini.
Psal. 113.

Terramotu præterea Christi nouum è calo ad terras accessum prænuntiatum reperimus apud Aggæum, *Commouebo calum, & terram: & veniet de sideribus cunctis gentibus.* Eo terramotu, dum Christus in Berleem naseceretur, antiquissimum Romæ templum corruisse, testatur Petrus Damianus. quasi exine Romana tellus, ethnica superstitione, deiecta, septem elata collibus, in occursum conditoris assurgeret. Nimirum *Montes exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium à facie Domini mota est terra.* Terramotu quoque festiuissimo insignitus, Christi rediit triumphus, referentis è deuicto Dite manubias. *Ecce,* inquit Matthæus, *terramotus factus est magnus,* quodammodo gestiète tellure, & lapidibus ipsis præ lætitia exilientibus. Inter terramotus fragores, & lapsus ignium Sanctus in Apostolos Spiritus effusus est, terra veluti sese ad superna esserente. Denique, si maximis minora licet adijcere, terramotu Paulini obitus celebratus, eo terræ plausu uecti ad calum. Terramotu Ignatij Soceratis nostræ parentis è profana militia ad sacram traductio nobilitata. nempe trepidatum tunc est, turbatumque apud inferos. Consimili planè modo Franciscus Ignatij socius, Indorum Apostolus terramotum, qui in Insula Mauri ipso die Archangelo Michaeli sacro contigit; interpretatus est, bono ciues animo esse iubens: siquidem mali demones ab Archangelo pulsî, inter fugiendum terram concusserant. Faustissima hæc è terramotibus omina ducuntur à quibusdam timori aut demendo, aut seuando, terra etiã, dum mouetur, non tam quietem, quàm inertiam dediscerente. Alij contra terramotus in magni omen terroris accipiunt.

Lippoman. in
vita 8.
Paulini.
Ribadeneira
in flore Sanct.
par. 2. in vita
S. Ignatij.
Turcellin in
vita Xaverij.

Antiquissimum omnium ætatum memoriæ terramotum interea fuisse memorant, quæ à Deo Pharaoni, Ægyptoque inflicta sunt vulnera. Habetur id apud Eusebium ex Artapano, qui refert *Mosensem grandinam, & terramotum nocturnum excitaſſe;*

Euseb. l. 9. de
Præp. c. 4.

vitasse; ut qui terra hiatus effugerent, grandine interirent: & qui vitarent grandinem, terra hiatibus absorberentur.
 Neque terramotibus admixta grando, inter nostra supplicia defuit, dum apud nos toties lapidibus grandinauit. Grandini apud Aegyptios adiunctus est ignis. Quippe animaduertit Salomon. tunc *ignem ardentem in grandine, & pluuia coruscasse.* Quod significauit etiam David, dum dixit. *Tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni.* Et alibi. *Posuit pluuias eorum grandinem, siue ex hebraeo, lapidem concretum, ignem comburentem in terra ipsorum.* Denuo hæc grassata calamitas in incendio Vesuuiano. siquidem Deus *tradidit grandini iumenta nostra, & possessiones nostras igni.* Namque exanimata iumenta, dum lapidatum de caelo: ac non prædica modo, sed oppida etiam integra, vicique exusti. Illud præterea in Aegyptio igne prodigiosum, quod neque tenebras pelleret, neque pelleretur ab aquis. Etenim, ut perpendit Philo, *ignis splendor vincebatur à crassissimis tenebris.* Quod testatur Salomon ijs verbis, *Ignis nulla vis poterat illis lumen præbere.* Hoc in incendio Vesuuiano instauratum vidimus, dum Mons flammæ, flammæ noctem, ac tenebras funderent. Quod sit tunc, ut animaduertit Sapiens, *in aqua supra virtutem, ignis exardescerebat:* hoc planè idem nunc, geminato portento, contigit: dum, & incendium inter aquas vigeret, & ignis imperio: mare, & flammæ vnda decederet. Quamòbrem ad terrores cæteros terræ motus quoque crebri accessere; ut hos etiam, quemadmodum olim Aegyptios, *descendens sonitus perturbaret.* Quem porrò terræ fragor non exterreat: dum modò frementi similis, modò mugienti repente intumescit, assurgit, profilit, defidet: mox resultat spiritu reciprocante? Quid, dum fatiscunt parietes, crispant, concurrent, vibrant, atque ad uersu motu quodammodo inter se arietant? Quid, dum solum huc illuc inclinatur, decumbit, nutat, vndat, abscondit, iam iam aut imposta supernè recta, laxatis compagibus, labefacturum; aut, quod non rarò contigit, diducendum in hiatus, ac pene Inferos nostris aspectibus exhibiturum? Magna profectò sunt isthæc diuinæ iræ argumenta: quam tamen quotidie cumulatis sceleribus pro-

Sap. 16.
Psalm. 77.

Psalm. 104.

Phil. 1. 1. de
vita Moyse.
Sap. 17.

Sap. 16.

Ephrem.
Syrus l. 2. vi-
tarum SS. P. P.
proem. Lippö.
tom. 2.

uocamus. Audiamus quid in euentu perfimili dixerit sanctif-
 simus Vir Ephrem Syrus. qui terra, inquit, tremiscens sub
 nostris pedibus commouetur. ut nobis metum incutiat: &
 ne sic quidem ob nostram duritiem formidamus. vrbes inte-
 gra absorpta sunt, & loca ab ira Domini desolata: & neque
 sic trepidamus. Bella commota sunt, ut nos timentes Deum
 penitentiam ageremus: & neque sic conuerti volumus. Hæc
 ille. qui sermone etiam peculiari de terramotu multis pro-
 bat hunc seclusis naturalibus causis, sæpe e Deo ipso excita-
 ri siue ad cladem, siue ad terrorem. Id ethnici quoque cum
 animaduertent, è terræmotibus calumniam Christianis
 conlarunt: quorum culpa dicerent, terram concuti à negle-
 ctis, & iratis Dijs. Ita de terræmotu, qui sub Galieno con-
 tigit, testatur Origenes. eius causa sacra per totam urbem,
 totumque Orbem terrarum ingentia celebrata, addit Capi-
 tolinus. Adeo insitum est vel imbutis falsa religione pecto-
 ribus, terra labante, ad cælum confugere. Quod si apud
 eosdem ethnicos, ut testis est Plinius, *parietes incendiorum*
deprecationibus conscribebantur; mirum non est apud Chri-
 stianos, ut refert è Cedreno Baronius, Iustiniano imperante
 terræmotibus dirissimis perculsa Antiochia, dum publica
 priuataque ædificia iactarentur, ac passim assultantia tecta
 corruerent; domorum fores ad sistendum, auertendumque,
 terræmotum, ita conscribi cœptas. *Christus nobiscum sta-*
te. vrbe exinde indemni: cum tellus, quæ ad Christi vltoris
 imperium desæuebat, ad eiusdem nomen, ac nrum con-
 quiesceret. Enimvero terræmotus non semel à Deo ipso im-
 mitti, è sacro codice compertum est. Terræmotu ad tur-
 barum sonitum summisso, muri Hiericuntini conciderunt.
 Terræmotu præferente miraculum, ut Salianus animaduer-
 tit, exercitus Philistinus ad interuersionem deletus. Terræ-
 motus, Christo moriente, supra Naturæ leges exhibitus,
 duodecim, ut narrat Plinius, vrbes in Asia proruit. quan-
 quam tunc quoque diffiluerunt Montes; abruptisque in immē-
 sum hiatibus, quot voragine, tot ora tellus aperuit sui con-
 ditoris interitum conquestura. Postremo, ut sileam de cœ-
 teris, terræmotus extremum Orbis terrarum præcurret ex-
 cidium. quod ipsemet Christus præmonuit. *Erunt*, inquit.

Orig. contra
Celsum. Ca-
pitol. in Galie-
20.

Plin. l. 28. c. 2.

Baron. 10. 7.

Paraphr.
Chald. in 10-
sue c. 6. Saliã-
tom. 3. anno
2964. nu. 67.
Plin. lib. 2.
cap. 48.

Matth. 24.

ter-

38
HIERONYMVS

MARCHESIVS

E SOCIETATE IESV

AD GLORIAM

Prouinciali in Prouincia Neapolitana.

CVM libellum de nouo in yniuersa Calabria terramotu à Patre Iulio Cæsare Recupito Societatis nostræ latinè conscriptum, ij, quibus id commissum fuit, recognouerint, & in lucē edi posse probauerint: nos, potestate nobis facta à Reuerendo admodum Patre nostro Generali Mutio Vitellesco facultatem, vt in lucem edatur, concedimus: si ijs videbitur, ad quæ editio librorum spectat. Neapoli die 26. Septembris 1638.

Hieronymus Marchesius.

Admodum Illustriss. & Reuerendiss. Domine

Vidi hunc librum, & censeo imprimi posse. Dat.
Neap. 5. Septembris 1638.

Alexander Russus Canonicus deputatus.

Idem dico.

D. Io. Dominicus Aulifus, Canonicus Deputatus.

IMPRIMATUR

Alexander Lucianus Vic. Gen.

AD EMINENTISSIMUM,

AC REVERENDISSIMUM

S. R. E. Cardinalem

BARBERINVM.

IULII CESARIS RECEPIT

de Societate IESV.

De nouo in uniuersa Calabria terrae motu

congeminas nuncios.

DESTINATA sibi noua calamitas cruci-
tatum semel Vesuuij codibus calamumj
congeminato nuncio, dum clades con-
geminatis. Deuouet etiam sibi, Fran-
cisco Cardinalis Amplissime, nomen il-
lud tuum, quod claritatem auxit incen-
dio, ac fama flammam nobilitauit.
Brupio illa Vesuuijana quaedam clades

peperit, quaedam praenunciauit. Infortunium illud appella-
ueram; sed infortuniorum vaticinatio saec. Incendium praer-
ferabat: sed portentosus erat comera, ex editissima aeris

F regio-

regione, oppidorum, urbium, prouinciarum stragem, pan-
 cis post annis, veluti cauda tracturus. Progor illis inter pro-
 digia recensendus, qui distitas quoque regiones exterruit,
 celsi sonitus vesiti elasticum, quo tota Messana regno
 bellum indicabatur. Terramorus istis, quibus quatuor, vel
 quinque oppida corruerunt, parua velitationes erant, ma-
 ioram irruptiones certaminum, & prima quaedam tenta-
 menta pugnandi. Pronunciaueram absoluram plane trage-
 diam, ac reditum sepe futurum: sed iustus iniuratus ex
 integro, quaeque malorum extrema videbantur cadentium,
 exordia fuere nascentium. Denique multo acrius, ac ve-
 hementius Vesuiant incendij cineres recaluere. Rem ita
 contigisse, vt subijciam, ex auctoribus fide dignis comper-
 tum. Dies intertrebar Martij mensis vigesima septimus,
 qui in Sabbatum inciderat, nobilem a palmis appellationem
 fortitum: ne palmae sine cordibus forent, mox funestandum.
 Hora dara iam erat prima supra vigesimam. Sole ad occa-
 sum vergente, quasi luctuosum spectaculum auersaturo: cum
 terra repente mota Calabriam cum citeriorem, tum vltio-
 rem, celeberrimas Neapolitani Regni Prouincias, qua con-
 cussit, qua diruit: Messana Vrbe finitima, e damno non
 exempta, Neapolim e metu Nulla pati tam ingentis praes-
 ensio, ante animaduersione exitio, quam periculo. Terra-
 morus nomen vnicum, sed pernicię multiplex, non vno te-
 nore stragem edidit: sed alienbi densius, elementius alibi di-
 uina, credo, dextera motu twice. Et veluti circumducente
 cladem. Hanc in primis passa Consentia, Calabriae citerio-
 ris caput, altera regij magistratus sedes, vrbe politissima, et
 vium, & antiquitate percellbris; ostentans insignia septem
 collium; quod in totidem videbatur locata cum oppidorum
 corona, quodam veluti lusu nature Romam paruulam effin-
 gere committentis, duplici flumine Cras, & Busento vnus
 Tyberis vices impientibus. Magnificentius hic gradata
 calamitas multe domus dirute, quassate omnes. Duae ca-
 stri tarres plane solo equare. Quatuor afforgebant murali-
 bus in fastigio panis distincta, siue ad spectaculum, siue ad
 munimen. Nunc vna vix superest. Nam duobus terramo-
 tu deiecit, tertia superiore anno fulmine ista decidit. Scru-

Leander. Al-
bers. descript.
Italiam 7. re-
gione. Henri-
ci Baach. in
descript. Re-
gni.

uate, sine ullo tormento bellico, turres, tres fragores duos,
 cœli alter, terra alter, in vniuersæ arcis ruinam cœlo, terraque
 quasi inuito sordere, conspirantibus. Neque multò minor in
 palatio regio adfuit. Quod olim Etrorum Hispanorumque
 regia, cum Galli Neapolim obnoxiæ, nec nihil admiran-
 dum tenet, præsertim lapideam, seu em, quasofque parietes: ve
 damnata videatur ad supplicium domus, in qua ceteri dam-
 nabantur. Neque ante templa fuerit immunita, aut tutiora
 conobia. Turris, Christiano reu, regia munificencia, ad
 ingentis tympani loculamentum, extructa, Archiepiscopalis
 æmpli ornamentum, supra eodem sacran, decubuit, atamque
 dificia. Duo præterea Patrum Francifozuorua: conobia
 conuerunt, vt ne ipsis quidem noorum æfyllis vlla fuerit in-
 hac glade, fecuritas. Collegium Societatis Iesæ occupauit
 finam, quam non multò post vetustas, nisi set: tribus ta-
 men cubiculis, que firmiora erant adhuc stantibus, sed rimosis.
 Quod vitium in alijs etiam apparet edibus: que terræ motus
 superstitio, solo, parietibus, lacunulis diffisis, per imena-
 nes hiatus perspicue casum mittantur. Itæ in ædificia vrbis
 sequitur, sed indultum civibus. Habuit hęc submruina spa-
 rium, & terræ motus inuicem lentior impuissit incolas, vt in
 aperta planities, atque in loca tutiora profugerent. Vigi-
 ti circiter oppressi periere (numerus in tanta eius vrbis ce-
 lebritate perenignus) quibus forsasse aut segnitias, aut
 ægra valetudo pedum celeritate, in talibus malo præcurren-
 te remedia. Vni tamen fuga, mortem, aut maturauit, aut
 intulit. Mercator cum ad officina forensis quid negotij
 penagaret, ac terræ motu obirepente, in ampliore mis-
 placam: quanta maxima poterat celeritate: proriperet, in
 deciduum parietem incidit: ac magnificam adimstruissit
 ellus splendide decubuit, incolam ioculo, vnde prodierat.
 Futurus documento mortalibus, frustra nos mortem effuge-
 re: que, dum relinqui putatur a tergo, obuiam se commo-
 strare fronte. Hunc tectis fuga ad lethum impulsit: alter
 pietas memoranda in posteris exitum dedit. Barbara Telesia,
 claræ generis femina, primo terræ strepitu territa, conuulsa
 domus egressa: timere se intuum eduxerat. Sed mox, vt ani-
 mum recepit ex metu, mentem subijt filij, in terræ ortis fan-

Henrich.
 Bacch. in dô-
 script. Regni.

ces desertus; cui per aratulam nec consilium, nec vires sup-
 perebant ad fugam: Hac memoria sui immemor, per ta-
 xa, per pericula, per ruinas, eod-interrita redijt; unde patiens
 profugerat: fortius quidquid accidisset lauro, si cum charis-
 simo pignore communem vitam, mortisque aleam tabijfferi.
 Verum, dum mater puero inconsuletis consuleti, quam res
 poscebat, improviso tecti delapsu in maerore complexa uter-
 que perijt: suffocata etiam prole; quam mulier nonnum-
 enixa conceperat: Quatuor sanè in vnico euentu portenta.
 Barbaram premit pietas. Vnius quaesita incolumitas eria,
 capiti extinxit. Vni mors obtrigante vitam: Huic, vna
 rus euasit in unum. In scholis etiam, quas vocant pijs,
 tras aut quatuor pucri occubuerunt, qui inter ipsa aetatis pri-
 mordia, omnium primæ legendi rudimenta discerent, extremam
 parti didicerunt: inter elementa Grammaticæ; duriore hausti
 elemento. Patres tamen; qui tam pio varabane operi, om-
 nes integri, illa sique. Consilijs Dei prouidentia in parti-
 bus nostræ Societatis eluxit. Nam ij omnes, quorum cubi-
 cula conederunt; foras prodierant: eorum, qui intrastade-
 rant; cubicula subsistere. Inter hos ille, qui hoc anno in
 Archiepiscopali templo summa cum laude concionabatur;
 eum ad insequentis diei concionem totus incumbere, ter-
 ramotus ab ea cura diuulsus, aliud caput cogitationem, ac
 pedem auertere. Mirum dictu, quacumque ille gradum so-
 cissit, illico parietes, tectum, scilicet relicta: ergo ruebant;
 quasi tantummodo expectaretur ad hanc inuicem in
 columitas. Diceres consinuisse se illa tantisper, ac vultu
 tinnifone sederent. Magister exijs vnus, qui Grammaticam
 in eo collegio docebant; terramotu exaudito, discipula-
 hos praimit ad fugam. Intervallum datum, vt omnes pedem
 efferrant: Cum ad ianuam accurrerent, edificij pars ante
 fugientium oculos eorūens fores obstruxit. Territi regredi,
 ac referre cursum vnde dissiagerant. Sed inter eundem, ex
 altera parte, primo superstant cubiculum, mox etiam scho-
 la vacua cecidit. Oculis vndique exiit, nullus iam super-
 stans fugio locus; perdurante adhuc terramotu, atque
 identidem ingrauescente: ita vt consistere non possent, pro-
 gredi non auderent. His vndique circumscripti periculis, dum

ex omni parte fugam adstant, ex omni etiam ruinarum
 obiectu intercluduntur, animaduertit magister subiacentem
 scholam adhuc integræ angustissimum fornicem: qui, submis-
 sis ingredientium cœtibus, quatuor aut quinque vix cas-
 peret. Eripse se, celeriter contulit: quonque incredibile
 videbatur, viginti discipulos (nam forte ceteros ad suum
 quomque pagum dimiserat) in eundem angulum sibi heren-
 tes intravit. Testis hinc, inde, alijs ruentibus, alijs miran-
 tibus, & iam iam in cumbentibus ad ruinam, unde his inpos-
 pueri flere, conclamante, magistri opem deposcere, conge-
 minatis his vocibus, perimus, pater, perimus. Iam exci-
 tatus collisione, castrisque lapidum pulvis, vsum oculorum
 adstreraente, quæ tuadi posset vlla ex parte apparebat: cum
 subito audita vox magistri alterius, cum, qui delitoscibat, qua-
 si extinctum se hilitatem appellantis. Ille in circumfusâ caligi-
 ne, cœ gradum diraxit, unde sonus accipiebat, acciperag-
 gestos obices, & saxa undique collabentia, non tam ambu-
 lando, quam reptando, tandem ad plateam euisit, puluere
 lentus, ac seminiups. Mox sequaces pueros vocat, manu-
 epe eodem, perduxit integros, se spinesque: ne vno quidem
 vel mutilato, vel laeso. Hæc ita narrati, & ab eodem ac-
 cepti, inuicem quidem, quia vera, & comperta: Dei numis-
 se nihil parum, prudente se vel in paruis. Non minor in alt-
 terius, in columbia, rate admiratio: Nam, dum Philosophiæ ma-
 gistro, & schola corruit, & cubiculum, ipse vniue. calami-
 tari subducitur. Enimvero, mane discipulit vacationem, &
 respertina, lectione, poposcorant, magister annuerat: idque
 præter morem, non sine diuino iuuu. Quippe gymnasium
 eo tempore articulo cecidit, quo homo elabi, potuisset, schol-
 lis etiam, quæ effugiendum, fuerat, repente diffractis. Itã
 le, dum suo se, ac discipulorum orio, indulisse, putauit, in-
 dulserat, & vacaturus à labore, vt vacaret à funere. Idem
 inopinatè ancirus, ad templum, paulò post delapso cubiculo,
 unde discesserat, lachrum, se licius, effugit igharus, quam si
 puenisset. Castrum cordatè his, eum ad ruinosi templi so-
 tes terra, motus initia, præsenisset, nihil moratus ad plateam
 euasit: vbi myllos reperit lymphatis, similes, & iam con-
 sternatos in fugam: qui, sacro dore conspecto, noxarum ser-
 ludio

lutionem lamentabili voce, nec sine lachrymis, periret.
 Ille aliena magis memor factus, quam sua, singulis culpa-
 rapim audita, (quod in rebus extremis licet,) singulos etiam
 ocysimè ab omnibus exiit. Ita breuissimo temporis
 spatio, neutrum circiter confessiones excepit. Quod alii Pa-
 troa inter fugam pariter praestiterunt, quasi Porthorum more fu-
 giendo bellarent. Profecto vnus tanta tremor cunctis ter-
 morem incusserat: atque inter allisiones lapidum, couda-
 fixa scindebantur. Augēbat terrorem (horribilis ex imo
 beatus, subinde quidem atrocior, sed inodidus spiritu per
 quadrantem (tamdiu enim prima hac terra: tota teneb.)
 tempus tanta fragi perbreue, vni terrae motui longissima:
 Ingerēbantur oculis puluere: è ruinis elata nubes, quae se-
 reno caelo diem obtulerat: in vna nua, non vide-
 re quatenus liceret, quod in inmani alio tremore, sub
 Traiani imperio, contigisse testatur Dio. Exaudiebantur
 dissonae voces hinc expectare, hinc ire iubentium, & fugien-
 tes ipsa quoque festinatio morabatur. Feriebatur etiam aures
 adiuua vnde quaque carentium fragor, qui tota tota ad-
 strepebat: & puerorum vagitus, etulatus mulierum, vni-
 rum clamor timoris index, ac doloris omnialare loca com-
 plexerat. Sed breui fuga cūsum solitudinem vrbi sequit.
 Itum est ad campos, extra pomerium, prope vrbea: ibique
 pernoctatum sub dio: vt coelum spectare cogerentur, quos
 tellus expulerat. Planitiem, ad quam quasi dæro signo aduo-
 lauere, Paradisum vocant: magnifici sane appellatione, &
 ea ipsa ciues alliciente, vt eò se reciperent: à gehennae ter-
 coribus, quos in vrbe reliquerant. Eumvero Paradisi tanq-
 simulachrum quoddam exhibuit, cum nihil ibi, nisi precor,
 imploratio numinis, scelerum detestatio, suspiria lachry-
 ma: Christi apud delicias. Nam cum eò ciues, vt dictum est,
 ac Societatis Patres vni que confluxissent, à vigesima pri-
 ma hora ad noctem vsque dimidiam noctis confessione eluen-
 dis vacatum. Profecto nox illa diuina plus lacris actualis, quam
 multi Soles. Campus in templum struatus, quando tem-
 pla iacua campos abierant. Illud etiam scitu dignum, quod
 cum summi iuxta, atque imi, pueri, senes, mulieres, virgines
 rursus mēuerent, collis iuris patere, lignea velati

Dio in Tra-
 iano.

tentoriola (Barracchas appellant) mira celeritate struxere, delecto à viris primoribus loco nostris Patribus propinquire, quò promptius esset ad confessionem perflugium. Crederes omnes ad militiam adscitos, castra ibi metatos, bellum inferis indixisse. Neque, si quis obfirmatior fuisset in scelere, excitamenta ea nocte defuere ad pietatem. Viginti quatuor terræ motus identidem numerati, quasi ferali sonitu diæ iræ furiales horæ distinguerent. Ita nox inter terræ fremitus, pauoremque mortalium transacta lamentis, clamoribus, precibus. Vt illuxit, stragem dies ostendit, quam nox, vmbraque cælauerant. Commouit omnium animos miserabilis patriæ vrbis aspectus, in qua viduata iam ciuibus nihil aspicerent, præter fragmina lapidum & dirutas, aut semirutas ædium potiùs vmbas, quàm ædes. lacebant alta palatia: & tot seculorum labores vnus dies pæne momento consumpserat. Ne hora quidem interfuit inter urbem celeberrimam, & nullam. Ita non hominum solùm, sed urbium quoque funera destinantur. Nunc quando, quæ supersunt domus ruinarum nunciæ, rimarum plenæ, vacuæ adhuc sunt, & inhospitales, urbem ciues ad opportuniorem situm traducere, ac denuo extruere meditabantur, reuicturam fortasse viuaciùs ex interitu. Iam dominicus ille dies affulserat, qui Christi triumpho, & sacratum distributione palmarum Christianis solet esse lætissimus. Sed quis festiuè palmas potuisset accipere, victoriæ insignia, inter tot magnas iacturas, & maiora pericula. Tamen deprecante populo, annuente Archiepiscopo, ara nostrum prope tentorium confestim erecta: ibique non eo solùm, sed cæteris quoque hebdomadæ sanctioris diebus sacra rite peracta: pompa quidem, vt ferebat necessitas, incultiore; sed inter Christi Domini inferias, ad lachrymas, luctumque cultissima. Non vnquam sacri maiore pietatis sensu traducti dies. Supplicationes & frequentius obitæ, & ardentius. Emicuit in hoc Patrum Cappucinatorum ardor, agmen ducentium, & se loris acerrimè verberantium, cruentato tergo, quasi firmum cum Deo foedus eo sanguine sanciretur. Sequebantur puellæ deiectis oculis, laceris genis, effuso capillamento, veluti crinium soluta lege, qua neciebantur, vt necerent. Excipiebat has turba-

mulie-

mulierum : quarum aliz pugnis ora tundeant, lamentabili edito sonitu, quo præfixæ mortuos deslere solent: aliz etiam, robore plusquam fœmineo, spinis, clavis, cultris se asperimè lancinabant. Nec viri deerant, qui aculeatis se flagris discruciant, partim saccis induti, partim respersi cinere; supplicia de se ipsi sumpturi, quæ Numinis ira deposceret. Antiquam eò ab Assyrijs traductam Niniuen credidisses, ad saluberrimas lachrymas non Ionæ, sed terræ clamoribus excitatam. Hæc non modò inter luctuosæ hebdomadz tenebras, sed in luce etiam Paschatis spectacula exhibira: vt vel ipsum lætitiæ diem tanta calamitas funestaret. Accesserat ad doloris cumulum fames, ditissima in opum carnificina. Nam ex vicinis oppidis plurimi, qui bonorum omnium iacturam fecerant, confugere coacti ad urbem, seu veriùs ad campos, ad quos asportata vrbs videbatur. His, religiosorum Patrum industria, ditiorum liberalitate, commeatu ad visum suppeditati: ne conficeret incolamitas, quibus ruina pepercerant. Hæc ferme mihi de vrbe Consentia iuculentissimi testes, qui interfuere narrarunt. Sed nescio quo pacto terræ motus in vrbe quodammodò se gessit. vrbanis, larum magis exitio, quàm hominum: in oppida vires totas, ac furorem effudit. Nam Consentia terræ motus principio mitior per interualla desinuit, vniuersam stragem triplici succussione partitus: in locis verò finitimis castella tunc desiere, cum coepit. An quia in his minus firma ædificia primus terræ assultus deiecit? An quia, Consentia ad montis radices locata, oppida editiorem partem occupant collium, prona magis ad præcipitium, & calum. Quidquid id fuerit, Altilia, Belsitum, Aprilianum, Figlinum, Mortæ duæ, Dominici duo, S. Pearus, S. Stephanus, S. Hippolitus, S. Benedictus, Cellaria, Pedaciùm, Petra ficta, Spezzanum duplex, Mangonum, Paternum, Zompanum, Carpenzanum, Roblanum citius perire, quàm narro. Spatium, quod satis fuit ruiuz, pœnè commemorationi non sufficit. Cæteri vrbanis pagi, qui octoginta quinque in iisdem collibus numerantur, magna ex parte diruti: tantummodò non deleti. In gens in his mortalium strages, malo velociore quàm fuga. In oppido Roblano, quod olim Caroli V. hospitio, nunc multi-

multitudine incolarum pœnè urbem æmulabatur, cui sube-
 rat, viginti supra octingentos extincti, faucij octoginta. In-
 ter hos Episcopi Umbriaticensis ex fratre nepos, parente,
 dobus fratribus, consanguineis plurimis, maiore bonorum
 parte deperdita, superest tantum ad lachrymas, Multi in
 adibus sacris enecti reperere ibidem lethum, ac tumulum
 quasi pompam inferiarum ferente, non expectante fato. Ea-
 dem pœne vastitas ad alias eiusdem prouinciæ vrbes, & op-
 pida larius peruagata. Terinæ altera pars deiecta, altera in-
 tacta: aduersa, & prospera velut ex æquo partiente fortuna.
 Iniquiorem illa præbuisse se ciuibus, si cum terremoto ef-
 fugerent, in incendium incurrisent. Nam domicilia in cæ-
 po è tabulatis conflata ignis fortuito indeptus magna ex par-
 te combussit: ne lignea vrbs feliciores foret, quàm faxea. Pul-
 uerietiam tormentario applicitus, e sclopiis contra latronū
 impetum instructis, æneam glandium tempestatem excussit:
 memorabili edita pugna, nullo milite, nullo hoste. Terin-
 nenses opportuna sibi fuga consueverunt, modò terræ pro-
 fugi, modò flammæ. Murgantia plenius cladem accepit
 planè constrata solo, maxima cum interreccione ciuium.
 Illæso quidem Episcopo, sed ad tantam egestatem redactio,
 vt tres tantum numuli superessent. quos ad Archiepiscopum
 Consentinum misit, testes inopiæ, & solitudinis: cum, &
 pecunia deesset, & ciues. Besidijs clades leuior intactis in-
 colis: domus tamen quate factæ habitatores respuunt. Mi-
 tius actum cum Patyco, vbi exceptis paueulis, steteret tecta.
 Marchionis palatio minæ intentatæ potius, quàm ruinæ.
 Durissimè omnium cum Sciliano, vbi censa incolarum ca-
 pita supra quinque millia cum laribus partim oppressa, par-
 tim absorpta, in immanem terra subito dehiscente voragi-
 nem. Euasit cum paucissimis regius gubernator. Qui, cum
 sortè spatiatum isset ad campos, iamque aures, animumque
 percelleret terræ motus, reuertit illico ad oppidum oculos:
 neque oppidum vidit, neque templum, neque tectum ex ijs,
 quæ mille, & eo amplius, densatis circumfusa fastigijs pau-
 lō ante suspexerat. Vitam gratulatus ipse sibi, subditis, ac
 ditione deleta, vt vacuum gubernandi se sensit munere, præ-
 ceptis fugam corripuit, per agros, per saltus, per vias, per
 aqua:

*Terina: ex Or-
 telio, nunc
 Mantia.*

*Murgantia,
 nunc Marto-
 rano ex Bar-
 rio.*

*Besidia nunc
 Bisignano ex
 Ortelio.*

*Patyco, nunc
 Paula, ex Bar-
 rio.*

*Blanda nunc
Beluedere ex
Ortelio: Thu-
rium, nunc
Terranova
ex dem.
Syphaeum
nunc Castro-
willari ex
Maxzella.
Cleta, nunc
Petra mala
ex Barrio.
De Regina
Cleta Lycophron apud
Ortelium.*

auia: tota ea nocte errabundus; donec à locorum peritis
Consentiam deductus est, vrbis infortunio pagi exitium so-
laturus. Ne plura in re tam lugubri, varia alijs eiusdem pro-
uincia vrbibus, oppidis, pagis fortuna fuit: Ruscianum, ,
Blanda, Thurium, Rende perstricta leuiter. Sypheum, no-
uam Pandosiam ad antiquæ vestigiæ excitatam, Rouitum, ,
Citrarum, Laum, Platicum, Cletam denique olim sedem,
Amazonum, Cletæ Reginae domicilio celebrem, castellum
nunc obscuri nominis, clades affixit ex parte. Castilio ma-
ritima, Rosa, Luzzum, S. Lucidus, Nuceria, Grimaldum, ,
ita penitus consternata, vt non tam deiecta crederes, quàm
erasa. In his æquauere ruinas funera. Nulla tamen res ma-
gis saluti fuit, quàm in terræ procella cœli serenitas. Hæc
multos ex vrbibus, oppidisque ad suburbia, ac villas allexe-
rat: quò colonos omnes serialis diei minimè feriatu labor
impulerat. Campis tamen clades impar, par metus. Tur-
batum quoque, ac trepidatum in agris. Conspexere, qui
aderant, herbas repente, arbores, syluas integras circum-
duci; quasi iam ex his extructa nauigia marinis fluctibus æ-
stuant. Turres, quæ ruralibus castris impositæ, atque in-
ter plantas, per interualla, dubium an consistæ, an conditæ,
colles mira varietate distinxerant, ita funditus cecidere, ,
vt ne vestigium quidem extet posteris indicaturum, vnde
turres assurgerent. Terra quippe non diducta in latera, sed
rectâ sursum, deorsum assiliebat, ita ædificia conuellens, vt
in se ipsa subsiderent. Quocirca, sub terremotus initia, ,
quidam Consentia e nostri Collegij fenestra, herbas vidit, &
arbores subsultantes, quasi choreas saltibus agerent, fau-
stum ad speciem exordium in funestissimam tragediam de-
fiturum. Montis etiam eidem Consentia impositi, que
veterem appellant, fastigium magno fragore desiliit, quasi
extremi iudicij imminente die illorum vota audirentur, qui
dicerent *montibus, cadite super nos, & collibus operite nos.*
Tam ingens in campis clades rusticos, ceterosque, qui ru-
sticatum ierant, ad fugam impulit. Per syluas, per vepreta,
per rupes se dedere præcipites, quasi prædonum manus vrge-
ret à tergo. Vt deuentum non iam ad vrbes, & oppida, sed
ad reliquias vmbaticas oppidorum, atque vrbium, lapidum
tumuli

xumuli commonstrauere cladem. Tum verò, metu in mi-
 sericordiam verso, sublatus ad cælum clamor lares, patriam,
 parentes, liberos, conjuges lamentantium: quo gemitu al-
 lisi denuo colles, ac iuga montium resonabant. Tum ad ef-
 fodiendas ruinas incubuere. Quisque arc hitectum, quisque
 fabrum murarium, quisque manipulum agebat. Nulli va-
 quam vsui opportunius vomer adhibitus, quem coloni ex
 agris retulerant. Refossa humo, multorum corpora educta
 adeo lacera, vt vix vlla pristinae formæ imago appareret, ni-
 hilo fecius ac passa lanienam ab hoste. Alia modicè elisa,
 oris habitu post recens fatum, inter vitam, ac mortem an-
 cipiti. Calentibus adhuc membris relictus in vultu stupor,
 & quidam acer ad assurgendum conatus, sed irritus. Extra-
 cti nonnulli spirantes, inter supremos singultus, luce recep-
 ta, quam mox amitterent, vt paruo interuallo bis perirent.
 His non auxilium allatum, sed solatium; ad hoc vnum ela-
 tis, vt mox iterum efferrentur. Non paucis etiam tempe-
 stivè subuentum, quos ruina non tam obruiuerant, quam
 obtexerant. Hi ceteri superuixera periculo, plerique aliqua
 corporis parte mutilati, pauci integri. Nec dubium quin-
 alij quoque euassissent, nisi terræ reciprocante motu, cum
 non tecta, sed ipsæ ruinae iam ruerent, & saxa hærentes in lu-
 brico, ac subeuntes opprimerent, misericordia rursus in me-
 rum versa, a cœpro opere abstinuissent; alieno exitio, quid
 sibi timendum foret, admoniti. Illorum sanè miserauda con-
 ditio, qui tunc omni ope deserti, nec subita morte defuncti,
 aliquandiu inter ruinas vixere, vt eò atrocius inciderent, quò
 lentius. Quanam porrò mens illis fuit, cum mole lapidum
 obruci, nec extracti, in terræ visceribus tumulati ante fatum
 nocte oculis circumfusa, nec liberè inter angustias meante
 spiritu, susque, deque, & à latere circumsepti, neque aditum
 haberent, quo sibi opem ferrent, nec quo deposcerent? In
 ea rerum alea constituti, vt fame tandem, in mœrore, pœdo-
 re, & rumis omnibus enecandi, lethi quodam veluti stilli-
 cidio, nec diu viuere possent, nec citò mori. Hos non an-
 te cupido salutis incessit, quàm desperatio: nec prius animi
 defecere, quàm vires. De Sciliano iam euerso accepimus,
 debiles auditos è solo gemitus, voceque confusas, facili co-

nectura ab oppressis imploratam opem superstitum. Sed
 planè incassum, quod obrecta voragine, absorptis ædibus,
 paucorum labori tam altè obductæ moles obssisterent. Ad-
 mirabile id, quod ab oculato teste accepti, repertam prope
 Nicastram, inter ruinarum monumenta, mulierem dubium,
 an metu examinatam, an fame: in tantulum verò in eiusdem
 vasis vitrum, appressis labellis ad vbera, & hausto vitæ pa-
 bulo è mortua. Incredibile id meritò videri posset, nisi re-
 centissimo exemplo attestaretur antiquitas. Nam post in-
 gentem Antiochiæ tertiam motum sub Traiano, *remmem,* in-
 quit Dio, *vinum inuenire potuerunt, præter puerum, qui*
matris mortua sugebat vbera. Aliam præterea refert serua-
 tam, quæ suo se lacte pauera, ipsa sibi nutritrix, & infans. Tra-
 ditur quoque de alijs in casa consimili, incisa dentibus vena,
 aliquandiu suo se sanguine sustentasse: cum resorberent, quæ
 fuderant. Quæ nunc tragica tot hominum millibus euen-
 rit, quorum plurimi nec repente extincti, nec discrimini
 opportunè subducti, Deus profectò nouit: nos silentio in-
 uolueri cogimur, quæ tenebris inuolueri cogitare horret ani-
 mus, refugit calamus scribere. Illud tamen præterire non
 possum commemoratione dignissimum, quod ex ijs vmbis
 flammæ maleficio veriùs, quàm beneficio euasit in lucem.
 Quidam, ruente æde sacra, trabibus fortè superstantibus, in
 fornicato aliquo inter columnas incolumis seruabatur. Sed
 profectò iudicia Dei abyssus multa. Nam cum ij, qui lapi-
 dum aggeres perscrutabantur, cadauera, quæ commodè pos-
 sent, efferrent, reliqua concremarent, ne eo halitu, è motu
 terræ lues aëri gigneretur, tabulata, ac stramenta igne cõ-
 cepto, & flamma late fusa, sedem corripueri, eum quæis ea
 iactatione desederat. In se hinc incendio absumptus: & quo-
 dammodo sibi met aduersante natura, quem terra demerse-
 rat, ignis extinxit. Miseram sane conditionem mortalium,
 quibus ad vitam vitus, mille ad lethum aditus patent. Huic,
 de quo diximus, ignis exitio, alteri aqua saluti fuit. Ferunt è
 pastorem, patens cœ terra motu voragine, illico voraturum
 cum grege: sed cum eodem tempore, (fidem liberens, qui
 oppignoratunt: equidem plura trascribo, quàm assero) tor-
 tuem ex hiatus terra summitteres, eodem impetu reductum

Dio in Traia-
 no.

ad auras cum pecore, quod terra rapuit, aqua reddidit, atque recipit. Ita ille semel terræ motu, de mo in inundatione iactatus, duplici infortunio felix, planè perierat, nisi bis periisset. Consimile de Garzia Toletæ Neapolitanæ arcis præfesto à maioribus nostris accepimus. quem aliquando classe vectum prior vnda è puppi ad mare proripuit: posterior è mari ad puppim rediit, ex congeminata sæuitia incolumè. Ita non dispari euentu de duplicato veneno, quod vim prioris inhiuit, Ausonius sic lepidè cecinit.

Et, cum fata volunt, bina venena iuuant.

Ausonius in Epigr.

Neque in terræ motibus insolens, nouas aquarum erumpere scaturigines. Nam in monte Coryco, post terræ concussum, nouas fontium exiliisse scatebras, Theophrastus testatur. Quod etiam in bello Mithridatico prope Apameam Phrygiæ urbem euenisse traditur. Nunc quoque hunc terræ motum sequutos, nouos exitisse amnes prope Lametiam, incertus rumor vulgauerat, omnia in maius tollente fama. Sed facilè idem fluius ruinarum obicibus aliò derivatus, noui speciem præbuit. Iam locus admonet, vt à citeriore ad vltiorem Calabriam gradum tandem hæc narratio faciat. Huius caput Catacium, altera magistratus regij sedes, vrbs & celebritate ciuium, & quod Gallorum obsidionem poene sola dispulerit, fidelissimæ appellatione pernobilis. terræ motibus plerumque obnoxia, ac sæpius hoc defuncta periculo: nunc grauem in ædibus passa perniciem, leuem in ciuibus. Quinque tantum ex hoc terræ assultu capita desiderantur. Inter quæ Ioannes Dominicus Bulotta, olim Romæ Canonicus, tum Episcopo Catacensi à secretis, postremò Episcopi S. Marci Vicarius, qui longo morbo vexatus Catacium rediit: vt cæli clementiam captaret, terræ sæuitiem expertus. Nam ab Episcopo comiter exceptus hospitio, ac pristina valetudini redditus, cum in æde maxima quadraginta horarum in posterum diem apparatus pie operam daret, ad primos terræ succussus, ac murmura, illico in fugam effusus, in parietem ruentem incurrit, quo oppressus interiit; sospitibus ijs, qui steterant. Ita nihil illi magis exitio fuit, quàm cupido salutis, nouo experimento testatus per sepe euenire mortalibus, vt mortem arcessant, dum arcent. Par domus

Theophrast. Conimbr. in Met. lib. 1 l. 6. 8.

Episcopalis, templique calamitas. Nam aula, antierius cubiculum, facellum, funditus corruerunt: & quidem tum domesticis, tum hospitibus vacua, sine casu, sine consilio: lapillis fortasse, ut sit, deciduis ruinae praeuncijs, ac praemonentibus fugam. Episcopus in interiori cubiculo cum nostrae Societatis patre, ac duobus alijs negotia pertractabat. Hi duo desillere. Episcopus cum patre subsistit: utque id sibi in tuo praestitere, quod in rebus extremis solet, rei exitum opperiri decernunt, qua se clades inferret, qua vitaretur incerti. Caeterum multae domus prostratae, concussae reliquae: adeo ut hic quoque, vacuis tectis, ligneas in campis adiculas effluxerit ingeniosa necessitas: aliud veluti vrbe traducta, & Scytharum more, versatili. Adhuc post duos fere menses elapsos, dum haec scribo, degunt plerique extralares, alij extra urbem, ante patriae aspectum velut exilio multati. Hic quoque supplicationes decretae, quemadmodum de Consuetudine diximus: itumque ad lachrymas, ad preces, ad vota; cum noui semper per interualla terrae motus infremere. Sed quoniam his malis Catacenses assuetudine prope obcalluerant, terrae motus post viginti dies instauratus atrocior, ciues ad commune consilium impulit, ut fastigiata demoliti palatia, humiliora tecta construerent. Quando nimis elata fulmini obnoxia, non caeli solum, sed terra quoque motibus subiacent. Maior in reliqua prouincia strages, quam ut apud exteros repertura sit fides. Inter prodigiosas fabulas posteri recensent, quae seriem nobis texunt historiae. Magna urbium, atque oppidorum pars diruta. Nicastrum, quod paulo ante in Calabria ostentabatur, nunt ubi fuerit, quaeritur. Haec vrbs funditus euerfa cum ciuibus exitum habuit, vbique terrarum, publico luctu, descendum. Intererant in Franciscanorum templo horarijs precibus mulieres promiscue, ac viri ferme sexcenti, musicos inter concentus: cum resonante longe aliter terra, templum, turres, tecta, muri, vrbs denique tota corruit; primo exiliens, tum decumbens, demum in se sepulta. Consepulta magna pars etiam. tria millia perhibent. Non plura in bello funtra, cum magna clades insigitur. Vicos etiam, ac finitima vrbi oppida idem turbo corripuit. Perlegi quaedam eorum

Nicastrum
Mangino. Nicastrum alijs.
Numistro
Ortelia.

epistolas, qui diuino beneficio euasere, vnus sub fenestra, alter sub portæ fornice, tertius capite in foramen ingesto: omnes, reliquo collabente ædificio. Quidam præterea, cum per arcam ambularet arci subiectam, hancque suspiceret pronam, ac præcipientem, pueris duobus, qui fortè tum suberant, arreptis in brachia, tantum planè spatij habuit ad suffugium, quantum moræ datum est ad ruinam: & ne saxorum fragminibus pateret, occuluit se, puerosque sub saxo: triplici corona ciuica dignus, quod præter se, duos quoque ciues seruauerit. Episcopus, quasi nutu diuino præfagiret euentum, animi causa egressus ad prædium, dum voluptati deservire videbatur, suo capiti consulebat, nunquam vtilis, quàm in hoc otio negotiosus. Præcepti quoque ab exitio alij, qui per agros, & campos diuagabantur, feliciter extorres à patria. Hi ferali accepto sonitu, cladis infelicissimæ nuncio, accessere protinus ad muros: neque muros, neque urbem reperere, quam florentem, intactamque reliquerant. Obiecere se acerui lapidum, & confusa quedam rerum congeries, simulachra vrbs, quæ fuerat. Oborta omnibus lachrymæ, obuertante ante oculos repentino patriæ exitio, inter tot ciuium, qui supererant, damna; qui obierant, funera. Queiebantur calamitates alijs per interualla, ac minutatim accidere: sibi amicos, affines, parentes, natos, coniuges, lares, suppellestem, patriam vnico momento sublata. Integram ijs collachrymationem deberi, quando nihil restet amittendum, quod desceant. Nullam iam superesse solatium. Ne cadauera quidem extare, quibus iusta persoluant. Ergo non metu, non periculo territi, obmurmurante adhuc telure, irrupere in ruinas. Sed, dum vita functos queritant, incurrant in viuos. Accipiebantur ex cosco tenuissimæ voces veluti lamentantium. Quamobrem sollicita sonos autem captare: & sicubi gemitus audiretur, illic solum ferro proscindere, quasi suos vturi penas cordis à terra deposcerent, quæ patrauerat. Pars opus urget imperio, pars consilio, pars ligone. Tandem, perruptis obicibus, ad caueas factus est aditus. Pauci ad auras extracti semimortui, qui tumulati fuerant semiuui. Duo præterea inde traduntur non prætereunda silentio, sed posterorum memoria consignanda: Al-

terum, in ipsis ædium fundamentis inuentos passim globos cinereos, quasi vrbs nõ tam terræmotu hausta, quàm incendio, abisset in cineres; à terra, & igne, iunctis copijs, illata clade. Alterum momoratu, dignum, Lametum fluuium prope Nicastrum, visum rubricatis aquis, veluti sanguine, currere: vt in eo Nilum agnosceres vndas Ægyptijs reuoluentem sanguineas. Vtriusque prodigij causam, ne series in terrurbetur historiæ, paucis infra perstringam. Nunc, vt coeptam narrationem prosequar, inter cæteros, qui egesta humo è ruinis viuentes eruti, eductiq; sunt, eximia Laura Aquinas, Principis Castilionis, Nicastro etiam imperitantis vxor, nobilitate clara, pietate clarior, vtero grauis: vt in vnus salute duo capita seruarentur. Fato tunc erepta, infractio animo, effractio crure, malum in tam ingenti clade, leuissimum. Non eadem Principi fortuna fuit. Nam, cum in gestatoria sella, iubilei causa, sacras ædes obiret, decumbentibus vndique tectis obrutus, nec sella, nec cadaueris per plures dies vllò extante vestigio. Maxima profectò in tanto infortunio felicitas, quod mors illi obuenerit ritè confesso, percepta etiam pridie Eucharistia: quasi viaticum ad iter extremum sibi compararet, vel nescius, si omnia ad indulgentiam adipiscendam iniuncta peregerat, ad superos protinus euolaturus. idem plerisque contigit, quos ea occasione Sacramentis munitis mors subita deprehendit. Enimverò, non sine certo diuini asslatu numinis, hoc planè tempore Summus Pontifex, Iubileo indicto, ditissimos Christi sanguine thesauros Ecclesiæ, Petri clauibus, referauit: vt postremo Iubilei die tot extincta hominum millia, eo incitamento culpis ante Pascha præmaturè dilutis, a gehennæ interitu vindicaret. Nimirum non poterat, tam amara calamitas nisi ab Apibus effuso melle dulcescere. Redeo nunc ad Castilionis Principem, futurum hoc ipso nomine celebrè apud posteros, quod cui angustiores tumuli capiundo fati non essent, sepulchrum vrbs tota condiderit. Principis fatum fere omnia, quæ ad eiusdem ditionem spectabunt, eadem ruina traxit. Nam in ceteriore Calabria Murgantia, & Castillo; in vltiore, de qua loquimur, Nicastra, Ferolium, S. Blasius eodem modo decubuerunt. Loquor de interitu op-

pidorum, quasi hominum obitus memorarem. Eadem quippe facilitate disperiere tot oppida, qua totidem homines perijissent. Magna profecto iactura opulentissimæ domus, quæ aureorum quinquaginta millium annuos reditus numerabat. Quanquam, si vera sunt, quæ constanter fama vulgauerat, damnine plus adiectum, an lucri, apud peritos rerum æstimatores ambigitur. A patre Principis, qui nunc obiit, ingentem vim numeratæ pecuniæ aggestam esse compertum est. Ad quingenta aureorum millia ascendisse traditur. Hæc ille in latibulo arcanè condiderat, naturam imitatus, quæ aurum cælat, vt seruet. Locum nulli mortalium indicauit, hæredibus suo tempore detecturus. Prohibuit hoc inopina mors: Hæredes sæpius id scrutari, magno semper labore, sed irritò. Hoc ansam dedit firmo apud vulgus rumori, ruinas ex insperato aperuisse, quod texerant. siue vertigo hæc fuerit instabilissimæ rotæ eodem impetu prementis vnâ; ac tollentis: siue ludus in humanis rebus veluti iocantis fortunæ: quasi oppidorum, quæ fors abstulerat, religione quadam, è vestigio pretium persoluisset, fortunatissimis sanè ijs, quibus fortuna ex infortunio nascitur. Hoc an verè iactatum: an, dum de auro agitur, sit inter splendidiora mendaciæ numerandum, longa dies aperiet: re nunc siue falsa, siue vera, prudenti consilio reticenda. Certior Principis Sancti Mangi, ex eadem Aquinatam familia, in tam communi clade prosperitas. Egressus in campis, e bello regredientem filium excepturus mortem reliquit a tergo; diruto repente domicilio: vnde, nisi decesserat, decessisset. Natus certè parente post militiam seruato felicior, quàm cæsis hostibus miles. Soriani Comitem, Ducis Nuceriæ filium, seruauit venatio, ad quam eo die cælum impluuium, ac placidum inuitauerat. Palatium cecidit, cum obequitaret in campis; festiuam necem meditatus, dum ipsi mors luctuosa imminebat. Profecto nonquam minùs errauit, quàm cum per auia erraret: neque ei villa tam iucunda prædatio, quàm cum prædatus est vitam. Enimuerò sospitauerunt syluæ, quæ vrbs peremisset. Cæterùm Episcopi quoque omnes seruati: ne in hoc rerum articulo ouibus pastores deessent. Hos, obsecundante numine, iatactos clades præterijt, Iatè in vrbes,

ac populos debacchata. Mifeti vrbs pene deleta. Domus
 Episcopalis corrui, Episcopo vix limen egresso, & ruinae
 praerepro. Templum Sanctissimae Trinitati dicatum, Abba-
 rum dignitate conspicuum, à Comite Rugerio magnificen-
 tissimè extructum, post tot secula concidit. Vt hinc faciliè
 intelligamus, nihil inter mortales reperiri tam firmum,
 quod non aut vetustas corrodât, aut vis, vel fortuna con-
 uellat. Minores aedes maiorum ruinas comitata, exitium
 vrbs pagi. Non multò felicior Medama, grauem quoque in
 totis passa perniciem. Rhegij terramotus minak, sed mi-
 tis, solo fragore contentus. Quippe seruabat cinium nuper
 extinctio Archiepiscopo lachrymas: terra, vt olim in Pau-
 lini Sanctissimi Antistitis obitu, in nouo sonitu veluti con-
 decorante funus. Nono tamen terramotu fere post mensem
 elapsum sauius integrato, tantus ciues terror inuasit, vt de-
 ferta vrbe, vix consilij compotes multò grauiora praesenti-
 bus expectarent: veriti fortasse terramotum illi parem, qui
 extra omnem memoriae aleam positus, promontorium Rhe-
 ginum à Sicilia, interiecto freto, diremit: dubia Graecorum
 fide, & obuoluta tot seculorum congerie veritati tenebras
 offundente. Indicta celeriter supplicatio. Francisci Xauerij,
 noui eius vrbs patroni statua circumducta: quam comitati
 ciues fere omnes sacris, crucibus, flagris instructi. Mana-
 bat e tergo sanguis, ex oculis lachrymae: & glomeratis in-
 vnum vocibus misericordiam implorantium repercussa val-
 les, ac litora responsabant. Nec silendam, quod inde nun-
 ciant recentissima littera. Pagi, Rhegini in tres distribui
 regiones accolae ad eiusdem Francisci aedem sacram turma-
 tim ibant, terramotum deprecaturi: cum vna pars via te-
 dio substitit, duabus reliquis prosequuntis iter, quod coeperat.
 Dispar consilium, dispar etiam quae damnauit, quae probauit
 euentus. Nocte proxima terramotus atrociorum tantum
 aedes inuasit qui re infecta rodierant: ab ijs, qui Xauerij tem-
 plum inniserant, ne auditus quidem. Illis importuna quies
 terramotum: his pium iter quietem peperit. Hac ex vrbe
 Rhegio. Idè Tropiana & terror, idè periculù, idè sensus animo-
 rum supplicationes, cruciatus, preces; ingenti metu, dano mo-
 dico: quod vrbs mare despectans, in scopulis locata rupi-
 bus,

*Tropiana nunc
 Tropia ex Or-
 selio, Post tro-
 pau dicitur
 Barrio.*

bus, non contra hostium modò, sed aduersùs etiam naturæ bella consistat. In consimili discrimine, fors non dispar Locrorum, S. Christinæ, Hipponij, nisi quod huius oppidi pagi tres cecidere. Sorianum planè indemne: nec dubium quin D. Dominici beneficio. Napitiæ incolis tulit incolumitatem prodigium. Ferunt, terræmotu impendente, visum è vicino litore ad duo passuum millia mare decedere: arescentibus repentè vadis, quæ modò superfusæ undæ occupauerät. eo spectaculo paganos malum imminens odoratos, destituitis confestim laribus, ad sylvas, montesque immigrasse: insolito aquæ motu terræmotum prænunciante. Brystaciæ cum pagis, Subscicino, Philogaso, Panaiæ, Monti sancto, Monti foro, Castro manardo, Roccæ Bernardæ, Marcellinari, S. Floro planè prostratis, ob hoc vnum non planè infelices ruinæ, quod superfuere, qui lugeant. Infaustior Vibonis conditio, vbi terræ hiatus fumum sulphureum interdii, noctu flammam emisit; quo suis etiam Calabria Aetnis, suis Vesuuijs inhorresceret. Luctuosissimus omnium antiquæ Lametiæ, nunc S. Eufemiæ exitus. Qui pagus, commune nauigantium hospitium, undè rates soluere, quò solebant appellere, ita cum accolis repentè disparuit, vt vix, aut ne vix quidem saxula manserint, monimenta, siue recentioris ruinæ, siue anterioris fortunæ. Lachrymabilem eius solitudinem narravit, qui spectauit nostræ Societatis Sacerdos, natione Germanus, germanæ, idest probatissimæ fidei. Libet hic quædam ex eodem adijcere, quæ totius ex ea parte oræ maritimæ statum, pœnè oculis ipsis subiiciunt. Ille, superiore anno, Principis Hassiæ Lantgrauij fratrem, Catholicæ religioni auspiciatissimè redditum, ad Melitam insulam comitatus, Romam, regrediebatur, re confecta feliciter. Ergo, cum eo die, qui nigro semper erit calculo designandus, hic e Messanæ portu soluisset; & cursu prospero, freti angustias, ac duorum marium inter se coeuntium procellosa compèdia præteruectus; iam Rhegium, & proximos Calabriaë tractus cymbala, quæ uehebatur adraderet, mare ventis pœnè silentibus, spontè affultare visum, atque effervescere, insolito quidem astu, & nauis ipsis ignoto: in eum modum, quo in ollis aquæ, subiectis flammis, ebulliunt. Nauarcus inopinato inato percussus

Hipponium, nunc Monte te Leone alijs Vibon. Valèria-Napitia nunc Lopizzo, ex Bar. Brystacium nunc Briatico ex Orselio Subscicinum, nunc Belforte, ex Bar. subscicinum Sigonio.

sus ad Vulcanias insulas, non longè a Calabria, proram, ac
 phaselum obuertit. Sed, cum quò propriùs accedebant, eò
 magis infernè sub silerent vndæ, æstuque maior, quàm qui
 vitabatur, occurreret, nauæ ancipiti periculo impliciti re-
 migrare coacti, & quas declinauerant Calabriae oras relegere.
 Verùm, cùm adhuc subsultim emicarent ex se se fluctus,
 ac nauigiolum velut in saltus attollerent, vt primùm licuit,
 proxima Tropianæ vrbis litora tenuerunt. Vbi viribus, ani-
 misque refectis, dum ad reliquum inter se comparant, exim-
 prouiso ingens ex terræ motu fragor auditus, quem par maris
 feruor præcesserat: substrato aquis solo prima terræ motus ru-
 dimenta inchoante, ac veluti sub latebris condiscente. Ista-
 ctatio hic leuior quidem, quàm alibi, vt supra diximus, sed
 subinde præualida paucas domos euertit, ciuium maiore
 metu, quàm clade. Tandem, quiescente sonitu, terræ agi-
 tatio non quieuit: sed ea nocte, ac die etiam proximo, intre-
 muere sola terrarum: ita vt vnus continens terræ motus, sed
 non vno ductus impetu videretur. Quocirca, cùm ij, de qui-
 bus diximus, cœptum iter prosequerentur, videbantur ijs
 subsultare litora, arbores, montes, tecta, oppida fluctuare:
 neque alia camporum, quàm æstuantis pelagi species. Mi-
 rari omnes, quod procellas terris multò sauiiores offende-
 rent, quàm inter Charybdis, Scyllæque vortices nuper à ter-
 go reliquerant. Exhibebant se passim congesti saxis, cœ-
 mentis, asseribus, trabibus aggeres, cadauera castellorum,
 atque vrbium, & veluti naufragiorum eiectiona. Turris
 Vibonæ, Napitiæ, Nicastri, S. Blasij gnari locorum nomina
 recensēbant: res iam subtractas ex oculis non videbant, som-
 niare se rati, ac nocturnis laruis illudi. Vt ventum est ad S.
 Euphæmiam, castellum de quo diximus, sub ditone Meli-
 tensium equitum nobile; hic ne reliquiæ quidem apparuere,
 quæ non pagum, sed vel tenuissimam pagi memoriam reti-
 nerent, vt a peritis indigitari vix posset, hic fuit: Templū
 ibi antea visebatur religione sacrum, antiquitate percelebre
 amplitudine augustum, structura conspicuum, parietum fir-
 mitate munitum, arcis in formam assurgens, propugnaculū
 aduersus Turcas, atque vnicum incolarum perfugium, si
 quando ea loca, aut pyratarum mioparones, aut hostium

etiam

etiam iusta classis inuaderet. Turris, quam campanariam appellant, in tantam sublimitatem efferebatur, ut ad triginta millia passuum prospiceretur. Templum, turris, tintinnabula ita terræ hiatu hausta, & sepulta, ut ne signari quidem possint vestigia, quibus antea tanta moles, tamque insana substructio nitebatur. Tum verò nauæ ad tam ferale spectaculum sublato ad cælum, seu clamore, seu gemitu, defiluere in litus: ubi recenti memoria oppidum viris, tectisque frequens reliquerant. Cursum hinc, inde, lustrare omnia, singula oculis, auribus, manibus explorare. Nihil obuium nisi deserta planities, muta solitudo, mœstum silentium. Sabulum insolitum occurrebat, calens, ac feruidum, quasi subiectis ignibus torreretur. Tandem homo repertus saxo insidiens, manu ori admota, contracta fronte, tristi supercilio, immotis palpebris, appressis labris, terræ motu immobilis redditus, & inter lapides prope saxeus. Nescit profectò lachrymas magna calamitas, & ingens dolor querelas etiam amputat. Amiserat hic bona, lares, amicos, conanguineos, patriam, omnia. Lamenta supererant: hæc quoque fors tam acerba sustulerat. Hospites eo aspectu attoniti, solati quoquo modo miserrimum, nihil, ut opinor, ultra percontari, quando loquebantur cladem arenæ ipsæ vocales, ad cymbam celerius regressi, quàm venerant, deserere protinus funestissima litora, quæ remis concitatis, quæ velis effusis Neapolim petaturi: ubi hæc, ut à teste oculato, & luculentissimo accepi, ita retuli. Traditum etiam inde, occupata omnia aquis palustribus, e solo subnatis; quæ se ad palmos septem, octouo attollebant; ne oppidum excitare, siqui velint, possint; nisi, nouo Orbis terrarum miraculo, nouæ inter aquas Venetiæ substruantur. Hi è Calabria tunc citeriore, tum vltiore nuncij. Non his tamen se continuit finibus tam vasta calamitas: sed traiecto freto Messanâ tenuit, inter Scyllæos latratus admugiente terra. Templum Archiepiscopale toto terrarum orbe celeberrimum, Virgini Matri sacrum, cuius ea vrbs epistola gloriatur, æternæ beneuolentiæ obside, aliqua ex parte delapsum didicit possedirui. Turritus paries ex dextera templi parte longo tractu protensus, ac fastigiatis per interualla pinnis conspicuus, terræ motus

tremotui vi labefactatus: subiectam ædis sacra, vt appellant, nauim eodem turbine pressit, merfitque. Ingens eo die ad vespertinam Sabbati concionem auditorum multitudo conuenerat: tantaque ijs pietas magno steterat, nisi suo Deipara præsidio præuertisset exitium. Quippe trabes, pinnae, quæ cecidere per interualla, & nimbus puluerus e rectis mox casuris excitus, offusa caligine, periculi admonitos ad fugam impulit. Ita nouo miraculo puluis lucem tulit, dum sustulit, viamque, dum obstruxit, aperuit, mox redigendis in puluerem, nisi puluis prohibuisset. Septem tantum exanimati, Inter quos mulier vix tum soluta culpæ vita, & corpore soluitur. Confessario tamen intacto, cui fernando duæ trabes, cum ruerent, obliquauere se in fornicem: ne mors illi inferretur in vitæ munere. Tres quoque pueri, dum inconsultè trepidant, vnusque alteri festinando fugam moratur, omnes præuolauere ad superos, acerbissima ætate; maturante fatum impatoritate consilij. Ceteri in fugam effusi pernicitate pedum euasere perniciem, Messanam terræ, Panormum aquæ motus iactauit. Pelago inundante, nauis in portu demersa, cymbulis etiam pluribus maioris nauigij fortunam sequentibus. Reddidit quodammodo suas sibi natura vices, vt quando insolita glacies hyeme fontes obstrinxerat, vere mare exundaret. Neapolim tremotus non tam afflixit, quam attigit, velut ex longo itinere debilitatus, ac fractus; ita sensim, vt non paucorum sensus, atque aures effugerit. Terræ se associant rumuscule Vesuuij flammula, qui tunc visus modicè inardescere: quasi, vt turres speculatiuæ solent, ea montis arx latentem hostis aduentum, elata face, detegeret. Sub idem tempus, in vicino Abellæ oppido ingens arborum strages vi ventorum; ne tunc erumpentes e terra halitus innoxij volitarent. Campania reliqua intacta, ne felicitis nomen amitteret. Lucania finitimo malo correpta. Nam paucorum dierum interuallo Maratæ adeo tremotus inualuit, vt vbique conspicerentur parietes discissi, dissitique inter se: mox tamen eodem impetu coaluere. Quod ciues S. Blasij, cuius corpus in ea vrbe colitur, tutelæ, ac patrocinio ascribunt. Tarentum quoque terræ leuis perculio fragor, vt antiquam cum magna Græcia

cogna-

cogitationem agnosceret. Postremò Senæ in Hetruria concussa, iam latius manante malo. Cæterùm, quò terræ non peruasit motus, metus irrupit. Astra terrorem incussere ijs, quibus terra non potuit. excitata quippe his cladibus eorù industria, qui syderum cursum scitè norunt inspicere. Astrologos appellant, genus hominum inane, & ventosum, duces promissis onerans, vulgus terroribus, in vtroque mendax: dum portentata prædicunt, ipsi veriùs portentosi. Ambigitur an inter hos recensendus Petrus Paulus Saffonius, natione Calaber, munere medicus; qui, hac serpente clade, cœpit magis hõrrenda præcinere. Terræmotum imminere, sæuiorem non vni prouinciæ, aut regno, sed toti sere orbi terrarum. Mare litoribus aut conscensis, aut effractis ad duo passuum millia exundaturum, maritimarum euersione vrbium. Grandines eodem tempore quinque librarum pondere ruituras e cælo, quibus animantia, ac tecta subruerentur. Et, ne quod fingi posset aliqua ex parte perfugium, flammæ erumpentes e montibus cætera vastaturas. Iudicium imminere mortalibus, non quidem supremum, sed supremi quasi prænuncium, ac prodromum. Excepta hæc primò credulis auribus ab imperita plebecula, tum traducta etiam ad proceres, non sine suspicione veri. Fidem conciliabat rumor, quod is tum Vesuuiantum incendium, tum terræmotum hunc recentissimum longè ante prædixerit. Appellabantur probatissimi testes, idque a multis etiam cordatissimis creditum. cum illud tantùm in controuersiam vocarent, an id obseruatione astrorum, an ope dæmonis, an numinis asslatu rescuerit. quippe ille diuinam sibi sapientium altare iactabat. Quouis modo id prænosset, exitum pertimescendum putabant. Res eò deducta est, vt in tota sermè Calabria incolæ secessionem, ac fugam meditarentur: quasi ibidem deberet repetita calamitas recrudescente. Quanta etiam hic in vrbe regia facta sit eo nuncio consternatio animorum, credi vix potest; præteriti vaticinij fama fidem faciente mendacio. Irridebantur quidem ea præsagia a paucis: metuebantur tamen a non paucis: plurimi, vt dicam leuissimè, non contemnenda censèbant. Recolebatur ab historiarum peritis, ætate Francisci Petrarchæ, consimile vaticinium, tanto populo-

*Fraelsf. Pe-
rarcha in
Epist.*

LI

pulorum errore, ut Ioanna adolescentula regno posita, nudis pedibus, ædes sacras obierit: tanta etiam euentus vaticinio respondentis fide, ut prænunciato die horribilem terra boatum ediderit: mare Neapoli exundarit, voratiscque, in portu nauigijs ædículas litorales demerserit, magna mortali-um strage: dies quoque noctem effuderit, extincto sub ortum Sole; cælo, terraque mundi interitum cunctantibus, Grauiora nunc timebantur recentissimo Calabriae exemplo. Hæc passim in triuijs, in angulis, in foro, in aulis sermone omnium ferebantur: territis semel animis ad metuenda deteriora pronis. Damnabatur censorio supercilio ab Aristarchis credulitas; ab alijs, par huic vitium, securitas. Itaque ad montana loca diffugere nonnulli cœperant, alij decreuerant: exundatione maris maiorem incutiente metum, quam montis flamma, cui assueuerant. Trepidatum præterea in toto regno, quò oclerrime rumor manauerat. Sed profectò tam vasta mendacia mole ruunt sua. Captus ille iussu regij Magistratus, ac Neapolim perductus: vbi vocatus ad questionem damnatus est ad triremes: ut in lignea arca se clauderet, qui diluuium præmonebat, mare remis sollicitaturus, ut exundet, iuxta præfagium. Ductus publicè per plateas, inter confertissimam multitudinem exceptus sibilis, probris, pugnis, calcibus, vulneribus à turba antea metuente, postea indignante metum: ita ut magno satellitio septus vix vulgi manus, ac furorem effugerit. Nec deerant, qui votis eum suspensio destinarent; quasi laqueo mendacium strangulaturi. Cæterùm, quod his præteritum terræ motum prædixerit, pernegant aliqui: cum plerique id generis hominum post euentum diuinent. Sed, si res ad veritatis trutinam expendatur, pro comperto id habitum apud multos, qui suo testimonio aliorum fidem extorquent. Equidem ita censeo, ex Almanaco, ut appellant, Benincasæ, in quo terræ motus hoc anno prænunciantur, a Saffonio Calabriae, in qua degebat, quod terræ motibus esset obnoxia, designatam. postea euentu animosiorum redditum, temerè adiecisse maiora, perlecto fortasse præfagio eodem: in quo mensis Maij dies quintus periculosus edicitur. Consultis profectò fecisset, si suum sibi exitium, non alienum præcauens, medicinae arte con-

tentus, humani corporis tremores, non terræ; humorum eruptiones, non fluctuum; febres, non incendia præsensisset. Nunc e regio ad sacri quæstitoris tribunal traductus tristem commutavit carcere, ut novum ipse iudicium subeat, quod commune cunctis iudicium minitabatur; pœnas audaciæ, nisi crimen diluat, luiturus. Hæc de metu ex causa planè inani, ac pœne ridicula. Sed graviora non deerant, quæ timorem iniiciebant non leuem. D. Ianuarij sanguinem, vrbis huius thesaurum nullo capitis occurfu exhibuisse se sponte mollem, ac liquidam claris authoribus traditur. Quod est, ut seculorum experientia docuit, in ipsomet prodigio prodigiosam, nec sine calamitatum indicio. Nam, ut de cæteris sileam, cum aliquando inter Paulum Quartum Romanum Pontificem, & Philippum secundum Hispaniarum Regem atrox bellum arderet, Duce Aluæ Neapolitano Prorege cum exercitu aduolante ad urbem, atque obsidionem minante, tandem hic sanguis, contra naturæ leges, extra venas se liquidam præbuit, quamdiu bellantium animi præbuere seducos. Tum eodem die, atque hora concreuit, quo pax firmata, æque obedientia Pontifici reddita: quasi calamitosus temporibus sanguis hic, amore carnificæ, se guttatim effundat, quot stillis totidem vocibus pacem, ac veniam apprecaturus. Verùm, cum Ianuarius non Neapolitanæ tantùm vrbis, sed totius etiam sit. Regni patronus, sanguis nunc vltro eliquatus ad præsentem Calabriae cladem referri potest, quæ nondum planè derouit. Additæ quoque vari-sinationes aliæ, in magnis cladibus magna etiam ementendi licentia. Dæmonem humana specie per varias Calabriae vrbes; ac pagos veluti concionabundum vagari, ac supremam mundi diem denunciare, parente mendacij, tam abstrusa veritatis præcone. Energumenum præterea exorcismis coactum aperuisse crimina, quibus tantâ clades infligitur, eaque publico chirographo consignasse: adiectis minus, nisi respiciant, graviora imminero. Rhegij Deiparæ imaginem exudare visam, sponte humefescente vultu; quasi clementiæ parens tantis cladibus illachrymasset. Narrantur etiam, inter tordeinæ iræ argumenta, alia, quædam extor-tia benevolentia pignora. Redonatum calce ruinis, post

tres, & eò amplius exactos à terræ motu dies, cum filijs duobus mulierem Octauij Parisij sororem, hanc exanimem, illos spirantes, vegetosque; nullo nec doloris, ne famis indicio. Admirabundi, qui aderam, sciscitari quam vi in terræ caueris, ac veluti inter sepulchrales tenebras conditi tot diebus sine cibo, potuque traductis, euassissent tam integri, valentesque. Affirmant illi quotidie iuuenam elegantissimi aspectu, atque aureo amictu fulgentem apportasse fercula panes, vermiculos farinaceos minutatim concisos, pisces, omnia benè condita; frigidam etiam ad potum: quibus recreati, ac refecti dies, ibi, noctesque nullo cruciatu, nulla fame transegerint. Suscepere omnes diuinæ clementiæ munera; nec dubitatum quin hæc eius Angeli ministerio contigerint, qui alterutrum ex ijs custodiendum susceperat: no- uos Danieles Deo his temporibus excitante, quibus Angeli opera dapes deferrentur ad caueam: intra profundas terræ voragines, pœne Paradisum expertis prope tartara. Nec reticendum, intra Quadragesimalis dies non nisi eos cibos alatos, quibus iuxta Ecclesiæ præscripta, vesci liceret: Angelis ipsis, contra Hæreticorum perfidiam, solemnibus ieiunij iura nouo miraculo contestantibus. Hæc inde scripta referre libuit; in quibus vera à falsis excernere aliorum est muneris: Nostrum erit, quod superest, adductis iam ijs, quæ ad historiam pertinent, terræ motus eiusdem naturales causas attingere; & iacturæ totius pretium, atque æstimationem perpendere. Causa noui terræ motus agnoscitur anti- in quo versamur, pœne prodigiosa siccitas: quæ humore o terræ venis exucto, ingentem spirituum copiam procreauit. Spiritum appello cum Aristotele, eum halitum, qui ex terra gignitur; vaporem, qui ex aqua. Causa vtriusque effectrix est calor, is præcipuè, qui vi Solis efficitur radiorum repercussu, assultuque ex obiecta mole, siue terræ, siue aquæ. Caloris enim est laxare, ac tenuare partes: quemadmodum frigoris est constipare, & densare. Corpuscula autem terra, quæ calore rarescunt, dicuntur spiritus, aquea vapores. Vtræque cum tenuitate leuitatem adepta turmatim in sublimem tolluntur. Porro e patrijs elati sedibus vapor, & spiritus gregatim per amplissima spacia peregrinantur: neque vnquam

Daniel. c. 14.

Arist. 1. Met. sum. 2. & 2. met. sum. 3. cap. 1.

consistunt, donec ad secundam vapor, spiritus inter dum ad tertiam aëris regionem euadat. In tres quippe aërem regiones Meteorologi diuidunt, primam, mediam, supremam. Suprema regio calidissima, quia igni contermina. media verò frigida, quia & ab igne distita, & à calore, quem afflant, dum in terram impingunt, resiliuntque radij. In hac vapor natiuo frigori restitutus, nempe aquæ progenies, quæ spissatus opacatur in nubes, quæ mollescens eliquatur in imbres, quæ rarefscens tenuatur in nebulam, quæ dissectus canescit in niuem, quæ rigescens rotundatur in grandinem: ac semper tandem in humorem solutus. aquis redditur, vnde manauerat. Spiritus verò, terræ soboles, natura siccior, & ad ignem corripendum aptissimus, siue materiam nactus exilem, & æquè protensam: ardescere videtur in faculam, siue oblongam, ac tenuem, in stellas cadentes demittitur, syderum speciem ementitus: siue paruam, viscosam, ac facile mobilem, in ignem fatuum desilit: siue multam, olearem, ac solidam in cometam ignescit: vt flamma tremula, tanquam in fausto nutu, Regum fata prænunciet, quæ prænosse interfit orbi terrarum. Nonnunquam verò spiritus vaporibus intermixti, in media aëris regione detenti, prohibentur, nè ad supremam euolent. Tunc quidem, aut à corpore densiore rursus ad infimam regionem detrusi distantur in ventos, pigritiam aëris discussuros, leuatuos æstum, imperatuos Oceano, præbituros commercia omnium gentium: aut occlusi nubibus circumcursant per latera, si quæ possint erumpere, donec eo allisu flammescant. Tum verò, per rupto obice, reboant in tonitrus, coruscant in fulgetra, cuspidantur in fulmina: quibus halitus è terra progeniti terram feriunt, velut in parentem iniurij: montibus præcipuè infensi, qui primi elato supercilio audent obistere. Quorsum hæc tendant, & quomodo ex his proximi terræ motus cause eruantur, ostendam hoc Peripatetico effato. *Eiusdem est natura super terram ventus, in terra terræ motus, in nubibus tonitrus.* Verba sunt Aristotelis Meteor. 2. sum. 3. C. 2. quæ mirificè rem præsentem declarant. Annus hic apprimè siccus cælo fere semper innubilo, siccus halitus solito plures creauit, & præditos maiore vi. Nam, vt Aristoteles statuit,

Aristot.

Arist. 2. Met. Sum. 3. c. 2. in siccitatibus spirituosus aer. (hoc ipsum enim est siccitas) quando amplior exhalatio sicca facta fuerit, quam hamida. Debuissent hoc anno siccarum exhalationum vi magna edi tonitrua: debuisset aer assiduus, validisque ventis perflari. contra profus ante terræ motum euenit. tempestate siccissima rarissimi tonitrus. Plerumque cælum non procellosum, non inquietum, non ventosum. Scilicet in tanta aëris tranquillitate procella creabatur sub terris. Claustrum struebantur insidiae, cum hostis nusquam appateret in acie, Nam eodem Aristotele teste, *causa terræ motus est spiritus, cum intro fortè fluxerit, qui extra exhalat.* Prohibuit hyemæ, ne suos halitus terra expiraret vis insoliti frigoris: quo vel fontanas aquas congelatas aspeximus. Obstricti intra septa spiritus, ac terræ mole cohibiti mussare, fremere, eniti, in oblectans solum irrumpere, ut erumpant: eo planè modo quo supernè intercepti solent nubes elidere. Halitus hoc anno non latrocinantem sparsim per campos: sed confertim, immisere se in cauernas: ut ipsa terræ munimenta; ac veluti mundi mœnia inuaderent. Pacatum se exhibeat aer, dum adoperta bella tumescebant sub caueis. Infida cœli facies oculis adblandiebatur, cum urbium euerisiones clam natura machinaretur. Nulli ventorum fremitus, ut infremerent sola ipsa terrarum: nulli tunc nubium tonitrus, ut tellus tonaret siccitate cœlo. Obseruauit olim hoc Plinius, cum dixit *terramotus fieri, dum tempestates sopiuntur.* Sed egregiè, ut affolet, Aristoteles sunt, inquit, tranquillitate plurimi, & maximi terræ motus. idcirco subdit, *terramotus qui fiunt die, fieri circa meridiem, quia tranquillissima est, ut in pluribus, diei meridies.* Rationem etiam subiicit, quia *continua existens exhalatio sequitur, ut in pluribus, impetû principij.* Quare aut intro simul, aut simul extra, fluit omnis. Aut igitur omnis simul exhalatio extra terram tumultuatur in aëre; & tunc tonitrus, ac ventos ciet: aut omnis intro, & tunc exitu intercluso ferocior, ipsa terra fundamenta conuellit. Confirmat hoc idem Aristoteles exemplo terræ motus, qui contigit in Achaia; ubi tranquillitate, inquit, facta, & fluente intro vento, factus est terræ motus. Quamobrem, cum pluribus hoc anno extiterit ob siccitatem spiritus, nul-

Arist. ibidem.

lus superiore hyeme extra prodierit, nimio terræ meatus ob-
 struente frigore: omnis intro conclusus, ineunte iam vere,
 lavata humo, magno impetu admolitus viam ad anras, ter-
 ram quæ concussit, quæ scidit. Concussus terræ motum præ-
 stitit, scissio voraginem. Prior oppida, vrbesque prostra-
 uit: posterior hauit, ac sorbuit. Id etiam causæ fuit, cur
 sub nascentis terræ motus initia, maris vndæ, vt supra nar-
 raui, nullo ventorum impulsu subsilirent ex se se: quia, vt
 de euentu consimili tradidit Aristoteles, *mare non dabat per-
 stationem impetum facienti sub terra spiritui, sed obstabat.*
 Ex quo id addiscens Plinius, *Terræ motus futuros, inquit,*
naugantes quoque sentiunt, non dubia coniectura sine flatu
intumescente fluctu. Huc etiam referri potest maris Panor-
 mitani, de qua diximus, inundatio, quod vi spirituum non
 longè erumpentium elatæ vndæ superfunderentur litoribus;
 vt in ollis euenit, cum aquæ supposito igne despumant. Ita,
 inundatione terræ motu sequuta, tradit Seneca Africâ ab His-
 pania, Siciliâ ab Italia complexu diuisâ. Hinc etiam factum
 est, vt in S. Ephemie cæpis paludes, ac lacus accreuerint per
 terræ hiatus aquas immittente spiritu. Quod adnotauit etiâ
 Aristoteles, dum dixit, *factis terræ motibus erupisse aquas.*
 Hæc de huius terræ motibus causis breuissime: quando de ter-
 ræ motibus vniuersim in nostro de Vesuuiano incêdio nûcio
 licuit, nisi res me fallit, non ieiunè differere. Inuestigatum
 hætenus, cur hoc anno: inuestigandum superest, cur in hoc
 potissimum loco terræ motus obtigerint. Calabria peninsu-
 la est, quæ circumfusi maris ex vtroque latere aquis alluitur.
 Porro interelusus vbique spiritibus abundat mare, sicco ha-
 litu regnum obtinente inter humida. Non enim falsum ma-
 re, quia terræ sudor fit, vt somniauit Empedocles: sed quia
in mari id, quod est terra humido commixtum, causa falsi-
dinis est, vt egregiè docuit Aristoteles. Nempe Solis vi è
 subiecto vndis solo quotidie halitus euocante, & crasso quo-
 dam lentore marinis aquis à natura indico terreorum halituum
 expirationem arcente. Cum igitur hi causæ sint terræ mo-
 tum, quando acrius incallescunt, & mare radijs excoctum
 solaribus, exhalationibus calidis affluat: loca maritima, &
 peninsula, quas mare vtrinque produit, crebrius terremoti.

Arist. ibidem.

Plin. lib. 2.
c. 81.Sen. Nat. q. li.
6. c. 29.

Arist. loco cit.

Arist. 2. Met.
sum. 1. c. 3.

*Arist. 2. Met.
sum. 3. c. 2.
Plin. lib. 2.
c. 80.*

*Conimbr. in
Met. tr. 11.
cap. 6.
Arist. loco cit.*

Arist. ibidem.

*Plin. lib. 3.
cap. 10.*

*Conimbr. tr.
11. in mat.
c. 6.*

*Sen. Nat. 9.
lib. c. 26.*

stantur. Testatur hoc, ut cætera, Aristoteles, qui *circa loca*, inquit, *ubi mare fluxibile est, fortissimi fiunt terræmotus*. Ex hoc fonte id hausit Plinius, cum dixit *maritima maxime concuti*. Idcirco insule quoque, si cætera, adsint paria, terræmotu frequentius agitantur, ut de Cypro, de Tyro, de Ænaria, de Molucis, de insulis, quas vocant tertias, Conimbricenses testantur. De Sicilia, de Æolis, de Eubæa testatur ipse Aristoteles. Peninsulæ verò (alio etiam nomine terræmotibus subiacent, quod plerunque oblongæ sint magis, quam latæ. Idcirco angustiores habent campû, quam ut turba spirituum subterraneis interclusa locis impune disijci, dissiparique possit. Quamobrem, ut verbis utar Aristotelicis, *circa dicta loca terræmotus fiunt, maxime propter angustias*. Porro Italia peninsulam efficit triplici relictam mari, Tyrrheno, Adriatico, Ionio. Neapolitanum regnum Italiæ pes dicitur. Huius extrema pars Calabria, in quam arctissimè definit. Quippe Italiæ longitudo ad mille, & ducenta milliaria tenditur: latitudo quæ maxime patet, adducenta, quæ minimum, ad viginti. Idque in ea Calabria ora, ut testatur Plinius, quæ inter Scylletium, & S. Eufemiam, olim oppidum, nunc nudum nomen, interiaceret. Altero quidem totius Europæ Isthmo. Italia verò nusquam angustiore, quam in ea sui particula, quam præscisci magnam Græciam appellabant. Inter has angustias deprehensi spiritus, qui in terræ penetralibus delirent cum aliò trajcere nequeant, solum aggrediuntur, cui substant. Primò sollicitant, tum quatiunt, postremò discindunt: ut aditum sibi ad auras aperiant, per marris vulnera, per funera populorû, per clades urbium. Itaque terræmotus sæuiunt in Calabria ob maris viciniam; ac terræ angustias: cum præsertim circumducta sit montibus. Enimverò locis montanis, ut Conimbricenses observant, terræmotus infestior, quam planis: quod illa cavernas, & specus condant in gremio, spirituum receptacula. Quamobrem natura Ægyptum, ut ex antiquiorum sententia refert Seneca, è terræmotu exemit: quia in latissimas diffusa planities solum continet non intus excavatum; ac perivium; sed undique coagmentatum, ac solidum. Porro Calabria plerunque montosa est, ac per ca-

uatos

aatos introsum recessus domitia praeber. Nihilis quo-
 rum multitudo antris obfrita acres excitat tremorust
 Quod nō praterit hie Aristor. dicit hie foris spiritus fieri ter-
 ramq; ubi regia subantrosa, or dicit bellisponā, & circa
 Sicilia. Huc accedit, quod Calabria sulphurei, & pice abūdar.
 Nā & non procul a Nicāstris, & prope Calabonā aqua sunt
 sulphurea: & pice magna copia ē Calabria asportatur ad
 linienda nauigia. Neque ignes subterranei defunt, quibus
 alimenda praebeat materia sulphurea, & picea: ut perspicue
 ostendit Aethnae montis in finitima Sicilia, & Vulcaniarum
 insularum vicinitas. Primam verō terramotuum originem
 tribunt Meteorista huiusmodi intra terram conditis. Vbi in-
 numerata sunt ignium cohaerentia, a quibus emanant cali-
 di, & sicci ignea naturae spiritus. Ex his, dum factio impe-
 tu assurgunt, tremorust. Quamobrem ex Plinio, non
 aliquid est in terra tremor, quam in nube tonitrus, flamma
 utrobique inter obstantes aggeres eruptionem tentante.
 Primus omnium docuit id Anaxagoras: sed optime omnium
 Aristoteles, qui terra, inquit, per se fluitat: Sole, & ab eo
 quae in ipsa est, igne trahit se: cuius multum quidem extra, mat-
 tum quoque intra spiritum efficit. Et infra: Maxime cor-
 porum motuum est spiritus. Etenim ignis, quando eorum spi-
 ritus fuerit sit flamma, ferturque celeriter non ignis terra,
 neque aqua cohaerent motat: sed spiritus, cum intra fluitat.
 Boerllard etiam afferit, ex simpliciter ex corpore terra
 no subijōis, in quo huiusmodi suspensio est sibi agitatione pulsi,
 membra membraque sunt. Spiritus, inquit, intelligere, se-
 cuti in corpore nobis, & in mundo, & pulsus eius, est vis
 spiritus, qui in se non sicut sic & in terra spiritus similitu
 carit. Quod quidem de omnibus vobis tremoribus efficit,
 illam motum dicit pulsus. Quam quod motum dicitur componi
 humanum tremorem in motu febris, ex quae se in totius, &
 cinis vita, quando terra moribundis defuit. In quae tremore in
 illi praestant spiritus ignis, ex quibus vrbium fundra; & ciner-
 res. Ita idem Aristoteles refert in una earum insularum;
 quas in conspectu Calabriae positas alij Aeolis a ventis, alij
 ab igne Vulcanis appetabant, vasa terra misisse spiritus
 multum, & fluidum & cinerem dicit se.

Crisp. loc. cit.

Barr. Antiq. Calabr. lib. 2.

Plin. lib. 2. c. 29.

Anaxagora apud Sen. nat. qu. lib. 6. c. 8. Arist. loc. cit.

Arist. ibidem

Civitas atem non longè existentem insuperasse. Idem nunc exitium Nicastris contigit, in qua urbe, uti supranarravimus, terramotous ades non tam obrepit, quàm absumptis inimicos pulveri umulos cineres reliquerunt; busta non parva urbis, quæ paruum defecit in cinerem. Profectò id inter terramotoum, & incendium interest, quod inter flammam, latentem, & publicam. Concussus, excidia, cineres effusa sunt spirituum igneorum, quos duritie soli coercitos, ut ad superna transmystat, natura è terra visceribus excutit, non odio quàm amore nocentior. Idem adscribendus est ignibus color rubens, quo prope Nicastra fluxisse Lametum fluvium diximus. Nam, quemadmodum pluvic aliquando sanguine, quod accidisse M. Aelio, & Cajo Portio consulis refero Plinius; itaque tantum in speciem, halibus igneis magna copia in humorem intrusis, liquidum densioris flammæ ruborem reddentibus; ita nunc diducta in hincis terra, & spiritus flammæ afferens, coepere ijs mixta fluviales aquæ rubescere, admisso intra venas hoste. laucita & trinquè violentia: cum neque ignis aquas, neque aquæ ignem edomareat: erubescere utroque, veluti puderet non vincere. Alia quoque ab aquis miracula. Quidam prope Tarentum immensam terræ massam, cum foret ad hauriendam potabilem aquam accessisset, illa ad aspiciendum affurrexit, ab instantiæ homine, & quasi ad exterritos latraces proclamante. Terræ cori, sub his & superis, & in aliis, cunctis; colligebat aqua in sublimi, quasi ad exterritos elemèti sedem acciperetur. Atque sub idem tempus aquam hausit ex inophiæta tubidam, & mole elemèti, & quæ hanc illi odorari poterat terræ motum futurum. Nam hæc, ut ait & terra eiusdem præsentia, & consentur è Plinio quod conspicitur parte in ipsam, sulphureis planis, quæ, per oculos terre meatus præmittat, quasi leonibus armatis equites hostium inter exploratos. Hinc etiam sabulum, uti supra diximus, in lamentis solo præservidum. Hæc circa Vibonam sulphurens post terræ motum fumus, quotidie ex novo terra hiatus convolutus in glabos, quas ibi Tarcaro pandente foret, non Carbere, sed terræ motu adlatrante: ut vel ex hoc apparet non alius motu cladis author, quàm ignis.

*Plin. lib. 2.
c. 46.*

*Plin. lib. 4.
cap. 11.*

Hinc etiam ab ea Vulcanis insula, quam Serapogotam vocant, fumus prope idem tempus insolens, plerumque Cymmerijs tenebris, obducis per diem Sole. Ingens etiam montis cacuminis obmurmuratio: ut de spiritibus intus occultis Latinus vates cecinerit.

Ille indignantes magno cum murmure montis.

Circum cavastra fremunt.

Quapropter suspicari non pauci vniuersam hanc rotam Catabrię calamitatem ab hoc vno monte profectam, postremum Vesulij facinus emulante. Nisi quod hic splendidius, et igne aspeabili, quasi tormentis bestieis hostis publicus: ille clandestinis insidijs, per ados introrsum cuniculos, flamma defitescente desquiję, vastitate longę maiore, populorum, atque vrbium. Hinc denique in eodem Vesuvio, ut dictum est, eo die collucescentes flammę, paruum preteriti inceudij simulachrum, tanquam montis alij iterum conuictentis, sed exhaustis iam viribus. Ut ex hoc percipimus intelligamus, etiam montes per condita terris nunc, speculque vastissimas sua inter commercia, tanquam diuine iustię vindices in improborum scelera, iunctis sicibus, exarsuros. Equidem facile additor ut credam, claudis vrbium tantum inmanes, irragemque tantam mortalem non sine peculiaris diuini numinis nutu contingere: hauriam ut administram se gerere, non ut dominam; regit, non regere; fatellitium prebere, non imperium. Quocirca, preter proximas noui terremotus causas iam adductas, superiores alias, altioresque oportet agnoscere, quibus inferiores ducuntur. Hoc solo nature magisterio, vel ipsi Ethnici didicerunt, qui terramotu, vete audito, vel nuntiato serias inditebant in eius Dei cultum, qui terram e suis distractam sedibus dimouisset. Quippe, eum turbam Deorum admitterent, id Dei alioquin ut factum esse pro comperto habebant, cuiusdam, inuenti. Quamobrem Gellius veteres, inquit, Romani, vbi terram mouisse senserant, nuntiatumue erat, serias eius vni consuetudine imperabant. sed Dei nomen cui serias seruari oportere statueret quiescebat quoniam per quem Deorum, de arantur terra tremere, interitum esset. Diuisa id quoque testantur oracula, dum certum motum soli Deo tribuunt, qui cum mor-

ut terram de loco suo, & solentia eius committantur. Pro-
 fectus quis credat à spiritu, adeo exili, vt aciem oculorum
 effugiat, quemadmodum praeclare perpendit Seneca, *in sa-
 nis vibratque terram cum montibus, magnas cum moeni-
 bus vrbes, cum totis maria litoribus.* Hoc sane illius vim
 indicat, qui vt canit Ecclesia, *mundum pugillo continet*, vt
 Isaias testatur, *appendit tribus digitis molem terrae.* Egre-
 gium rem declarat id, quod S. Antoninus quoniam testat Ty-
 ronem quendam sui ordinis. Hic, cum toties in hymno Deipa-
 rae versiculum hunc canitare audiuisset, *Mundum pugillo
 continet*, cepit mira simplicitatis adolescens tacita secuta
 cogitatione versare, quam Deo palma esset tam gigantea,
 vt vola clauderet orbem terrarum. Inter eas curas fluctu-
 tem iam in somno oppressit. Dormienti visa multitudo
 Angelorum innumerabilis ante duas sedes stantem, in qua-
 rum altera Christus, in altera è regione Virgo parca con-
 sederat. Adorauerunt Sancti omnes tanquam metu perfur-
 si, atque ad extremum mundi examen vocati. Perlecta
 mortalium crimina, perlecta paucorum virtutes, cumque
 illa mole longè maiore lancem grauerent, videbatur iratus
 iudex orbem terrarum vniuersum, tanquam pilam manu pro-
 ijecisse. his vocibus adiecit, *cum iudicatur exeat condem-
 natus.* Tremebundus tyro, nec tam somno sopitus, quam
 semimortuus ad Deiparam conuersus clamauit, *S. Maria
 succurre miseris.* Ex preces Virginem incitauerunt primò vt
 affligeret, cum vt ingenua supplex procumberet ad filij iu-
 stissimam iram sedandam. Vociferatio interea à semisomni
 edita fratres acciuit. Qui, cum accurrerent, terram motu
 concuti sensere urbem ad eo ingenti, vt multarum ruina-
 rum ciues omnes ad precipitem fugam extra urbem im-
 pulerit. Ira iuueni persuasum, terram diuina manu cieri, di-
 uina consistere. Frustra quoque nos criminari elementa,
 atque in terrae motibus accusare naturae scelera: quando no-
 stro sit vicio, vt terram diuina vis quatiat, quò pressam tog
 improbrum onere degrauer. Quod effactus non illabatur
 orbis, quidquid immortum seruetur, quidquid integrum, Vir-
 ginis patrocinio deberi. Agnouit hoc antiquorum Græco-
 rum poetas, die festo annis singulis instituto, illi memoriae
 sacro,

Isa. 40.

1. h. c. 2.
 S. Anton. in 2.
 parte. Hist. tit.
 23. cap. 5. §. 1.

Psalm. 108.

Baron. tit. 9.
 Annal. ann.
 740.

facro, qua sub Leone Isaurico ab incruentissimo tremore
 Bizantij ædibus, & murali corona dissectis, ciues multi Vir-
 ginis ope seruati. Libet, ex Monologio Græco, de hoc pau-
 ca quadam transcribere. *Vigesimo secundo Octabris die, sa-
 ctus est Constantinopoli ingens, & terribilis tremotus, &
 omnes domus, & Ecclesia considerunt: multi ique ruinis op-
 pressi sunt mortui. Quare tam terribilis tremotus me-
 moriam recolentes, supplicamus ad magnum, & sacrum
 immaculatissima Dei genitricis Maria templum, eam cuius
 precantes, & uantum propter nos peccatores. Iesum Chri-
 stum, ut nos a sua iusta liberet ira, contra nos excitata.*

Hæc è Monologio, in quo à Græcis populi ceteri admonen-
 tur, vt beneficia tam perspicua annuæ memoriæ consecræ,
 mansura perennius, si agnoscantur. Alter in eadem vrbe
 tremotus priorem æquauit clade, vicit prodigio. Nam
 cum aliquando septem, & quinquaginta Constantinopoli
 diuulsis turribus, Theodosius cum prælo Patriarcha, & ci-
 nibus domicilia, vt sit, traduxisset ad campos: ibique ter-
 ramotu vehemantiùs grassante, cuncti ad præces incumben-
 rent, raptus è turba in aërem repente puer, oculisque sub-
 ductus. Tum eadem via demissus, Imperatori, & Episco-
 po mirandis narrauit candidè, audiuisse se Angelorum
 concentum in has efformatum voces, *Sanctus Deus, San-
 ctus fortis, Sanctus immortalis miserere nobis*; addito mo-
 nitu, vt ipsi eodem modo concinerent: quo præstito terra-
 motus illico siluit. Hoc sacrum trisagium, comprobante
 postea Concilio Chalcedonensi, ab Ecclesia vniuersa vsur-
 patum. Ex his liquidò constat tremotum precibus con-
 quiescere, sceleribus excitari. Calamitosè certè sumus: vti-
 nam non criminosis. Ferrei extra exemplum, si ad tot Dei
 monitus obdurescimus. Enimuerò superioribus annis, tem-
 ramotus occipere in Calabria, iactato Catacio, non sine
 ædium iniuria; luxato Girifalco, non sine voragine. Non
 multò post deflexere in Apuliam, vrbe S. Soueri, & oppi-
 dis dirutis non ignobilibus. Paucis post annis transfere
 Neapolim, comitati Vesuuij animum incendium, euerfis Her-
 culano, & Pompeijs, vexata Neapoli, perturbata Campa-
 nia, perterrefacta Italia, metu etiam vltra periculum. Po-
 stremo

Marcell. in
 Chronico Ba-
 ron. an. 446.

Concilium
 Chalcedonen-
 se a. d. Damas-
 scen. 3. de fi-
 de c. 10.

arcum atrociores remigrare in Calabram, iam non pa-
 gum, aut urbem, sed integras provincias depopulati, non-
 dum exarata clade Adhuc ibidem impunè bacchantur,
 quidquid primo futuri integrum demolituri. Inde corripue-
 re Lucaniam; transere Tarentum: iamque in ora Salenti-
 na urbem Nerinum terre ingenti motu iactatam, postremis
 nuncijs accepimus. Quota regni pars luctu vocat? Clades
 nobis creatur ex clade. Incendium terramotu, terramo-
 tus incendio feritur, exitiis quadam fecunditate. Pleraq;
 regna mare vexat, nostram pax: & cum externis viribus
 non pateat, in exitium suum armatur. Infelices nimium,
 quibus ex incolumitate calamitas nascitur. Externa cessante
 domesticis implicamur. Hostilia patimur sine hoste. Non
 hic somnos inimicæ militum excursiones abrumpunt: non
 instructa nos acies, non obsidiones urbium, non bombar-
 darum strepitus, non buccinarum clangor exterrit: sed in-
 cendia, excidia, ruinae. Tantum cladis pax attulit, quan-
 tum ne bello quidem timeri potuisset. Bellatur nobiscum,
 natura: & ne quid huic bello desit, personat terra fragor pro-
 tuba. Quos hostiam non tetigere tela, hausit metus, hau-
 sit dolor, hausit elementa. Dedimus tragediam orbi ter-
 rarum, descendam lachrymis seculorum: omni malo vexa-
 ti, nullo perdomiti. Triginta circiter milia hoc terramo-
 tu interempta. Tanta internicione mortalem diuinæ ira
 licatum. Non plures iusta acie, in quo Marte, vnico bello,
 pluribus prælijs, cecidissent. Orbati parentibus filij, paren-
 tes filijs: viduati coniugibus coniuges: spoliari superstites
 consanguineis, affinis, amicis. Nulla pœna familia sine
 fletu: ac vere inuito, exultante natura, præter ridentibus,
 lachrymatum. Non hoc extintorum, quem recensui, nu-
 mero eos complector, quos ex terramotu vel saucios, vel
 bonis omnibus spoliatos aut vulnus, aut ærumma confecit:
 præteritis etiam ijs, quos distracta in campos domo, con-
 tractans morbus sustulit. Minor tamen fuit hominum strages,
 quam pro urbium, atque oppidorum ruina. In Vesuviano
 incendio quinque milia capitum periere, duobus oppidis e-
 uersis, pago vno, vel altero. Nunc deiecta Consentia,
 quassata Canacium, Provinciarum metropoles, absumptâ
 Nica-

Nicastrum, Calabriae ornamentum, ac gemmula; delicta Murgantia, afflictum Miletum, Terina semiruta. Messana, Roscianum, Besidia, Tropiana, Medama non sine querela Rhegium, Locri, Tarentum, Maratea, Neritum periculo affinia. Neapolis, si minus ruina, certe oppressa metu. Has decem, & septem vrbes terramotus inuasit; multas ex parte, quasdam funditus diruit: & montia, inter tot seculorum obsidiones intacta, vnico afflatu expugnauit. His adijce oppida, pagosque, qui partim ingentem perniciem, partim integram ruinam perpeffi supputatur septuaginta & eo amplius. Ex his facile in seire licet, terramotum hunc collocandum esse inter maximos. Etenim Plinius diligentissimus antiquitatis scrutator. *Maximus*, inquit, *terrae mortalium memoria extitit motus, Tiberij Caesaris principatu: duodecim urbibus Asia vna nocte prostratis.* Nunc vero deiecta, ac detrita vrbes non minus, quam duodecim; si addas oppida vrbes aquantis. Pagi, villae, turres sine ruralis, siue litorales extra numerum. Equidem non inferior terramotum, quo sub Tiberij fascibus, Christo morienti tellus indoluit, iure a Plinio omnis memoriae maximum recenseri, non clade, sed mole. Quippe non vnus, aut alterius regni conclusus finibus totum concussit orbem terrarum; vt totus sui auctoris interitum perentisceret: discissis etiam montibus, quasi comam capitis ad luctum dilacerante natura. Quocirca exaggerate admodum scribit Orosius, terramotum sub Valentiniano vbique locorum terra, marique grassatum. Nam cordate captus oculis, sed sapientiam plane lyncea Didymus, *terramotus*, inquit, *saepe fiunt in terris. Vt est qui ante, vel post Christum extiterunt, partem quandam terra occuparunt. Mei autem Christi tempore, non priusquam fuit abiquis terramotus, sed tota ipsa terra, quae facta est, & e centra conuulsa.* Ceterum Christi obitu reparante orbem terrarum, non deperstante, clades tanta fuit, quanta per foret mysterio: duodecim urbibus Asia, in qua maxime firmiter supersticio vigebar, prostratis; vt totidem Apostoli ad Ecclesiam Christianam struendam erigerentur. Inter eos vero terramotus, qui iuxta naturam legitur, contra miraculum positi naturalis causas agnoscat. *huc de quo scribimus, vnde ab*

Plin. lib. 2.
c. 84.

Orosius lib. 7.
c. 31.

Didym. in
cat. PP.
lib. 9.

alio

Senec. Epist. 4.

alio quopiam superari crediderim, immānitate, amplitudine, diuturnitate. Immanitas perspicuè ostenditur testimonio Senecæ qui *terra, inquit, vix unquam tam gravis, aut perniciosus motus fuit, ut tota oppida euerteret.* Nunc eversa tres vrbes, plura oppida, pagi plurimi: duæ provincie deuastate trahente momento tēporis seculorū excidia. Nulla tam perniciofa calamitas, ex quā nihil alteri calamitati superfit. Terræ motus hic, quā seuijre, pœne nihil alteri dilacerandū reliquit. Nec verò quidpiā defuit, quod atrocitati seruiret. Mons diffractus Conuentiæ: maris decessio in Napitria: procella Paenoni, terræ hiatus in Scitiano: aquæ superflua agro Lametino: flumei globi erumpentes. Vibone, flamma exardescentes in Vesuuio: cineres effusi Nicastris, amnis sanguineus prope Nicastra. Non hic prætermittendum censeo, quod retulit, dum hæc scriberem, Sacerdos è Franciscana familia spectatissima fidei auper profectus è Calabria, pro priorum periculo, quā qui petierant: visum, intremiscente tellure, retrorsum labi Lametum fluium, retractis aquis, ætoto cursu, quasi territus fugeret: tum elatis vndis, amnè campis resuso bullientes pluribus in locis vortices cottotasse, & fremitu, & æstu planè marino. Nihil iam ostentofum superest, quod hic naturæ ira suppresserit: Nihil reliquum famæ mendacijs. Nihil ipsæ fabula poetarum fingere, aut excogitare possunt atrocias. Amplitudinem proximi terræ motus metiri possumus locorum spatijs, quæ longè, latèquè complexus obtinuit. Gemina Calabria occupata! Proximitas præterea tentant tres, ora Salentina, Lucania, Campania. A Rhegino litore, quod abest octo dierum itinere, Neapolim vsque perductus vrbes regiam inuasit. Neque vnico regno contentus, superatis freti faucibus, Messanam perstrinxit. Demum, dum adhuc provinciales hi terræ motus grassarentur in Calabria, inter tot marium, terrarumque tractus, infestata Senæ, vrbs Meturæ florentissima, adlectis ad reliquam Italiam veluti minacibus nuncijs. *Terra,* inquit Seneca, *non unquam per ducenta milliaria motus ostenditur.* Hic ab extrema Calabria ora vsque Neapolim plusquam trecenta passuum millia tenuit. Ex quo perspicuè constat, non potuisse in locis tam distantibus terram intremere

Seneca lib. 6.
nat. quæstion.
cap. 25.

contextu quodam, nexuque partium, & vt loquuntur Philosophi, *per consensum*: sed vbique concussam vi spirituum sublatentium, iactatione quâ maiore, quâ minore, pro halituum copia, & subterraneis angustijs: eruptione pluribus in locis tentata, in plerisque conatu inani, distractis viribus. Amplitudini par diuturnitas, nè clades magis locorum spatijs laxaretur, quàm temporis. Enimuerò duobus iam exactis mensibus, adhuc terræ motum per interualla scuire quotidianæ litteræ perferunt. Ineunte Iunio congeminaus primus similis terræ motus: nisi quod huic parem diruendi materiam ruinæ ipsæ subtraxerant. Sub ortum Solis, primo radiorum appulsu excitati spiritus, euocatique ad superna cœpere denuo terram impetere, ac veluti admotis machinis arietare. Præmissus hic maioris cladis prænunciatus, vt oportunè sibi fuga quisq; consuleret, impleto Dauidis oraculo, *dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus*. Hora imminebat quarta supra decimam, cum incalcescente iam Sole, quasi tunc quoque iræ calescerent, halitus maiore impetu soli duritiem adorti, terræ motum edidere in vniuersa Calabria adeo ingentem, vt iterum omnia late loca Neapolim vsque peruasert: quanquam id sparsim raptimque, deseruescente per interualla scuitie. Catacium in primis, Consentiamque pessumdedit, odio in metropoles infestiore. Catacij, quod supererat Episcopalis templi, Consentia, quod steterat regis arcis deiecit. Vtrobique ædes reliquæ concussæ labant, quantum coniectura assequi possumus, primo aggressu labefactandæ. Besidia, & Patycos modice prius attracta detrimentum feruntur nun passa non modicum. Sanctæ Seuerinæ mons in enormem hiatum abscissit. Petilia, & Casabona plane deturbata, atque euerfa. Oppida his minora, vicique inolescente malo non numerantur in clade. Iam instaurato vbique metu, denuo deserta, tecta, remeatumque ad campos. Quippe veluti fatali quodam instinctu, tunc maxime ad terræ gremium confugimus; cum nos tellus exagitat: quasi parentem agnoscamus, dum punit. Sed profectò, vt cœpere res labi, plane ruunt. nempe id ansam dedit Vticensi classi, vt Medamæ litora inuaderet, ijs in seruitutem abductis, quos tellus excusserat in oras

barbaras

Psal. 99.

barbaras amandandos. Nunciatum etiam è ceteriore Calabria in agro Nucetano pluiffe grandinibus tantæ molis, vt duarum librarum pondus explerent. quibus animantes non pauca sub Dio exanimata, quasi lapidatum esset de celo. Grandines quoque visas subuirides, veluti spem facerent melioris fortunæ. Quanquam, si rationes expendimus, spes in metum euadit: neque alia spes affulget; nisi de qua poeta,

Aeneid. 4.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

*Arist. 2. Met.
sum. 3. 2. 2.*

Desperanda vicina quies: mali speranda diuturnitas. Etenim Aristoteles ita pronunciat. *Cum fortis, factus fuerit terramotus, non mox, neque, neque ad semel cessat agitans; sed primò quidem usque ad quadraginta dies agitat: posteriùs autem, & ad unum, & ad duos annos dominatur, secundâ eadem loca.* Elapsi iam quadraginta dies annum, aut biennalem terramotum prænunciant. Quid non pertimiscendum ab annis, quando fuit adeo exitialis diecula? Instaurata sæpissime soli iactatio vires indicat hostium adhuc integras; grauemque esse terræ gremium halitibus, quos ipsa in suum gignit exitium. Abditum in humo malum, atque altè in visceribus ipsis infixum, Quippe in Calabria, vt diximus, rupes præaltas admolita natura est: infra quas cauerne, & voragine, halituum non tam alta, quàm carceres. Horum, dum à claustris resiliunt, alios laetis compagibus tellus egerit, alios frustra connixos retrudit. qui, dum retentant exitum, nouo solum obluatans concussu cient. *Creberrimus, teste Plinio, Punico bello terramotus, intra eundem annum, septies, atque quinquagies nunciatus Romam.*

*Plin. lib. 2. c.
33.*

Nunc nunciatus intra diem quater, & vicies: intra mensem non minùs, quàm centies, obfirmata indefoli, hinc halituum pertinacia, pugna toties cessante, toties reparata. Ex his persuasum, vt reor, quod suadendum proposui, terramotum hunc, quo de agimus, siue atrocitate cladis, siue amplitudine locorum, siue diuturnitate temporis reponendum esse inter maximos. Quod si inter maximos, numquid non inter magnos? Si inter magnos, vtique inter eos, de quibus dictum est, *Erunt terramotus magni per loca, & pestilentie, & fames.* Rogandum profectò diuinum Numen, ne terramotum fames, & pestilentia excipiant. Nam ferreum

Luc. 21.

ad imbres cælum, & sicci halitus adurunt exuccam egerem: motuque terra crebro in hiacus diducta, Mephitim tereterrimam, ac spiritus graueolentes exhalat. Quippe qui ducunt eluuiem ex occulto. Quamobrem id animaduertens Seneca, *Solet*, inquit, *post magnos terrarum motus pestilentia fieri. Nec id mirum est. Multa enim mortifera in alto latent: Quæ ipse corruptus internorum ignium vitio, cum longo situ emissus, purum hunc, liquidumque maculat, ac polluit: insuetusque ducentibus spiritum affert noua morborum genera.* Hæc Seneca. Nos verò mittamus omina calamitatis futuræ, quam Numen iratum minatur, placatum auertet: & quod reliquum est, ruinæ totius, quàm præfens clades intulit, pretium expendamus. Hoc vt præstetur exactius, neque ingratum, vt arbitror, neque abs re erit, Calabria totius, vnde damni æstimatio petenda est, firum, magnitudinem, emolumenta breuî narratione percurrere.

Calabria, olim Messapia e Solino, Aufonia ex Catone, siue ab antiquioribus Calabris, qui vt Ptolemus testatur, in Salentino litore mare Ionium incolebant, siue a Calauria Argolici sinus insula, vt refert Ortelius, Demosthenis interitu nobili; siue à soli vbertate, vt Leandro, & Barrio placet, Græcarum vocum *καλός* *φθo*: coniunctione appellationem sortita, gemino circumfusa mari, Tyrrheno, & Ionio, ab oriente Salentinos, & Græciam spectat, stirpem antiqui nominis; ab occidente Neapolim: quâ ad Aquilonem vergit, Lucaniæ nectitur: quâ ad meridiem obuoluitur, per angusto discissa freto, Siciliam veluti discedentem prosequitur, vltimo Italiæ fluctu; Demum quâ mare procurrit longius, Africam, prospicit, extremo Europæ litore. Longitudo non à Talao, vt Barrius, sed vt Ortelius, & alij à Lao fluuio, qui Calabriam à Lucania dirimit, vsque ad Leucopetram centum octoginta millibus passuum tenditur. Latitudo maxima septuaginta; minima viginti milliariibus constat. Prior ab vrbe Terina ad Lacinium promontorium: posterior ab antiqua Lametia, Scylletium vsque perducta: vbi vicino fretu Isthmus adiungitur. Totus verò regionis ambitus septingentâ, triginta millia passuum continet; inter magnæ prouinciæ, regnique amplitudinem, sed regno propior. Calabria

Seneca lib. 6.
natur. q. c. 27.

Solinus capto.
Ptolemæus.

Ortel. in The-
sauro Geogra-
ph. Leand. in
descrip.
Ital. regione. 7
Barr. de An-
tiquit. Calab.
lib. 1.

Barr. ibidem.

Ortel. & Leand.
de locis citat.

Leucopetra,
nunc Capo di
Sparte vnto
ex Leand.

Terina, nunc
Mantia ex
Nigro apud

*Orotium.**Pamelia, nūc**S. Eufemia**Magin in**Georg.**Ptol. descrip.**Et Pamela in**Tercull. de**pallio n. 55.**Clauer. intro.**in Georg. lib. 3**c. 29.**Plin. lib. 3.**cap. 11.*

labriæ fines vlteriùs Maginùs, & alij porrigunt: qui Tarentum inter Calabriae vrbes recensent. Siue quia confundunt cum Calabria magnam Græciam, quæ ex ea parte patet latius: siue quia, teste Plinio, à priscis Calabriae nomen accepit peninsula illa, quæ Tarento Brundisium ducitur: Quod postea nomen à Salentinis relictum ad oram conterminam, traductum est. Quanto in honore regio hæc apud reges fuerit, illud argumento est, quod futurus Regni hæres Dux Calabriae vocabatur: quasi hoc nomine scepra præciperet, Cæsar imperio destinatus. Præludebat ille regno administratione Calabriae. Quippe vrbes complectitur sex, & viginti; quatuor Archiepiscopali, cæteras episcopali infula ornatas. Oppida, pagique pœne numerum fugiunt: tanta vicinitate, ac frequentia, vt continentem vastissimæ vrbis speciem præbeant, quæ rura, villaque concludat. Porro Calabria est omnis diuisa in prouincias duas: quarum altera Brutios, altera magnam Græciam continet. Illi ita dicti, siue à Brutia scemina, cuius opera primam arcem cœperunt, vt refert Trogus: siue à Bruto eximie virtutis viro, vt placet Annio: siue à Bretio Herculis filio, à quo exædificata Brutiorum, caput Consentia, vt in Dionysio Astro legitur: ideo Bretij ab alijs, & tota regio à Polybio Brettania dicitur; siue deniq; ad contumeliam, odio Lucanorù, quibuscum bella gesserant, vt vult Strabo: tanta sententiarum varietate suum cuique, permittente arbitratum. Magnam verò Græciam appellarunt Colonia à Græcia deductæ, ad quam Calabria ex eo latere obuertitur. Principes hic à Græcis exædificata vrbes. Nam Scylletium ab Ulysse conditum refert Cassiodorus, suæ fortasse Ithacæ nidulum, ac rupes peroso: ab Atheniensibus affirmat Plinius, à quibus, & nomen accepit. Rhegium exstructum à Chalcidensibus Solinus, & Strabo tradit. Quamuis verò antiquiorem eius originem Iosephus referat in Athenegum filium Gomer, Noe abnepotem: tamen Rhegium à Grecis, hoc nomen obtinuisse idem testatur. Cum Gomer, inquit, haberet tres filios, Athenegus quidem Athenegos instituit; qui nunc Rhegium vocatur à Græcis. Ex quo coniectare licet Coloniam eò deriuatam Græcorum: Rhegium autem dictum; vt Trogo placet, à Græco verbo

*Trogus. An. nus.**Dionysius**Afer.**Polybius.**Strabo.**Cassiod. in Ep.**l. 12.**Plin. lib. 3.**c. 10.**Ioseph. lib. 2.**antiq. c. 11.*

στρυμνι, quod à Trinacria discissum : postea Rhegium Iulium, quod post terramotus ruinam à Iulio Cæsare instauratum. Sybarim à Sagari Aiakis filio, non multò post Troiæ excidium, excitam narrat Solinus : tanta felicitate, ut mox sibi vrbes quinque, & viginti bello Sybaritæ subiecerint. Tū, præcoce fortuna irritante finitimos, à Crotoniensibus domiti, eversique. Ex eius reliquijs conditum Thurium, hodie vulgò Terranona. Petilia à Philoctæa Herculis comite extracta. Quamobrem Mantuanus vates,

Parua Philocteta subnixæ Petilia muro.

sive sit vrbs illa, quam nunc Belcastrum appellant, ut contendit Leander, sive Policastrum, ut Barrius, sive Strongiopolis, ut alij. Locri etiam Græcos conditores agnoscunt, vel Euantem, ut Eustachius; vel Aiacem, ut Solinus affirmat: religione fortasse quadam novas vrbes emolientibus ijs ipsis, qui paulò ante Troiam everserant. Trischene, nunc Taberna, ipso vocabulo præfert Græciam, à tribus tabernaculis dicta, quod olim eius vrbs Episcopus triplici in templo per vices sacra perageret. Crotonem quoque à Græcis positam omnes tradunt. Incertum an ab ijs eò tempestate delatis, ut ex Antiocho narrat Strabo; Achivis mulieribus, quibus iter coeperat esse fastidio, ibi sedem poscentibus: an, ut Pythagoræ placet, à Thebano Hercule etiam Græco, & Græcis fabulis inclyto. Qui nomen Herculeo quoque promontorio fecit; quod à Sicilia distractum duo inter se commisit maria. Græciam olet illa iactatio, quod Milo Crotoniates virium fuerit tam immanium, ut columnam, quæ ædificium nitebatur, dum rueret, manu inhibitam sustentaverit: donec, qui suberant, omnes effugerent. Sampson planè alter, nisi quod columnam ille dimovit, iste detinuit. Sed Græcam vrbem perspicuè demonstrat Pythagoræ Samij domicilium, qui toto pæne terrarum orbe peregrinatus, tandem Crotone consedit. vbi de mundi ortu, concentuque disseruit; atque in Italiam primus, Augustino teste, Philosophiam inuexit: cum nondum aut Platonice porticus, aut Peripatetica lycea celebrarentur in Græcia. Ad hunc audiendum, ut narrat Laertius, vndique Itali reliqui, Romani præcipuè confluebant: eiusque præceptis imbutum Roma-

*Barrius de
Antiq. Calab.
lib. 6.*

*Leander loco
citato.
Barr. lib. 2.
Eustachius
Solinus.*

Barr. lib. 4.

Strabo.

*Pythagor.
apud Barr,
loco cit.*

*Leand. de re-
scrip. Ital.
reg. 7.*

*August. lib. 8
de Civitate
c. 9.
Laert. in vi-
ta Pythag.*

*Hieronymus
contra Iou. n.*

norum Regem sapientissimum Numsam tradit Hieronymus. Ostentantur adhuc prope Crotonem à Pythagora erectæ in litore columnæ duæ, imitatione quadam Herculei monimēti ad Gaditanum fretum; quasi Pythagoricæ doctrinæ metæ, vltra quas nemo posset excurrere. Crotoni potissimum adscribendum, quod ad Græciæ Calabria magnæ quoque appellationem adiungerit. Hic Orpheus poëta, qui Argonauticam cecinit: hic Alcæus, qui omni genam de natura scripsit historiam: hic Arignotus Philosophus, qui sacri agnomen obtinuit: hic Philolaus Pythagoreus: hic denique, vt in Timæo testatur Plato, omnes bonarum artium disciplinæ, veluti Athenis in alteris, florere. Nec desuere Calabria viri eximia sanctitate clarissimi, inter quos antiquissimæ memoriæ Nilus Abbas, recentioris Franciscus, minimorum maximus institutor, nōuus apud Italos Thaumaturgus: hoc discrimine, quod is montem precibus mobilem, hic transmissis pedibus fredo, mare immobile præstitit. Eruditè non minùs, quàm accuratè virorum illustrium, quos ea regio genuit, longum texit catalogum Gabriel Barrius in libro, quem inscripsit de antiquitate Calabriae. Cæterum gens plerumque ingenio seruido, callido, & ad omnem disciplinam versatili: apud exteros popularium amantissimi, in patria æmuli, & rixosi. Cæli apud eos iucunda, salubrisque temperies, vergens tamen ad calidam: nisi æstiuo tempore stas quotidie reflantes horis fauonij, euentilato aëre, Solis feruorem obtunderent. Nihil regione tota, siue ad delicias amœnitas, siue ad vbertatem feracius, siue ad omnem humanæ vitæ vsum accommodatius. Amœnitatem aspectu præferunt montes, quibus ex vtroque Calabria latere, substrato imminet mari, an spectanda, an spectatrix. Hi eius Apennini sunt partes, qui protensus ab Alpibus catenata serie, nexuque cacuminum Italiæ dorsum discriminat: atque in Calabriam ductus interdum in editissimas rupes, atque in altissima surgit fastigia, plerumque verò leuibus iugis in colles molliter accliuēs demittitur: quos perenni viriditate cōuestit, plerisque arborum intacta coma hyeme ver exhibentibus. Inter Calabriae montes eminet Sila, syluam ducentorum millium passuum ambitu attollens, in tonsis ilicibus, pinisque

*Barr. lib. 4.
Laand. loc. cit.*

Plate in Timæo.

*Barr. in calce
hori.*

nisque condensam. Quæ ramis multa fronde comantibus, atque inter se calo confertis, vmbra terris diffusa, viatores velude industria protegit: ita vt Consentia Catacium integrum dici vnus inter æstate media confici possit, arboribus veluti hastatis æstum, ac solem arcuentibus. Hyeme verò mons idem nomen Hercinium, aut Caledonium æmulatus, anni canescentem senectam ingentiuium pondere sustinet: mox brumali asperitate in summis caloribus ad voluptatem trahenda. Hinc præualida trabes ad construendas nauium arbores, vt ijs mare statum syluescat. Hinc ad vsum nocturni luminis tædæ, flamma parabili, & cereas faculas imitantæ. Hinc denique immensa vis picis ad conglueinanda, siue solaria, siue nauigia: illa ne imbribus pateant, hæc ne fluctibus. Hanc vt pote odoratam, resinofam, rutilam, atque ad medicaméta vtilissimam commendant Dioscorides, & Galenus. In cacumine lætissima pecori pascua: quod abigendum à pastu, ne satietas perimat. Causa fertilitatis est humor, cum vbique fontes subsiliant. Qui primò argenteis ducuntur per fibras arborum riuis, dein etiam in ingentes amnes exuberant. Hanc laudem tota sibi regio vendicat; quam & fontanæ, & fluuiales aquæ rigant. Principes in Calabria citeriore fluuij Basentium, & Crates. Ille, quem alij Basentium, alij Casuentum, alij Barentinum vocant, ab impositis Consentia iugis excurrrens, per subiectas rupes ad meridiem obuersas, ingenti strepitu præcipites aquas euoluit: Tum in planitiem effusus, & crebris subinde curuatus flexibus, non vno tramitè circumiectis campis illabatur. Demum, magno amnis vtriusque fremitu, Crates ad mare decursurum intercipit: eoque quasi catenatum perducit, & alueo spoliatum, & nomine: in supplicium fortasse, quod Alarici Gothorum Regis thesauros, cum eiusdem cadauere contumularos, adhuc & arena celat, & gurgite. Crates, quinto ab vrbe Consentia lapide, resudante humo scatebram exiit: obscuris inter Silæ vmbra natalibus, obscuri etiam nominis, dum suas dumtaxat aquas vehit. Sed magnorum montium iugis delapsus, nouo semper latice ditior, paulatim è fonte succrescit in fluuium. Et iam iusto alueo, gemina ripa coercitus, Consentinum agrum recto am-

Barr. lib. 2.

Dioscor. lib. 7.
Galen. Anti-
dos. lib. 8.Ortel. in The-
sauro Geogr.Paulus Diac.
lib. 13. hist.
Sabelk. Enne.
7. lib. 9.

ne perstringit, Consentiam, sub augustissimi pontis fornicibus, magno murmure præteruectus. Dein Busento, alijsque incluytis amnibus, quasi ex inasperato in eiusdem os influentibus, longo viarum ambitu, elatis cornibus, in magnam Græciam inuehitur: vnde fluctus à marinis haud longè abhorrentes in craterem Tarentini sinus exonerat. Fama vtrique fluuio eximia, quod Crates flauum colorem, Busentus capillo nigrum impertiat: illius apud fœminas, huius laude apud viros. Secundùm hos celebratur Exatus, quia ex Apennini fonte prorumpens, per amplissima terrarum spatia, ad Sybarim vsque decurrit: cum quo sociatis aquis, vterque mari confunditur. His adiungitur Acheron: qui ad montis radices innascitur, prope antiquæ Pandosæ monumenta, olim ænigmate Delphici oraculi, & cæde Alexandri Epirotarum Regis, qui Calabriam inuaserat, nobilitatus. Hic Altiliam inter, & Murgantiam in abditissimas valles ingenti mole deuectus, magnam soli partem exorbet, ac nullo aquarum diuortio iter, quod cœpit, percurrens, in altera Calabria ora ad Ionium mare demittitur. Eius fluminis accolæ Acheruntini dicebantur, ex Plinio: nunc ijs ex terræ hiatus altero patefacto Acheronte. Nobiles in vteriore Calabria fluuij Neætus, & Sybaris, ab eodem Plinio primi in secundo Europæ sinu collocati, ille prope Cronem, hic prope antiquam Sybarim, quæ ab amni mutuata est nomen: ille verò à Sybari fonte in Achaia, à quo Sybari Calabro derivatum nomen tradit Strabo. Præstant quoque copia, & altitudinæ aquarum Alis, & Angitula. Alis prope Catacium e cacumine montis elapsus, ac longo tractu vltra patrios fines euectus, stipendiarias, aquas, non Ionio, aut Tyrrheno, conterminis Calabriae maribus, sed Adriatico destinat. Angitula fluit non longè ab antiqua Vibone, inter amœnissimos campos, & prata semper vernantia. Amœnitas loci locum fecit poetarum mendacio, Proserpinam eò e Trinacria delatam, vt coronas puella sibi floreas texeret. Cum his adnumero Lametû amnè, Lametia nunc ad superioris Calabriae magistratû adscita. Hic prope Nicastra, modò continèti cursu rapidus fertur: modo saxis sub latèssibus elisus voluntatur in spumas quâ torrens, quâ fractus. Nomen ab hoc, & oppido

Ouid Metam.
10. *Leand. loc.*
citato.

Plin. lib. 3. c. 3

Plin. ibidem
cap. 1.

Strabo lib. 8.

Barv. lib. 2.

pido factū, & litori: quem sinum Lameticū, Aristot. appellat. Præter hos, Crotalus fluuius, quē inter nauigabiles collocat Plinius. Alex Straboni celebris e cicadarum in vtraque ripa inæquali stridore, quod in altera feruore Solis reddantur vocaliores. Luconus Crotonensium, & Lotrensiū pugna memoratus Trogo. His adde Acrin, Tacinam, Metaurum, Syrim, Basentum: quem fluuium falsò aliqui cum Busento confundunt, vt animaduertit Leandër. Hi, alijque obscuriores ætate vadari vix possunt. hyeme verò, cum è montibus eluuiōnem acceperint, ne ab equite quidem sine discrimine. Nec rarò infelicitèr lapsos amnis præterfluens abripit, hauritque. Cæterum magna ex ijs voluptas, cum partim in xistos, ac topiaria buxo, myrtoque consistit, corruatis per tortuosos anfractus riuis, visuntur clementissimè serpere: partim per crepidines montium; valliumque secessus obmurmurant: vmbrosis hinc, inde ilicibus, curuato fastigio, in vitrea se se vnda spectantibus, quasi consilium formæ capturis, congeminato intra amnem nemore. Nec suæ arenis desunt aquæ. Quæ passim manant per litora gelidæ, & dulces; complectente salo fonticulos, non violante dulcedinem. Hæ cymbis litoralem oram radentibus placidum præbent iter. Tutum etiã præstant turres identidem, non plusquam sex mille passuum interuallo, dispositæ: ijs præsertim locis, quibus conditi introrsum sinus pyratibus commodant latebram. Quos, cum sublato igne detexerint, bombardæ icu propellunt, fulmine fulgurationem sequuto. Litora quoque sub turribus non rarò portuosa, accessu nauigiorum facili. Neque hæc aut scopulis insida latentibus, aut præruptis aspera: sed toto fermè Calabria sinu tam benignè fluctus excipiunt, vt altero liceat vndam remo, altero arenã proscindere. Offerunt se nauigantium oculis pagi, castella, vrbes montium dorsis impositæ; aspectabili quadam nature pompa, ac veluti theatriali. Discriminantur hæc villis, prædijs, viridarijs: quæ omni pomorū genere abūdant, eximij succi, & saporis. Ostentantur passim mala citria, medica, aurantia in auri speciei pendula. Hortis Hesperidum hic exhibitis: nisi quod hi dracone carent, nō mediocri regionis laude à ferarū innocentia. Inter mala limonia regnum Rhegina obtinent.

*Aristot. 2. Pir.
cap. 10. Plin.
lib. 3 c. 10.
Strabo apud
Leand. loco
cit.
Trogo. lib. 6.
Leand. loc. cit.*

E quibus alia mole præstant: alia semine in varias figuras flexili, pyra, pruna, aliaq; id generis poma ementuntur: quasi iocante, atque oculis illudente natura. Cortice etiam dulcissimo vestiuntur aurantia, pro integumento, pro dape. Vineta quoque cernuntur latè apricantia: viteque modici hominis altitudine à terræ vberè non diuisæ, luxuriantes vbertim pampinos fundunt innuptæ, nullo, vt in Campania, maritali populorum amplexu. Interdum etiam trabibus adminiculatæ subdiales pergulis in ambulationes opacat, molliùs inter vmbra excepto Sole. Vuas gignunt quæ rubentes, quæ subalidas, acino præ grandi, succoso, percocto, duracino, odorato; an ad esù, an ad potù suauiores ambigua. Præcipua laus vinis, quæ subflauicoloris, atque auro perliquido similis, siue cirella vocant à Cerillis, vico Straboni noto, siue clarella apud exteros quoque clarissima. Hæc iterunt aquam, vt etiam mare integrum ferant: per quod transuectæ, & robore accrescunt, & pretio. Nec secundæ nobilitas Blandæ vinis, quæ tum palato, tum oculis blandiuntur. Nec minor autoritas vernaticis S. Lucidi: quæ partios hausta vires largissimè reparant. Ab his dignatio vinis Treuijs prope Agitulam. Honos etiam expressis prælo Cōfentino, & Tempiano, quæ laudantur à Plinio. Neque verò segeti terra humorem denegat, quem arboribus sufficit. Nam & copiosè herbescit ad pascua: & flauentibus hordei, frumentique spicis latissimè turgescit ad horrea: vt prope Crotonem Appulos in Calabria campos non desideres. Olei, olearumque felicitas, vt Salentinis loco finitima, ita & vbertate affinis. Butiri, lactis, casei tanta copia, quantam præstant opimis gregibus herbosa collium pabula; nutriendis etiam equorum armentis aptissima. E quibus Besiadarum nota insignes cum Thessalis & cursu certarent, & forma. Syluæ quoque vtriusque Calabriae dulcescunt in saccara, nobilissima gulæ irritamenta: tricliniorum luxu, Regumque delicijs ex vna quæsitæ arundine. Nec minor à sale utilitas, sine quo insulsa fercula, & ne ipse quidem sapor est sapidus. Quippe dulcicia solent esse fastidio, nisi quid acris admisceant. Præter factitium in salinis, montes quoque Calebri prope Altomontem obrigescunt in salem, reclamante nequicquam.

Strabo lib 6.

Blonda, nunc
Benedere.

apud

apud Gallos Hilario, *nullum terra sal reperiri*. Adnumerari poterat inter Pliniana mendacia, flumina falis ostentari apud Caspios, nisi, falis montis extarent hic apud Calabros. Sal his natura prodegit, sapientia simulachrum. Vna Lotbi coniugis post incendium, quinquaginta post ingentem terremoto in Noricis statua falis reperiatur, documenta posteris, ut post supplicia saperent. Litora utriusque orae piscosa: & tymnorum praecipue captu circa Napitiam, ut animadvertit Leander, insignia. Quippe in aestivis caloribus gregatim eod ex Africa innantes, ferreis inter undas concameratis retibus, Delphino & praunte, & prodente stringuntur. Vbi magnitudinis immanis belluae piscatorijis hastis confossa, cruentatis purpurea tempestate fluctibus, praedam praebent ingentem, futuram Italiae toti dapem ad falamenta lectissimam. Terra lini, cannabis, gossypijque ferax, ut Leander, & Maginus testantur. Vermiculi etiam pretiosi. Nam bombices cuiuscoramur in sericum, dum tenuissimo involuti orbiculo nobilem ipsi sibi texunt interitum. Mox alio, ut Tertullianus loquitur, *novo animata iam flamine*, surgunt tanquam parvi Phoenices e suo funere rediuvii: in praemium, credo, quod inde splendor sacris vestibus, atque aris accrescat. Hinc in templis, hinc in tectis pompa parietum: hinc aulae, opere Belgico, sericis filis, auroque ductuli attexta: ut magnificentius ex auro spirent, mollius e serico ducantur imagines. Ex hac denique textrina, nullo nobilium, plebisque discrimine, tota poene Italia sericata, vnus bestiolae labore vestitur. Idque tanto Calabriae emolumento, ut vestigales anni huius census locati sint numis aureis quinque millibus supra trecentos. Vnde supputari potest magnitudo totius summae praecipuae, ex qua particula ista quotannis regio fisco decerpitur. Profecto non minus auri ex animalculi viscere, quam e fodinis Indicis humana cupiditas eruit: dum, effossis atque cuniculis, in naturae patri monium irrumpit, anquisitis opibus prope tartara. Quamquam ne auri quidem, argenti que fossilis copiam, quam India suspicimus, desideramus in Calabria. In agro Consentino, Tempiano, & Altomontano argento, auroque intermicant terrae venae, quasi sanguine ditioze turgescant. sed

Henric. Baconus in descript. Regni. Hir. in Mart. can. 9. Plin. lib. 31. c. 7. Genes. 19. Theatrum visa human. vol. 2. l. 7. Leand loc. cit.

Leander. in descript. Ital. Reg. 7. Magin. Georg. Prod. descript. 14. Tertull. de Paliso.

tanto labore metallum è terreis glebis exerpitur, vt exper-
 fa prætiam exæquent; aurum ostentante simul, & subducen-
 te natura. Exhibet tamen largissimè partim in agro Con-
 sentino, & Altomontano, partim in Murgantino plumbū,
 ferum, chalybem: vnde sclopos plumbéis glandulis, mili-
 tes galeis, ensibus, clypeis, loriceis instruit, atque integros
 obarmat exercitus: intremiscente nunc ad supplicium ea-
 potissimum terra, quæ bella pœnè omnium gentium reparat.
 Neque Calabria Alpinis inuidet iugis crystalla: neque In-
 dico mari coralia. Nam in agro Altomontano frigore con-
 strictæ niues in crystallinos grumos concresecunt, cæli gem-
 mascente iniuria; & humore in conuiuarum ad potationem
 delicias, ac mulierum speculares luxus conuerso. Alitore
 verò Paryci, vsque ad Lametiæ sinum, prope scopulos ru-
 bræ adnascuntur arbusculæ: atque, inter canescentes vn-
 das, purpurea maris nemora teneros iaciunt, flexileque
 ramusculos. qui ex vndis educti, primo auræ mollissimæ af-
 flatu, pretiosè obduresecunt. Maior alabastrum astimatio, quod
 prope Altomontem, & Ruscianum effoditur. vbi etiam læ-
 pis marchesites: vt Erythrei litoris iacet quoque gemmas
 Calabria. Denique illud planè miraculo, quod cui regioni
 tellus planè cuncta suppeditat, manna quoque cælum effun-
 dit, eiusdem formæ, ac naturæ cum antiquo Angelicis ma-
 nibus elaborato, vt Conimbricenses contendunt. Nam, &
 iuxta Altomontem in citeriore Calabria, & in vltiore ad
 antiquæ Turrianae vestigia ros è cælo deciduus syluestribus
 prunis exceptus quæ folijs, quæ truncis, noctis frigore con-
 stipatur in grana. Quæ postea in prædulcem elliquata hu-
 morem, medicamenta suauissima præstant, forbenda vel
 pueris: tanta salubritate, vt in ea cælestis manus agnoscas:
 tanto pretio, vt interdum Neapoli mannae Calabriae vncia
 septem numis aureis venierit, quasi è cælo imber aureus ce-
 cidisset. Hanc opulentissimam regionem, terræ, cælique
 donis insignem, quæ nihil aduentitium mutuabatur à cæte-
 ris, multa transmittēbat ad exteros, recens calamitas ita vx-
 stauit, vt amœnitas in horrorem, frequentia in solitudinem
 rerum omnium copia in egestatem euaserit. Nouæ molem
 laeturae pristina metitur felicitas. Vnicus obliturū hiatu
 quid-

*Henr. Bac-
 chus in deser.
 Regni.*

Magin. lo. cit.

Barr. lib. 2.

*Conimb. in
 Met. tr. 7.
 c. 11.*

- quidquid tot atatu impedijs, ars, & fortuna cōgesserant. Tāta
 oppidorū, vrbiumq. celebritas, tāta soli munificētia, tāta col-
 lium camporumq. feracitas; tanta fontium, amniumque per
 innoxios vbique saltus vbertas; tanta rerum, quę ad huma-
 nam vitam conducunt, vel prestantia, vel copia; tanta de-
 nique naturę in ea regione veluti exultātis felicitas vno ter-
 rę nutantis motu, ac pœnē nutu deiecta. Loca passim ina-
 nia, ac deserta; quę paulō ante ciues, ac tecta compleuerāt.
 Itinera sepe arenarum obfessa montibus, intra fines Italię
 traducta Lybia. Agris cultores desunt, agri cultoribus;
 gdes incolis, ædibus incolę. Superstitum magna pars aut è
 ruina sanguine cruentati, aut metu exangues. Tota fere,
 Calabria adhuc cubatur in campis. Malum indigēq. quod
 aliquando experiuntur, semper expectant. Timor, qui as-
 fuetudine plerumque exolescit, nunc integratur in dies.
 Quidquid cladis finis putabatur, gradus est. Malum semper re-
 cens præteriti memoriam instaurat, ac noua pernicie non-
 dum obductum vulnus exulcerat. Quantum ex hoc terre-
 motu toti Calabrię damnum obtigerit, ducere coniecturam
 licet ex incendio Vesuuiano: in quo bis centies centum,
 millium aureorum iactura estimata. Vnius montis flamma
 tanto pretio stetit. Paucorum oppidorum, cum finitimis
 prædijs, ruina præcipientes traxit tot opes. Non sanè cum his
 conferenda tot montium, tot litorum, tot pagorum, tot op-
 pidorum, tot vrbium, Prouinciarum, denique vastitas. Ne-
 que reparandi spes promptæ. Destinatus eō ad dignoscen-
 dum Prouinciarum statum à Medinę Duce, Regni Prorege
 Consiliarius Hector Lætrus, vir cordatus iuxta, ac pius. Huic
 partim è fisci, partim è Montis misericordiæ erario, octo
 circiter numerum aureorum millia ad reficienda damna, ac
 recreandos inopes attributa. Salubri quidem consilio, &
 Christiana pietate digno. Sed maius est, quàm pro subita,
 medicina malum. Festinatum est in damna, quę non nisi
 lenta patiuntur remedia. Quod citissimè hora deleuit, vix
 longi seculorum conatus posteritati restituent. Profectō tan-
 ta supplicij moles non sine diuina dextera. Conspirat in hoc
 supputatio temporum. Quippe vndecimo ab hinc anno,
 iisdem Quadragesimalis ieiunij diebus, eodem vertente pal-

marum

marum sabbato, iisdem pomeridianis horis, ingens in eadem Calabria terremotus. Tantis temporis articulis, consecutus referri non potest ad sidera: quando id palmari argumento commoustrat palmarum recurrens dies, non a natura institutus, sed ab hominum arbitratu, qui subesse nequit altris: nempe sui iuris, ac sine cetera moderatus imperio. Diuino igitur factum consilio, ut adeo admissim sibi temporum momenta responderint, congeminata calamitate palmarum sabbato. An, ut tot defunctorum millibus inter Christi Domini parentalia, sanctis parentaretur? An, ut in ipso dominice passionis exordio, Christiana tolerantia probaretur? An, ut quo tempore misericordia inter oleas triumphauit, diuina quoque iusticia triumpharet? palmis, ut Hugo animaduertit, seueritatis indicibus, nempe aculeato fastigio, ac desinente in mucronem. Quidquid fuerit; profecto immittas à Deo ad supplicium grummas, non sola sibi Calabria vendicat. Bellis terremotus obstrepituros Christi vaticinium pronunciauit. *Surgat, inquit, gens contra gentem, & regnum aduersus regnum: & erunt terremotus magni per loca.* Quid elementa querimus in nostrum exitium armari, quando ipsi in mutuam ccedem conspirant homines? Motus terre in Calabria: bellorum motus in altero Italię margine ad radices Alpium, in Gallia, in Belgio, in Hispania, in Germania. Bellum exarsit federatis hinc; inde militibus toti pœne Europę gentile. Albent etiamnum insepultis ossibus campi, syluęque vastissime: nec semel humano sanguine decolores Eridanus, Danubiusque fluxere. Hęc inter Christianos Principes discordię, Amplissime Cardinalis, Sanctissimi Patru animam cura torquent: corpus etiam interdum morbo pertentant. Sed profecto ea est humanarum rerum conditio, ut nunquam sine suis sit motibus orbis terrarum: & planè admirabilis est illa felicitas, cui ipsa smet grummas fortunat Deus. Enimuerò, si penficulatus expendatur textura temporum, non desunt Urbani fastis urbanissimi rerum euentus, & admirabilis quædam prosperis aduersa temperans, non tam vicissitudo quàm dulcedo fortunæ. Quippe, ut egregiè Chrysostronus, *Misericors Deus moestis rebus quadam etiam sucunda permiscet. Quod certè in Sanctis*

Hugo Card.
in Psal. 21.

Luca 21.

Chrysostr. ho. 8
in Matth.

Etis omnibus facit: quos neque arumnas, neque incunditates sint habere continuas. Sed tum ex aduersis, tum e prosperis iustorum vitam admirabili varietate contexit. Numerabitur sanè inter Christianæ reipublicæ calamitates, quod superioribus annis Suecorum Rex Gustavus ab ulteriore Danubij ripa, ex abditissimis Boreæ latibulis, Germaniæ, atque Italiæ perniciem meditatus eruperit. Verùm, quidni inter prospera recensendum, quod idem in medio secundioris fortunæ cursu prostritus, atque extinctus ceciderit, ea planè pugna victus, quæ vicerat. Multæ ab hæreticis captæ vrbes, atque ab adhuc spirantibus, exacto capite, Suecorum reliquijs infestata Germania, infortunium profectò temporum fuit. At Urbani tribuet felicitati posteritas, quod pleræque vrbes receptæ; quod magna Palatinatus pars ad auitam religionem traducta; quod Gallia vniuersa, pulso è centum impietatis arcibus hæretico milite, aureis candorem lilijs, aurea sub Ape, reddiderit. Infaustum, quod Italia toties bello appetita, toties pacata, nouas semper è scintilla flammæ exciuerit. Faustissimum, quod in tanto rerum turbine, armosum immunis Roma, Metaurum Tyberi, Urbinaem ditionem Urbano, ne vno quidem euaginato ense subiecerit. Dessebitur posteris, quod pestilentia Siciliam, vtrâque Galliam, atque Etruriam affligerit; tanta clade, vt inter tot orbitates vrbiũ, toti pœne Italiæ vastitas timeretur. At iidem gratulabuntur Urbano, quod inter commercia omnium gentium prorsus incolumis Roma perstiterit. Felix in hoc minùs sub magno Gregorio, quàm sub Urbano. nam ille iam desæuientem in vrbeluem precibus depulsi, hic vel accessu prohibuit. Memoriz prodent historici, sub Urbani tiaræ semel arsisse Campaniam: cum terrore latius dato, quam damno, multas Italiæ vrbes, ex vno effusa monte, cinerea tempestas afflauit. Sed omnis consequentium seculorum ætas mirabitur, quod in remotissimas regiones è Vesuuiano cinis egestus incendio, vrbs sub Urbano maiestatem reueritus, Romæ fines non attigit, nè sedaret caput orbis terrarũ: nunc etiam inter tot bellorum, terræque motus planè incõcussus. Denique, quod Urbano Pontifice Thracæ Persico bello impliciti Pannoniam acie, maria classibus infestare

non

non auri: quod eum Moschis Poloni conditionibus honestif-
 simis, quæ maximè ad religionem conducerent, pacem, fœ-
 dufque sanxerint: quod armis vndequaue strepentibus, tan-
 ta inter discordes concordia, Ferdinandus alter paternæ, &
 fortunæ, & pietatis hæres ad imperium adscitus: quod Ro-
 mæ Adriani moles nouo sit, eoque firmissimo propugnaculo
 communita: quod armamentarium ad apparandos exercitus
 magnificentissimè in Vaticano excitatum: quod in Centum
 Cellis portus extructus, iustæ classis fidissima statio, atque om-
 nium gentium comœturi peruia; quò accessum vel pro-
 hibent, vel admittunt aquæ, nouo prodigio, catenatz: quod
 in Bononiæ finibus, arx Urbana erecta, aduersus Barbaros
 munimentum vrbis eò tutius, quo remotius: quod inter tu-
 multus bellicos pacis curæ non prætermiffæ: quod religiosi
 viri sanctissimis legibus instructi: quod Episcopi in suis sedi-
 bus fructuosè detenti: quod Cardinales ad Eminentissimi
 agnomen euecti: tantum denique clementiæ, tantum comi-
 tatis, & modestiæ specimen in tanta perennitate imperij,
 non parua erunt Urbano magnarum laudum compendia.
 Cæterum imponet supremum felicitati culmen quies publi-
 ca: quam Urbani votis, curisque despondent Dei benignitas
 pietas Regum, populorum ærumna, piorum preces, ipsa met
 denique temporum inclinationes, ac vices. Apud profectò
 erit regnantium, inter aculeata bellis tempora, ore melleam
 pacem moliri. Hæc occasione noui in vniuersa Calabria
 terræ motus, longiùs quàm poscebat epistola, breuiùs pro
 clade.

L A V S D E O.

IN.

I N D E X

RERVM MEMORABILIVM, DE VESUVIANO INCENDIO.

- A**
Etites lapis, Aquila ni do inadificatus, nihil igne deperdit. p. 69.
Empedoclem biatu cō didit. 46.
Aetna mons torrētes igneos emit tit. p. 26. *Inferorum ostium à multis existimatur.* 39. *clau dendū extremo Mūdi die.* Ibi.
Aetnei incendij, quo mare fer buit, mētio apud August. 26.
Aetnei incendij causa. 63.
Agatha velo Catanenses Aetna igneos torrentes arcent. 29.
Alexandri ortus sub Diana B pbesina incendium. 69.
Altitudo nubis cinerea primo die inbalata. 56.
Angelitutelaris mira erga cliē tem prouidentia. 22.
Aatonius Patauinus vir San ctissimus dux cuidam ad vi sēda loca pomarum. 42.
Aprica cur terramotibus pa rum subiaceat. 78.
Aquarum inundatio vna cum igne. 29 & deinceps.
Aqua Thaleti rerum princi piū. 67 *Sponsis praeferebatur.* *Ibidem.*
Aqua & igni cur exulibus in terdictum. *Ibid.*
Aquarū inundationes post ter ramotus. 67. 81. 82.
Aqua puteales terramotus pra nunciant. 82.
Aqua ignis accenditur. 26. 27. 63.
Arborum ex incendio miracu la. 55.
Arena pluvia. 12. 27. 62.
Arena Vesuviana fertilitatem affert. 68.
Argentum pluvium inter cine res. 14. 65. *Aurum* *Ibid.*
Asphalites lacus bitumen emit tens. 63.
Astrologi causas incendij ad sy derū congressus referunt. 83.
Astrologi causas terramotus ad syderum congressus reuocāt. pag. 72.
Astrologorum omina deijs, qua euentura sunt post incendiū. pag. 69.
Astrorum aspectus sub incen dium Vesuvianum. *Ibid.*
Astrum, quo bella afflantur, amor dominandi. 69.
Aurum cur Natura in fodinis absconderit. 73.

B

- B**erosi antiquitatum liber
suspecta fidei. 53.
Bitumen ardet inter aquas. 28.
Bitumine saxa eliquantur, mol-
lia lapidescunt. 56. 63.
Bizantiū cinis Vesuvianus nu-
be delatus. 11. 32. 49.

C

- C**ardinalis Archiepiscopi in
communi periculo singu-
laris pietas, & industria.
pag. 32. 36.
Ceraunia gemma euascitur ictu
fulminis. 67.
Cestiamons flagrat in Media,
Chimara in Lycia. 58.
Christi aduentus per terramo-
tum significatus. 81.
Christi natali die templum Ro-
me corruit. Ibid.
Christi nomen terramotus ar-
cet. 84.
In Christi Passione cur terra-
motus. 82. cur itidem in
Resurrectione.
Cinere pluuiæ. 11. & deinceps.
Cinerei turbines. 23. & deinceps.
Cinere secundari campos, qui
autument. 68.

D

- D**æmones visi dicuntur sub
specie Aethiopum. 39.
rheda vecti per montem. 59.
equitatu etiā cursitantes. Ib.
Deo vindice immittitur incen-
dia. 38.

- Deo vindice terramotus existit.
pag. 81.
Dei maiestas fumo, & terramo-
tus adumbrata. 81. 82.
Deus igneus apud Platones. 67.
Dedoneus fons faces accendit.
pag. 26.

E

- E**Vcharistia aspectus nubem
cinerem fugat. 14.

F

- F**lilis in signis in parentem
pietas. 23.
Flumina quomodo gignantur
in montibus. 81.
Flaminium ortus post terre-
motus. 67. 81.
Fons aqua & igni manans. 26.
Fulmina quomodo creentur in
nubibus. 61.

G

- G**allia terramotibus parum
obnoxia. 78.
Gehenne ostia montes igniuo-
mi. 37.
Gehenna supplicia cuidam in-
tra Vesuum ostensa. 42.
deinceps.
Germani crebris terramotibus
non subiacet. 78.
Gigantes visi sub incendiis. 42.
Gigantum sedes, Vesuvianus. 45.
72.

- Guaimari Salerni Principis in-
felix mors. 40. 51.

H

- H**æcla & Helga flagrant
in Islandia. 59. Appa-
rent

rent. in *Hecla mortuorum*
spiritus. 38.
Herculari excidium. 18. &
deinceps.
Hispania terramotibus immu-
nis. 78.

I *Anuarius incendium extin-*
xit toti Europa formidanti
pag. 12. 32. 49. eiusdem san-
guis sponte colliquescens sub
incendium. 31. delatus ad
aspectum montis nubem ter-
reneam fugat. 32. eiusdem
patrocinio *Urbs Neapolis ab*
incendio indemnitas. 31. 33. 33
Ignatij ad Deum: conuersio ter-
ramotu nobilitata. 82.

Ignis, rerum principium, sacer
Persis, ac Lycijs. Praefere-
batur sponsis. Portendit im-
peria. 67. *Belli praesagium*.
p. 68. *Omen victoriae* 69.

Ignis solus homo utitur. 67.
igne mortales ceperunt con-
uiuere. *Ibid.*

Ignē Ceraunia gēme deferunt.
Ibid.

Ignis à Deo lata est lex. *Ibid.*

Ignis natura Deus Platoni.
Ibidem.

Ignes subterranei. 58. *ignis ar-*
dens inter aquas. 26. 63. 26.
63. 63. *pluuijs inardescens,*
fano vel ceno extinguitur.
Ibidem.

Ignis fugientes sequens. 24. *in*
Naphtbam transfiliens. p. 63.

Ignis non praebat lucem Ae-
gyptijs. 80.

Ignis nihil perdit Aetites. 69.
Inclitij cum terramotu cogna-
tio. 64. 77. 78.

Incendium Alexandro porten-
dit imperium. 69.

Incendij auertendi causa parie-
tes conscribebantur. 85.

S. Ioseph cōmendatum sibi pue-
rulum, ex incendio admira-
biliter eripit. 19.

Ioannis, Neapolitanae orbis Da-
cis mors miserabilis. 40. 50.

Italia crebris terramotibus cur-
subiaceat. 78.

L *Lapidum pluuia*. 15. & de-
inceps.

Lapis specularis pluuius. 65.

Lapidescentia ex bitumine.
56. 65.

Lapidescentia in flumine Silari-
pag. 56.

Linum in flagro Samosatae ar-
dens. 26.

M

M *Are sub incendio desti-*
tuit littora. 26. 27.

S. Mariae imago ab igne propu-
gnaculum. 21. *templa in-*
ter flammam indemnitas. 21.
22. *patrocinium Pompeianis*
salutem peperit. 20.

Martyrum sanguine Gebennae
ignes sopiuntur. 33.

Montes perpetuo flagrantes.
pag. 59.

Naphtba

N

N Aphtba ignem trahit. 62.
 S. Nicolai liquor nubem
 cineream dissipat. 12.
 Neapolis situs & descriptio.
 45. Cur damni parum ac-
 cipiat à terremotibus. 79.

O

O Lympus mons ardet in
 Aethiopia. 59.

P

P Andulphi, Capuae Principis,
 miseranda mors. 39. 50.
 52.
 Piscium pluxia. 65.
 Plinio mors ex incendio. 49.

53.
 Pompeiorum excidium. 19. 21.
 Proregis in presenti clade pro-
 uidentia, & religio. 35. 36.

S

S Onus Vesuuij auditus ultra
 Adriaticum. 15. & deinceps.
 Supplicationes per orbem. 36.

T

T Erremotus crebri sub ini-
 tium incendij. 7. unde

ortum duxerint. 9. 70. cur-
 postea instaurati. 78.

Terremotuum causa. p. 10. 61.
 64. 72. & deinceps, Signa. 9.
 82. & deinceps effugia. 8. 9.
 84. Quae loca ijs obnoxia. 79.
 Quae tempora. 78. 75.
 Torrens igneus è Vesuuiò 16.
 ex Aetna. 30.
 Tonitrus quomodo edatur è nu-
 bibus. 60.

V

V Acuum admirabili aqua-
 rum attractione vitatum
 Vesuuij nomen. 54. 50 situs
 44. & deinceps. ubertas. 47.
 57. amœnitas. 62. vina, 52.
 incendia ante Christum. 49.
 & deinceps. Incendia post
 Christum. 50. & deinceps In-
 cendij postremi cum cæteris
 collatio. 59. & deinceps In-
 cendiorum causa. 59. & de-
 inceps.

Z

Z Oroaster igne absumptus.
 pag. 67.

FINIS.

I N D E X

RERVM MEMORABILIVM, DE TERRAEMOTV CALABRIAE.

A

Cheron fluuius ubi.
133. *Acheruntini.*
qui ibidem.
Aegyptus cur terra.
motibus non obnoxia. 116.
AEtnaria terramotu iactata.
pag. 116.
AEolia insula qua. 117.
Aer in tres regiones à Meteoris
ffis distributus. 113.
Aeris suprema regio calida, me-
dia frigida. *ibid.*
Alaricus Gothorum Rex, ubi
cum thesauris sepultus. 131.
Alexander Epirotarum Rex ubi
coesus. p. 132.
Alis fluuius prope Catacium.
ibid.

Altomontani agri felicitas. 136.
Angeli tutelaris infigne in duo-
rum salute patrocinium.
pag. 112.
Angelorum concentus, obstre-
pente terramotu. 121.
Angitula fluuij descriptio. p. 132
Antiochia terramotus sub Tra-
iano. 92. 98.

Aqua putealis male olenstera-
motus indicium. 118.
Aqua sponte assurgentes terra-
motus prauincia. *ibid.*
Aqua post terramotus erumpit.
99. 115.
Aqua halitibus immixta rube-
scunt. 118.
Archiepiscopi Rbegini funus ter-
ramotu condecoratum. 104.
Armamentarium ab Urbano
Octauo instructum in Vati-
cano. 141.
Asia duodecim vrbes vno terra-
motu diruta. 123.
Astrologorum mores, & geniam
pag. 119.
Auri, Argentique fossilis in Ca-
labria vena. 136.

B

B *Arbara Telefia pietas me-*
moranda. 89.
Benincasa presagium. 110.
Besidia quid passa. 95. & 125.
Besidiani equi pares T beffalie.
pag. 134.
Bixantiy terramotus sub Leone
Isaario. 121.

S. Blasij beneficio terramotus.
 Maratea innocuus. 109.
 Bretius Herculis filius Consen-
 tie conditor. 128.
 Brettania dicebatur, quae nunc
 Calabria. ibid.
 Brutij unde dicti. ibid.
 Busenti fluij descriptio. 132.
 Busentus nigrum capillis colo-
 rem afflat. ibid.

C

Calabria unde dicta. 127.
 Calabria situs, magnitudo,
 descriptio. ibid.
 Calabria cur magna Gracia ap-
 pellata. 131.
 Calabria vrbes plerique à Gra-
 eis adificata. ibid. & 130.
 Calabria amœnitas, & vbertas.
 ibid. & deinceps.
 Calabria cur terramotibus ob-
 noxia. 116. 117. & deinceps.
 Calabria fluij. 131. 132. 132.
 Calabria viri illustres. 130.
 Cappuccinorū Patrum post ter-
 remotum pietas. 93.
 Castilianis ruina. 96.
 Catacij vrbs cur fidelissima ap-
 pelatione donata. 99.
 Catacium terramotibus obno-
 xium. ibid.
 Catacium quid in hoc terramo-
 tu dāni senserit. 99. 100. 125.
 Cerilli oppidū in Calabria. 134
 Christi iudicio in improbos in-
 dignatio. 120.

In Christi passione cur terramo-
 tus vniuersalis. 122.
 Clea sedes Amazonum. 96.
 Clea Regina nomen oppido fe-
 cit. ibid.
 Cometa ex qua materia gigna-
 tur. 113.
 Consentia insignia cur septem
 colles. 89.
 Consentia olim Hispanorum
 Proregum regia. ibid.
 Consentia quanta ex hoc terramo-
 motu clades. 89. & deinceps
 125.
 Consentia qui post terramotum
 motus animorū. 92. & deinc.
 Consentia pagi qui ex terramo-
 tu diruti. 94. 95.
 Coralia vbi nascantur. 135.
 Cratis Fluij descriptio. 131.
 flauum afflat colorem. ibid.
 Crystalla vbi gignantur. 135.
 Croto à Gracis constructa. 129.
 sedes virorum illustriū. 130.
 Cyprus terramotu iactata. 116.

D

Deo vindice terramotus exci-
 stunt. 119 & deinc.
 Dei inuocatio in terramotibus
 quae adhibenda. 121.
 Dijs Romani serias indicebant,
 terramotu nunciato. 119.
 Dæmonem humana efficie vago-
 ri distitatum. 119.
 S. Dominici beneficio Sorianum
 indemne. 105.

*S. Dydimus oculis captus sapientia
lyncea. 123.*

*Ducis Medinæ Neapolit. Pro-
regis providentia. 137.*

E

*S. Eufemia oppidi clades. 105
106. & deinceps.*

Episcopi omnes seruati. 103.

*Episcopi Murgantini calamitas.
pag. 95.*

*Euboea terramotibus obnoxia.
pag. 116.*

Europa Isthmus in Calabria. 88

F

*Fax ardens quomodo gigna-
tur in aere. 112 & deinceps.*

*Fluuiorū ortus ex terramotu.
pag. 99:*

*Fluuij in Calabria qui. 89. &
deinceps.*

*S. Francisci Xauerij singulare in
terramotu patrocinium. 104.*

*S. Francisci Minimorum insti-
tutoris cū Thaumaturgo col-
latio. 130.*

Fulgura quomodo gignātur. 113

H

*Hætor Latrus missus ad re-
paranda damna. 139.*

*Hellepontus terramotibus su-
biacet. 117.*

Hercules Crotonis conditor. 99

*Herculeum promontorium in
Calabria: ibidem.*

*Hipponij ruina. 105. amenitas.
pag. 132.*

*Hispania ex terramotu discissa
ab Africa. 115.*

I

*S. Ianuarij sanguis sponte eli-
quatus calamitatum præ-
sagium. 112.*

*Ignis fatuus quomodo gignatur.
pag. 113.*

*Ignes subterraneicausa terra-
motuum. 117. 118.*

*Infans repertus sugens ubera
matris mortua. 98.*

*Insula terramotibus cur obno-
xia. pag. 116.*

*Ioanna Regina nudis pedibus tē-
pla obiit. 110.*

*Italie longitudo. 116. Isthmus
in Calabria. ibid.*

Lameti fluij descriptio. 132.
visus hic sanguine currere.

pag. 102.

Lametus fluius ex terramotu
retro actus. 124.

Laura Aquinas terramotu ob-
ruta, & educta. 102.

Locrorum conditores Graci.
pag. 129.

Lucania terramotu iactata. 108.

Luconus fluius. 108.

M

M Anna quomodo, & ubi gi-
natur. 135.

Marchestres lapis ubi gignatur.
ibid.

S. Maria Virginis in terramotu
patrocinium. 120.

Maris inundationes terramo-
tus comites. 115.

Mare sponte efferuescens terra-
motus prænunciat. 106. & 39.

Maris salbedo unde oriatur. 115

Messana ciues Desparæ Episto-
la gloriantur. 107.

Messana Archiepiscopale templū
ex terramotu quid passū. ibi.

Medama elades. 104.

Mileti calamitas. ibid.

Milo Crotoniates virium quam
immanium. 129.

Montes in Christi Passione cur
scissi. 123.

Montana loca terramotibus ob-
noxia. 116.

Murgantia ruina. 95.

N

N Apulia elades. 105.

Neapolim terramotus per-
uasit. 107. & 125.

Neapolitani maris inundatio à
Petraca descripta. 110.

Neritū terramotu iactatū. 122.

Nicastri ruina. 100. 01. & 118

S. Nilus Abbas Calabria orna-
mentum. 130.

in Nucerriano agro grando im-
manis. 126.

P

P Alma aculeata iustitie sym-
bolum. 138.

Palmarum Sabbato cur conge-
minati terramotus. ibid.

Pandofia antiqua ubi. 96.

Panormi circa terramotus ini-
tia, levis inundatio. 108.

Patycos oppidum terramotus ia-
ctatum. 95. & 125.

S. Paulini obitus terramotus ce-
lebris. 104.

Petilia condita à Philocteta. 129

Petri Pauli Sassanij irritū vati-
cinium. 109. & deinceps.

Pestilentia ex terramotu. 128.

Pluuia sanguinea quomodo fiat
pag. 118.

Pisic copia in Calabria. 131.

Principis Castilionis subita ex
terramotu mors. 102.

Principis S. Mangi inopinata
incolumitas. pag. 103.

Pytha-

*Pythagoras in Italiam Philo-
sophiam inuexit. 129.*

*Stella cadentes quomodo gignā-
tur in aere. ibid.*

Q

Quadragesimalis ieiunij ri-
tus ab Angelis probatus
pag. 112.

R

Regitū quis condiderit. 128.
Rregitū quomodo à Sicilia
discissum. 104 & 129.
Rregitū terramotu iactatū. ibid.
Roblani ruina. 95.

S

Saccara ubi, & quomodo fiat.
p. 129.
Salis montes in Calabria. 127.
Salis flumina apud Caspios. ibi.
Salis statua reperta apud Nori-
cos. ibid.
Sciliani clades. 88. & 97.
Scylletitū ab Vlisse conditū. 129.
Serictū ubi, & quomodo fiat. 135.
Soriani Comes ob venationem
indemnis. 103.
Sila montis descriptio. 130. 131.
Sybaris à Sagari Aiakis filio cō-

T

Tarentum terramotu con-
cussum. 108.
Terina calamitas. 95.
Terramotuum cause effectrices
113. & deinceps.
Terramotuum presagia. 118.
Terramotus tranquillitate fiūt.
113. & 114.
Terramotibus que loca sint ma-
gis obnoxia. 116. 117.
Terramotus quis omnium me-
moriam maximus. 122.
Terramotus vnus ad quot mil-
liaria possit extendi. 124.
Terramotū diuturnitas quan-
ta. 126.
Thurij clades. 96.
Thymni ubi, & quomodo capiā-
tur. 135.
Tonitrus quomodo fiant. 113.
Trisibene cur nunc Taberna
p. 129.
Tropiana terramotu iactata.
104. 105. & 106.

*phureus. 118.
Vina Calabria qua habeantur
in pretio. 134.
Urbana arx in Bononia fini-
bus. 140.*

*Urbani Obani Christianum
clauum inter tot motus mo-
derantis ex prudentia felici-
tatis. 140.*

ERRATA CORRIGE.

Pag. lin.	Errata	Corrige	Pag. lin.	Errata	Corrige
8	8	Admonemur	64	32	spiritus
ibid.	25	Castramentatis	67	10	erupuisse
11	30	transuolasse	67	29	igne
ibid.	34	numerebamus	68	6	fiocare
12	28	mortalium	73	2	hortum
13	1	fulgine	77	34	filuisse
ibid.	4	parentaturi	78	26	moripus
ibid.	24	parebant	79	24	erem
ibid.	36	cuius	81	4	tradidit
15	6	contingerit	82	12	exine
15	38	mouissent	82	37	artapano
18	38	uestigio	86	10	Prouincialis
23	16	obstinate	86	18	quos
ibid.	32	referunt	86	ibid.	specta
30	10	continenti	97	19	perinlo
33	34	ignes	111	3	trirem
34	22	fuclamantes	114	vlt.	spiritos
38	37	Vulcano	117	11	originem
39	6	mortaliam	ibid.	36, 37	Aeolijs Vulcanis
51	27	Cassinensis	119	16	incendij
54	18	seruilis	119	25	iperium
54	28	Phlegæos	120	1	concutiuntur
56	5	erupto	121	10	natum
56	21	cum	122	12	exitium
56	29	induerant	122	24	internecione
59	13	incendiarum	122	28	poena
60	6	Amprosius	127	1	egetem
60	27	perpetuum	129	27	quae
62	24	sulphoris	132	37	voluntatur
62	19	elapsa	134	20	parciós
62	33	olentibus			parcius.

LAVS DEO.

